

Tittel:

Det historiske området Vaterland

Kulturminnene i Brugata som premissleverandør for videreutvikling av området

Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo

Videreutdanningsmaster i arkitekturvern 2017-2020

Veileder:

Even Smith Wergeland, førsteamanuensis AHO

Øystein Eike, spesialkonsulent ved Oslo byarkiv

Sideantall:

104

Oslo 16. juni 2020

Hege Cathrine Sand

Det historiske området Vaterland

Kulturminnene i Brugata som premissleverandør for videreutvikling av området

Brugata sett fra Vaterlands bru 1870.

Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo

Videreutdanningsmaster i arkitekturvern 2017-2020

Hege Cathrine Sand

Forord

Tusen takk til mine veiledere som har gitt meg gode tips og konstruktiv kritikk underveis. Takk for at dere har pushet meg videre. Uten tilbakemeldingene fra Even Smith Wergeland hadde jeg aldri kommet i mål.

En spesiell takk til mamma som har lest igjennom oppgaven og gitt meg nyttige tilbakemeldinger.

Innholdsfortegnelse

Del 1

Innledning

1.1 Introduksjon til området	Side 5
1.2 Oppbygging av oppgaven	Side 7
1.3 Studieobjekter og teori	Side 9
1.4 Metode og fremgangsmåte	Side 11
1.5 Noen sentrale vernebegrep	Side 15

Del 2

Vaterland slik det en gang var. Historie og utvikling av området.

2.1 Lokalisering	Side 17
2.2 Navnet Vaterland	Side 17
2.3 Trehusforstaden på 16- og 1700-tallet. Husene og befolkningen ved havnen	Side 19
2.4 Hva førte handelen og trafikken med seg?	Side 25
2.5 Bondehandel i Brugata	Side 28
2.6 Bondefangeri og annen ulovlig handel	Side 31
2.7 Leiegårder i mur som løsning på befolkningsvekst	Side 33

Del 3

Slum eller idyll?

3.1 Sanering	Side 39
3.2 Modernister og tradisjonister	Side 42

Del 4

Vaterland sett fra et forvaltningsståsted

4.1 Bondehandelsgårder i Brugata	Side 49
4.2 Brugata 3a (b og c)	Side 52
4.3 Brugata 6	Side 54
4.4 Brugata 14	Side 55

Del 5

Vaterlands verneverdier

5.1 Verdivurderingskriterier	Side 58
5.2 Dokumentasjonsverdier/kunnskap – og kildeverdier	Side 60
5.3 Identitet og sosialhistoriske verdier	Side 61
5.4 Opplevelsesverdier	Side 62
5.5 Symbolverdi	Side 63
5.6 Pedagogiske opplevelsesverdier	Side 65
5.7 Forsterkende verdier	Side 67
5.8 Brugatas totale verdi	Side 69

Vaterland, bydelen som ble borte

5.9 Hvordan oppleves det å gå rundt på Vaterland i dag? Er det noen minner igjen etter det historiske området Vaterland?	Side 72
5.10 Kan et museum få oss til å huske?	Side 75

Del 6

Vaterland inn i fremtiden

6.1 Thons planer	Side 79
6.2 Det åpne rusmiljøet	Side 80
6.3 Kan Brugata forandres til noe annet enn det gata er i dag?	Side 83
6.4 Sluttord	Side 93

Litteratur/Kilder

Del 1

Innledning

Introduksjonsdelen og innledningen gir først en kort innføring i oppgavens tema og oppbygging. Formålet med oppgaven, oppgavens avgrensninger samt hvilke metoder og teorier som er valgt for å svare på problemstillingen. Noen sentrale vernebegrep vil også bli presentert.

1.1 Introduksjon til området

Vaterland er i dag en del av Oslo sentrum, og er et av byens områder som er mest endret. Området er preget av en del trafikk, næring og kollektivtransport. Vaterland grenser i dag til det moderne og helt nye området Bjørvika, med blant annet Operaen og Barcode, nye Deichmanske og Munchmuseet. Bjørvika representerer på mange måter det nye Oslo, og midt oppi dette nye ligger den gamle forstaden Vaterland.

Området jeg velger å kalle Vaterland er ikke lett å lokalisere i dag. Jeg velger geografisk å avgrense området av Jernbanetorget i syd, Storgata i vest, Brugata i nord og Akerselva og Grønland i øst. Man kan med andre ord si at Vaterland er den sørvestlige delen av det som gjerne i dag blir omtalt som Grønland. Denne geografiske avgrensningen bygger på en historisk struktur. Det gamle området Vaterland og Sagbanken er innenfor denne avgrensningen, men den gamle forstaden Fjerdingen ligger utenfor.

Bilde 1. Flyfoto av Vaterland fra 2019. De gamle forsvunne gatene er lagt oppå. Oslo Spektrum midt i bildet er et godt holdepunkt, samt Oslo S.(Østbanestasjonen). Den avlange bygningen ved Vognmannsgata (nå Sonja Henies plass) er Oslo Plaza. Skolebygningen (S) ved Oslo Spektrum viser hvor Vaterland skole lå, og K'en viser til Vaterland småkirke.

De fleste som haster forbi til og fra dette området i dag, vet nok at Vaterland ligger på Grønland ved Akerselva, men det er nok kun et fåtall som kjenner godt til historien til dette gamle strøket av Oslo, meg selv inkludert. Det gamle Vaterland er i dag jevnet med jorda, men Vaterlands historie er både fargerik og interessant. Denne historien fortjener ikke å bli glemt. Hovedformålet med denne oppgaven er å forsøke om jeg kan finne igjen spor etter det gamle Vaterland i dagens Oslo. Oppgavens hovedmotivasjon blir derfor å få en dyptgående kunnskap om dette strøket av Oslo. Jeg vil forsøke å få en helhetlig forståelse for områdets spennende utvikling og historie.

Bakgrunnen for mitt valg av tema er min interesse for Oslos historie. På mine utallige byvandringar har jeg ofte fundert over hvordan det så ut her før i tiden, og hvordan livet var i Oslos forgangne tider. I tillegg har jeg i forbindelse med studiet i arkitekturvern på AHO blant annet skrevet modul oppgaver om institusjoner som Tukthuset og Prinds Christian August Minde, som begge ligger i omtrent samme område. Jeg har også i forbindelse med min stilling som seniorkonsulent i Oslo politidistrikt vært involvert i to prosjekter som har vært rettet mot Vaterland. Dette var to interne prosjekter som internt ble omtalt som "ÅRM-Det Åpne Rusmiljø" og "Trygge Grønland".¹ Dette til sammen har medført at jeg ønsket å finne mer ut om områdets historie og utvikling.

Selv om Vaterlands historie er kjent for Oslo-historikere, er det nok vesentlig mindre kjent for den jevne innbygger i Oslo. Jeg ønsker med denne teksten å bidra til mer formidling av områdets historiske karakter, og løfte området frem som en viktig komponent i dagens byutvikling. Arkivmaterialet etter det historiske Vaterland er svært spennende og omfattende. Dokumentasjonen om Vaterland er spredd, og det er skrevet og sakt mye om Vaterland.

Vi trenger i dag å se på Vaterland fra et verneperspektiv, siden området igjen er aktuelt i byutviklingen. De eksisterende strukturene kommer under press, og vi bør i det minste dokumentere dem godt og undersøke potensialet i dem før de eventuelt endres eller rives. Fortidens og fremtidens Vaterland bindes sammen av store endringer og omveltninger, med potensielt store konsekvenser for de få kulturminnene som er igjen. Blant annet har Olav Thon Gruppen planer om å bygge et høyhus i Gunerius-kvartalet i Brugata. Muligens kommer det også et nytt høyhus på Lilletorget.² Det er også snakk om påbygging av Oslo Spektrum.³ Hotell Plaza er også tenkt utvidet og kanskje blir Galleri Oslo revet. Det er derfor viktig fra et vernefaglig perspektiv, å gjøre en grundig studie av Vaterland som område, for å avdekke eventuelle rester av historisk verdi. Vernemyndighetene kan være med å bidra til en god utvikling av området, i tillegg kan de bidra til økt historiekunnskap som igjen indirekte kan være med å heve verdien av de gjenværende kulturminnene.

Jeg håper at oppgaven vil bidra til å gi leserne en helhetlig forståelse av området Vaterland, og at områdets interessante historie i fremtiden kan bli mer tilgjengelig for et allment publikum. Oppgaven vil ha fokus på en historisk analyse av området, underbygget med de sosiale forholdene. Det er viktig å ha med seg Vaterlands historie inn i fremtiden slik at denne

---

¹ Politiet. Interne rapporter. Felles innsats mot åpne rusmiljøer – statusrapport per 31.12.2016. Trygge Grønland
Felles innsats – statusrapport 3.kvartal 2018

² Teigen 2019

³ Velle 2019

historien blir videreformidlet til fremtidige generasjoner. På den måten kan man lettere få en forståelse og bedre bevissthet om Oslos historie og Vaterlands utvikling.

Hovedspørsmålet oppgaven stiller er:

- Hva er igjen av det historiske området Vaterland?

Med dette spørsmålet som utgangspunkt vil jeg finne svar på hvor mye gammel bebyggelse som fremdeles er igjen på Vaterland fra tiden før saneringen, og om det faktisk kan finnes spor her som går helt tilbake til 16-1700-tallet. Kan eventuelt disse fragmentene være med å sette premisser for en videre utvikling av området?

De overordnede spørsmålene vil bli forsøkt besvart i forbindelse med drøftingen. Underveis førte problemstillingen til at flere mindre spørsmål dukket opp. Disse spørsmålene har vært nødvendig for å forstå helheten, og den historiske utviklingen av området. Jeg tenker da blant annet på viktige historiske utviklingstrekk som spørsmålet om saneringen av området, og på hvilken betydning bondehandelen hadde for utviklingen av området.

Jeg kommer til å ha et spesielt fokus på bondehandelsgårdene. De var i sin tid et spesielt karaktertrekk i området. Bondehandelen spilte en grunnleggende rolle i Vaterlands liv og virke i lang tid, og er av stor kulturhistorisk interesse. En typisk bondehandelsgård tilbød mange ulike varer og tjenester. Bondehandelen var med på å definere Vaterland som eget område fra slutten av 1600-tallet og helt frem til 1800-tallet. Denne formen for handel hadde mye å si for selve utviklingen og veksten av strøket. Kan denne historien og kulturminnene etter bondehandelen være med som premissleverandører for videre utvikling av området, nå når Vaterland igjen er utsatt for endringer?

Selve temaet og området Vaterland er omfattende. Det har vært litt vanskelig å avgrense oppgaven, men jeg har valgt å dele den inn i 6 deler. De første delene leder fram til de to siste delene. De første delene er en utgreiing om Vaterlands historiske utvikling. Senere ser jeg på Vaterlands verneverdier. Jeg vil også forsøke å få frem hvordan man kan videreformidle den omfattende historien til dette historiske området. Hvilke verneverdier har gått tapt og hva står igjen? Oppgaven er i det store og hele en utgreiing av historiske forhold, ikke så mye om utvikling. I siste del vil jeg komme inn på dagens problemer i Brugata, og noen anbefalte tiltak omkring Vaterlands fremtid.

1.2 Oppbygging av oppgaven

Del 2

Når man vandrer rundt på Vaterland i dag går man bokstavelig talt på historisk grunn, så jeg velger å starte oppgaven med en skildring av Vaterlands historie. Del 2 har fokus på et historisk riss av områdets viktigste utvikling. Hvordan så det ut på Vaterland fra omkring 1700-tallet, da området var en forstad og fram til saneringen på 1960-tallet? Jeg vil beskrive og presentere området Vaterland som et historisk område av Oslo.

Området henger sammen med Oslos historie, så byens historie har hatt en innvirkning på Vaterlands utvikling. Jeg vil ha fokus på å presentere de spesielle og ikke ubetydelige

historiske karakterene, og den viktigste historiske utviklingen av Vaterland. Jeg vil blant annet forsøke å belyse den samfunnshistoriske utviklingen, og de fysiske forandringene som har skjedd med området opp gjennom tiden. Hvilken betydning Vaterland har hatt for Oslo og sammenhengen med Oslos utvikling. Utviklingen av området illustreres ved hjelp av kart og bilder.

Del 3

I del 3 vil jeg konsentrere meg om saneringen. Generelt så kan man si at områder utvikler seg og endrer seg i takt med nye behov. Det samme gjaldt for Vaterland. Jeg har sett nærmere på en rekke bystyrevedtak som omhandler reguleringen av området. Dette er vedtak over en periode fra 30-åra og fram til slutten av 1960-årene. Jeg vil i denne delen også omtale de tanker om vern som var gjeldende i samtiden. Saneringen av Vaterland pågikk over en periode på omkring ti år. På slutten av 1960-tallet var det meste av den gamle bebyggelsen på Vaterland utslettet.

Del 4

Jeg vil med utgangspunkt i kunnskapen fra de foregående delene nå sette fokus på om det finnes igjen gammel bebyggelse som representerer det gamle Vaterland i dagens Oslo. Vaterland er et område man både kan se på under ett, men som også har flere distinkte små delområder. Videre kan man velge å gå ned på enkelte bygninger. Jeg vil i denne delen se nærmere på de kulturminnene som står igjen etter den såkalte bondehandelen i Brugata. Disse bondehandelsgårdene har spilt en spesiell rolle i stedets liv og virke i lang tid. Miljøet rundt Brugata hadde en særstilt historie knyttet til denne "Bondehandelsvirksomheten". Jeg vil redegjøre for disse kulturminnene og undersøke hvilken vernestatus de har.

Del 5

I denne delen av oppgaven vil jeg fokusere på verdisetting og verdivekting av kulturminnene som fragmentene etter de gamle bondehandelsgårdene representerer. Jeg vil se på hvilke minner som er igjen etter det gamle Vaterland i dagens Oslo. Hvilke verneverdier har gått tapt, og hvilke verdier kan knyttes til kulturminnene som finnes i området i dag. Jeg vil ikke ha fokus på en teknisk analyse, men hovedsakelig en historisk. Jeg vil blant annet si noe om Brugatas historiske betydning, nåværende og opprinnelige formål.

Del 6

I siste del av oppgaven vil jeg se nærmere på Brugata slik den fremstår i dag. I dag sliter gata med Oslos åpne rusmiljø, og det finnes flere andre utfordringer i området som bør håndteres. Forretningsmannen Olav Thon har store planer for det som i dagligtale går under navnet Gunerius-kvartalet. Det pågår også andre nye prosjekter i og rundt Brugata. Jeg vil redegjøre for de mange muligheter som finnes i Brugata, og hvilken betydning kulturminnene kan ha som blant annet kunnskaps-, opplevels- og bruksressurs i fremtiden. Siden Brugata og Vaterland i dag er preget av endel kriminalitet er det blant annet aktuelt å tenke forebygging av kriminalitet i det offentlige rom gjennom planlegging og tiltak i forbindelse med utvikling av byområder.

1.3 Studieobjekter og teori

Fokuset i oppgaven vil bli å beskrive, analysere og tolke et bestemt materiale/område ved hjelp av tilgjengelige kilder. Selve studieobjektet Vaterland vil stå i sentrum. Kildene mine spenner seg fra skriftlig tilgjengelig litteratur både på trykk og på nett, kart, bilder samt arkivmateriale. Jeg har samlet og lest igjennom mye tilgjengelig litteratur, nettsteder, medieoppslag, og en mengde arkivdokumenter. Målet har vært å komme dypest ned i temaet, og få et overordnet overblikk av hele historien til Vaterland. Endelig litteraturvalg og arkivmaterialet er valgt ut ifra et ønske om å få en best mulig oversikt, forståelse og kunnskap som danner grunnlaget for selve oppgaven.

Med bakgrunn i oppgavens tema, og at området har en lang og omfattende historisk utvikling, har kildene mine vært mange. Det har vært en utfordring å samle alle kildene, for deretter å velge ut hvilke dokumenter som har vært relevant eller ikke for oppgaven.

Opp igjennom tidene har kildene etter Vaterland tegnet relativt like virkeligheter. Fra myndighetenes side har det meste vært negativt. Når vi undersøker historiske kilder kan vi se på disse med forskjellige typer briller, dermed kan vi tolke historie ulikt. Disse brillene påvirker også spørsmålene som blir stilt. Det finnes en bred vifte av ulike tilnærminger til studiet av historieskrivningens historie. Dette blir kaldt historiografi, og viser til at en viss type innfallsvinkel og et system har blitt brukt i historieskrivingen og arkitekturhistorien.⁴ Gjenfortelling og historieskriving har forandret seg med tanke på hvilken kontekst de er skrevet i. Historie betegner som kjent både en fortelling, faget historie og fortiden. Historiografi blir da forstått som fortidsbeskrivelse.⁵

Jeg er av den oppfatning av at historien til Vaterland har vært litt mangelfull, da størsteparten av kildematerialet ikke er skrevet av de som levde her. Jeg har blant annet valgt å se Vaterlands historie fra myndighetenes side. Jeg har sett på arkivmateriale etter Reguleringsvesenet / Byplankontoret og Bystyret i Oslo, men jeg har også valgt å se historien til Vaterland fra de som bodde i området. Bystyrevedtakene er kilder jeg har fått tilgang til hos Byarkivet i Oslo. Hovedmålet med kildene har vært informasjonsinnhenting. Jeg har forsøkt å ha en kritisk og analytisk tilnærming til mine kilder. Jeg har reflektert selvstendig over ulike forståelser av de forskjellige kildene. Men jeg er klar over at også jeg er preget av min egen samtids forestillinger, og vil dermed ha vanskeligheter forbundet med å tilstrebe helt objektivitet. Oppgaven min bærer preg av at jeg har basert meg på en rekke tilnærmet objektive fakta. Fakta som jeg har hentet ut fra det historiske kildematerialet, og som jeg har brukt til å framstille en historievitenskapelig rekonstruksjon av historien, her i betydning Vaterlands fortid.

Man kan dele opp historie i to forskjellige tilnærmingsmåter. Den første er å forstå historiens mening og retning, det vil si årsaken til problemet vil da bli et av nøkkelspørsmålene. I en historie-teoretisk behandling av et problem vil framstillingen derfor være drevet fram av en overordnet logisk-teoretisk problemstilling. Ved en slik framstilling vil måten være analytisk, og de historiske eksemplene vil dermed få en underordnet karakter. Når jeg stilte meg

---

⁴ Hvattum 2005:225-232

⁵ Wiig 2020

spørsmålet om saneringen av Vaterland ville jeg i utgangspunktet finne årsaken til hvorfor området ble sanert. Den andre tilnæringsmåten er en historiografisk framstilling. Denne vil være basert på en fortellende historiefaglig argumentasjon, der utsagn om aktører og endringer i tiden styrer framstillingen.⁶

Historie kan også ses på i to forskjellige retninger. Den første er den humanistisk orienterte. Denne retningen er fortellende i sin natur, og orientert mot å forstå individuelle enkelthendelser. Den andre er derimot orientert mot samfunnsvitenskapene, og er mer analytisk i sin tilnærming.⁷ Denne retningen har ambisjoner om å framskaffe allmenngyldig kunnskap. Den samfunnsvitenskapelige formen ønsker å skrive historien til de "glemte gruppene" av samfunnet, som for eksempel arbeiderhistorie på Vaterland. Hverdagslivet har historisk sett blitt et mindre selvsagt tema for historikere enn for eksempel den politiske historien om konger og herskere.

Det vil være nær sagt umulig å kontrollere framstillinger av en historisk virkelighet, mot den historiske virkeligheten, fordi denne virkeligheten ikke finnes mer. Dermed kan vi si at all historieformidling er konstruert. Dette vil også gjelde historien jeg skriver om Vaterland. Jeg vil blant annet forsøke å løfte fram en delvis glemt historie og karakterer til et område i Oslo. Mot dette synet vil selvsagt tilhengerne av en vitenskapelig realisme kunne argumentere for at vi faktisk kan kontrollere historiske framstillinger mot virkeligheten, med hjelp av kildematerialet. Mot dette synet kan man si at kildene først blir kilder når vi har tatt dem i bruk, med andre ord når vi/jeg har tolket dem, og da kan man jo ikke samtidig anvende kildene som kontrollobjekt.⁸

Arkivmateriale er i utgangspunktet kvalitet sikret, og er en viktig kilde til historiske opplysninger. Det går som regel tydelig fram hvem som står bak dokumentet.⁹ Allikevel må man være litt skeptisk ved bruk av slike kilder. Spesielt når man behøver stoff til samfunnsrelaterte emner.¹⁰ Et offentlig arkiv inneholder for det meste offentlige dokumenter og brev, og blir dermed våre felles offentlige minner. Arkivkildene jeg har brukt i denne oppgaven vil på mange måter reflektere avsenderens syn på saken. Bystyrevedtakene som omhandler saneringen av Vaterland ville åpenbart få fram sitt budskap om at sanering av Vaterland var nødvendig. Fordi Byarkivet i Oslo alene ikke gir noe fullverdig bilde av Vaterlands historie og utvikling, har jeg vært nødt til å støtte meg på andre kilder i tillegg til dette arkivmateriale.

Samtiden vil alltid stille spørsmål til fortiden som fortidsmenneskene ikke stilte, og heller ikke tenkt på å stille, slik kan historieformidling gjøre oss klokere. Historie kan ses på fra mange sider, som for eksempel fra samfunnets beslutningstakere, fra enkeltmennesker eller fra næringslivet. Jeg har forsøkt å se på historien til Vaterland ikke bare fra de politiske vedtakene i bystyret, men også historien til Vaterland fra andre typer kilder. Disse viser til en viss grad forskjellige versjoner av området. Mitt forskningsideal vil bli å forsøke å skape en

---

⁶ Ibid

⁷ Ibid

⁸ Ibid

⁹ Hvattum 2012:135-138

¹⁰ Kildekompasset

«totalhistorie». Jeg har så godt det lar seg gjøre forsøkt å skrive historien om Vaterland gjennom å bruke forskjellige typer av relevant historisk kildemateriale. Dermed har målet blitt et forsøk på å gi et helhetsbilde av miljøet og samfunnet innenfor et område. Vaterlands historie sett ovenfra og nedenfra.

De teoretiske perspektivene i de to siste delene er hovedsakelig hentet fra blant annet Mattias Ekman, Axel Unnerbäck og Jane Jakobs.

Mattias Ekman er en svensk arkitekturhistoriker. Jeg har forsøkt å finne ut om det finnes minner igjen etter det gamle Vaterland i dagens Oslo, og da har Ekmans tekst *Arkitektur som minneskultur for Norges förflutna: 1814,2004* vært sentral. Denne teksten handler hovedsakelig om minne. Ekman har blant annet arbeidet som arkitekt og byplanlegger i Oslo. Hans doktorgrad i arkitekturteori og minneteori tok han på Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo i 2013.

Kunsthistorikeren Axel Unnerbäck har skrevet en rekke bøker og artikler. For meg har hans bok med tittelen *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* vært sentral. Denne boken legger fram et system som kan hjelpe til med å bedømme, ta vare på, dokumentere bygninger og bygningsmiljøer. Boken legger vekt på at bygninger og deres miljø er en historisk fakta-bank og at de har flere verneverdier. Unnerbäck's teorier er relevant for meg da jeg snakker om verneverdiene som kulturminnene i Brugata besitter.

Jane Jakobs (1916-2006) som jeg refererer til i siste del, var en amerikansk-kanadisk forfatter og stedsaktivist. Jane Jacobs mest kjente bok er *The Death and Life of Great American Cities*, utgitt i 1961. Boka påvirket debatten om byplanlegging og påvirker også dagens debatter. Jacobs argumenterte blant annet mot datidens byplanlegging basert på idealene til den franske arkitekten og byplanleggeren Le Corbusier (1887-1965). To av Jacobs' hjertesaker var motstand mot bymotorveier og hun forsvarte de naboskapspregede bydelene. Hun er kjent for teorien "*Eyes on the Street*". Denne teorien kan være et av flere kriminalitetsforebyggende tiltak i det offentlige rom.

1.4 Metode og fremgangsmåte

Det har vært mange forskjellige måter jeg kunne ha valgt å vinkle denne oppgaven. Jeg kunne for eksempel skrevet kun om Brugata. Denne lille gata kan være en inngang til en lang rekke temaer som har spilt en rolle i byens og Vaterlands historie. Et annet valg jeg kunne tatt hadde vært å konsentrere meg om saneringen alene. Jeg kunne da ha skrevet mer inngående om tiden etter saneringen og frem til i dag. Men som jeg har påpekt har jeg valgt å fortelle historien til Vaterland før saneringen. Jeg har forsøkt å trekke de lange linjene bakover helt fra områdets begynnelse og til i dag. Denne innfallsvinkelen valgte jeg for å kunne forstå områdets utvikling, og hvilken betydning de eldste kulturminnene som står igjen i Brugata har hatt og kan ha i fremtiden.

Ut ifra det mangfoldige kildematerialet har jeg fått et godt innblikk i hvilken betydning Vaterland har hatt, sett i sammenheng med Oslos utvikling. Jeg har også fått en dypere forståelse for hvorfor området ble sanert. Etter hvert som jeg jobbet med oppgaven, følte jeg at jeg kastet lys over noe som samlet sett er lite omtalt fra før av.

Den mest sentrale metoden min er kvalitativ gransking av tekst-baserte data, med hovedvekt på dokumentanalyse av byggesaker, lovtekster og medieoppslag. I tillegg har litteraturstudiet av historiske verk om Vaterland hjulpet meg til å komme dypere ned i selve temaet.

Problemstillingen og formålet med oppgaven er å finne ut om det fortsatt finnes noe igjen av det historiske området Vaterland i dagens Oslo. Det var derfor naturlig for meg å oppsøke Byarkivet i Oslo, og bruke kildemateriale fra deres arkiv. Ved å få en oversikt over blant annet bystyrevedtakene som er tilgjengelig hos Byarkivet har dette vært kilder som har vært med på å bidra til forståelse av Vaterlands utvikling. Vedtakene om saneringen fra Oslo bystyre er brukt som hovedkilde i delen om sanering.

Byarkivet i Oslo har en relativt stor mengde tilgjengelige dokumenter som omhandler Vaterland. Dette er kilder jeg har måttet systematisere, søke opp, forstå, tolke og velge å bruke ut ifra om jeg har vurdert materialet som relevant eller ikke. Jeg har hovedsakelig konsentrert meg om de politiske vedtakene som har blitt vedtatt og behandlet i Oslo bystyre i forbindelse med saneringen. Siden saneringen av Vaterland er en av de største hendelsene i den historiske utviklingen til Vaterland, ble det naturlig å ha fokus på dette arkivmaterialet. Siden jeg ikke har kommet over en nyere helhetlig samlet framstilling av historien til Vaterland, vil jeg anta at dokumentene som omhandler saneringen er kilder som ikke er mye brukt andre steder. Disse vedtakene har i all hovedsak en negativ vinkling og holdning til Vaterland i sin helhet.

Jeg har i tillegg fått tilsendt arkivmateriale fra Byantikvaren. Dette er kilder som omtaler de bygningene i Brugata jeg valgte å se nærmere på. Dette er forskjellige type kilder, alt fra avisartikler, notater, saksdokumenter, bilder og brev. Formålet med det totale arkivmateriale har hovedsakelig vært informasjonsinnhenting. Arkivmaterialet som ble valgt ut som relevant, er valgt med bakgrunn i at jeg har sett på dette materialet som relevant for oppgaven.

Jeg støtter meg også til Riksantikvarens veileder i kulturhistorisk stedsanalyse.¹¹ Dette er en metode som legger til rette for hvordan kulturarven kan brukes som en ressurs i by og stedsutvikling. Metoden forutsetter at historiske kvaliteter, verdier og muligheter synliggjøres. Med bakgrunn i denne metoden har jeg beskrevet områdets utvikling, fortolket stedets spesielle karakterer, vurdert hvilke historiske elementer som har verdi og anbefalt hvordan Brugata kan forvaltes og videreutvikles.

Den generelle samfunnshistorien er viktig for å kunne forstå selve området Vaterland. Dette er noe jeg vil forsøke å få fram i oppgaven. Jeg har forsøkt å vise de lange linjene i Vaterlands historiske utvikling, og de endringer området har gått igjennom. Kildene er med på å tegne et godt helhetlig bilde av hvilken kontekst de få gjenværende kulturminnene etter det gamle Vaterland var en del av. Jeg tenker da spesielt på de få kulturminnene som står igjen etter bondehandelen i Brugata. Selve Brugata er en gate som kan gi utspring til mange typer temaer, men oppgaven ville blitt altfor omfattende hvis for eksempel all tilgjengelig informasjon om alle bygningene i Brugata hadde blitt valgt ut som relevant.

---

¹¹ Riksantikvaren. Kulturhistorisk stedsanalyse 2018

For å få en grundig og detaljert oversikt over hvordan området har utviklet seg over tid har metoden min vært nærlesing av tilgjengelig tekst, enten det gjaldt historisk materiale i blant annet bøker, artikler eller tilgjengelig informasjon på nett. Det har vært et omfattende arbeid å systematisere den tilgjengelige informasjonen for å trekke ut relevant informasjon fra de mange kildene. Dette har derfor vært en tidkrevende jobb. Det har vært interessant for meg å se at mange av kildene har hatt et negativt syn på området, og at jeg ikke har kommet over en helhetlig nyere fremstilling av selve området Vaterland alene. Det kan være en nyere enkeltstående artikkel i et tidsskrift om Vaterland, eller så kan det være et kapittel eller et avsnitt om området i en nyere historiebok.

Med bakgrunn i at det finnes lite samlet informasjon som kun omhandler Vaterlands historie alene, har jeg vært nødt til å bruke det meste av det som er blitt skrevet om historien til Vaterland. Andre kilder som ikke er spesifikke kilder som kun har omhandlet Vaterland alene er blitt brukt som støtte-litteratur. Dette har hjulpet meg til å få et mer helhetlig perspektiv på området sett i en større sammenheng med selve utviklingen av samfunnet generelt. De resterende kildene (blant annet avisartikler), har hovedsakelig vært brukt som supplement til det andre skriftlige kildematerialet blant annet for dobbelt sjekk av fakta og lignende.

Når det gjelder den generelle historien til Oslo har jeg støttet meg til boka *Oslo. Tusen års historie*, skrevet av historikerne Hellerud og Messel. Jeg har også brukt litteratur skrevet av kunsthistorikeren Aslaksby. Aslaksby har blant annet jobbet hos Byantikvaren i Oslo. Jeg har også benyttet meg av et lite men ikke ubetydelig hefte *Vaterland – før Postgirobygget*. Dette heftet kom ut i 1986. Dette heftet er den eneste kilden jeg har funnet som kun omhandler Vaterland alene, skrevet etter saneringen.

Hoveddelen av litteraturen er som nevnt ikke av nyere dato, men er skrevet før saneringen. Som for eksempel boka *En bok om Vaterland*, som kom ut i 1929. Det finnes også to fortellinger/romaner som omhandler oppveksten og miljøet på Vaterland rundt år 1900. Den første boka er oppvekstskildringen *En liten gutt ifra Vaterland – minner fra 80 årenes Christiania*. Denne boken er skrevet av Nicolay Heiestad (1868-1949). Heiestad vokste selv opp i området. Den andre boka er *Et år i Vaterland*, skrevet av læreren Tilla Valstad (1871-1957). Sistnevnte var lærer på Vaterland skole i tidsrommet 1898 -1920. Valstad og Heiestad skildrer de sosiale forholdene uten hverken å forskjønne eller svartmale Vaterland. Skoleguttenes språk i *Et år i Vaterland* gjengis i boka på brei østkantdialekt. I boka får man også et godt inntrykk av hvordan en vanlig arbeider i området hadde det, og hvilke type jobber de som bodde på Vaterland hadde. Bøkene gir en mer privat og individuell fortelling om Vaterland, og de ga meg et mer utfyllende inntrykk av selve området.

De eldre artiklene som blant annet finnes i tidsskrifter og artikler, har også en generell negativ innstilling til selve området. Men de berører alle Vaterlands historie, og er dermed viktige kilder. Nyere skriftlige kilder finnes for det meste på internett. Dette er mer faktabasert informasjon. Blant annet så har jeg støttet meg en del til www.lokalhistoriewiki.no. Lokalhistoriewiki er en fag- og forskningsbasert wiki, som drives av Norsk lokalhistorisk institutt.

De historiske kartene som blant annet er tilgjengelig på Oslo kommune sine nettsider, har vært med på å vise den historiske utviklingen av både Oslo som by, men også Vaterland som et område i byen. Det finnes i tillegg et stort bildearkiv hos Byantikvaren i Oslo. Dette er bilder av mange av de bygningene som engang sto på Vaterland. Mange av disse bildene er tatt rett før rivningen. Bildene viser da bygninger som står strippet med rufsete murverk og vindushull, klare til å bli revet. Heldigvis finnes det også et rikholdig bildearkiv fra området som er eldre, fra den gang Vaterland var en levende bydel, blant annet på www.oslobilder.no. Bildene har vært en sentral kilde, og sammen med kart fra området har dette vært med på å dokumentere hvordan området en gang så ut. Bilder og kart kan være en god kilde til hukommelse, men fotografier avbilder ikke hele virkeligheten. For Vaterland sin del kan nok området se idyllisk ut på mange av bildene, men i virkeligheten var nok store deler av bebyggelsen delvis ubeboelig ut i fra datidens krav i årene før selve saneringen. Bildene jeg har valgt å bruke i oppgaven er mer eller mindre delvis tilfeldig valgt ut. At bildematerialet er relativt stort har kanskje ført til at noen bilder ikke har fått den oppmerksomheten bildet fortjener. Det har vært litt vanskelig å velge ut bilder som kan være representative. Bilder som både viser "idyllen" og "slummen", men også bilder som viser den slitassen som var synlig på Vaterland rett opp mot saneringen.

Jeg har oppsøkt kulturminnene i Brugata, og Norsk Folkemuseum i Oslo. Jeg har ikke basert meg på en viss type feltarbeid ved disse besøkene. Formålet med å oppsøke Brugata og Norsk Folkemuseum var kun for observasjon av kulturminnene med egne øyne, og benytte meg av fotografering som dokumentasjon av selve bygningene. Jeg har også vært innom utstillingen *Oslo havn 1798*. Dette var en utstilling som sto i Kirkeristen sommeren og høsten 2019. Her fikk jeg oppleve hvordan det så ut i havneområdet i Oslo på slutten av 1700-tallet. Utstillingen Oslo Havn 1798 forteller historie på en helt ny måte. Blant annet med bruk av VR-briller som gir en interaktiv og visuell opplevelse av Oslos havneområde på 1700-tallet. Oslo Havn 1798 er utviklet av selskapet Tidvis AS.

Overnevnte kilder brukt i de første delene har ikke fått like stor plass i selve analysen i del 5 og 6. I del 5 som omhandler verneverdier, har jeg støttet meg til nyere tekster som omhandler kulturverdier. Når det gjelder svenske Unnerbäck og den danske restaureringsarkitekten Vadstrup er disse kildene brukt som metode til å identifisere og forstå de bærende bevaringsverdiene knyttet til de bygningene jeg har sett på i Brugata. Tekstene er brukt i den hensikt å kunne sikre de bevaringsverdige enkelt-minnene, men også helheten i Brugata.

Jeg har også støttet meg til Riksantikvarens veileder for verdisetting og verdivekting av kulturminner. I Norsk forvaltningspraksis er det som regel Riksantikvarens verdivurderingskriterier som blir lagt til grunn når det er snakk om verdisetting og verdivekting av kulturminner. Systemet er satt opp for å kunne gi en kulturhistorisk vurdering av bygninger. Verdien av enkeltbygningene i Brugata kan sees på enkeltvis, men samtidig også i en sammenheng med hverandre. De kan i tillegg ses på i en større helhet opp mot Vaterlands historie. Det vil alltid være et element av skjønn i hvordan vi vektlegger og bruker et slikt sett med verdier.

I dette tilfellet kan tekstmaterialet være nyttige redskaper både til å sette fokus på forbedring av de kulturhistoriske kvalitetene, men også sette fokus på hvilke bærende bevaringsverdier kulturminnet besitter. Jeg har benyttet meg av tekstene først og fremst som et teoretisk utgangspunkt og et system. Systemene har hjulpet meg til å kunne bedømme, dokumentere og vurdere verdiene etter de såkalte bondehandelsgårdene.

Jeg har ikke hatt til hensikt å foreta en fullstendig arkitekturanalyse av alle kulturminnene i Brugata, men jeg valgte å konsentrere meg mest om en historisk analyse, supplert med gamle og nye fotografier. Jeg vil derfor ikke komme inn på en teknisk analyse av bygningene, men fokusere mest på bruk og menneskeliv.

I den siste delen av oppgaven har den amerikansk-kanadiske stedsaktivisten Jane Jacobs (1916-2006) og hennes teorier vært sentrale, sammen med intern dokumentasjon fra politiet. Jeg har forsøkt å aktualisere Jacobs teorier fra boken *The Death and Life of Great American Cities*, hvor hun blant annet skriver om gode nabolag til å være aktuell for dagens Vaterland.

1.5 Noen sentrale vernebegrep

Noen av begrepene jeg bruker i teksten, er begrep det kan være litt vanskelig å få tak i. De mest sentrale vernebegrepene er:

Autentisitet

I denne oppgaven brukes ordet og begrepet autentisitet i del 5 og 6. Det kan være noe vanskelig å få tak i dette begrepet. Autentisitet kan være en forsterkende verdi, og autentisitet må alltid relateres til noe annet. Når man snakker om kulturminneverdier kommer man ofte inn på begrepet autentisitet. Autentisitet stiller blant annet spørsmål om de gjenværende kulturminnene er ekte, og om de er opprinnelige/originalt eller om de er en kopi? Er det brukt nye materialer eller er de gamle originale materialene der fortsatt? Er kulturminnet så gammelt som det påstås å være?

Det kan nær sakt være umulig å være identisk med det opprinnelige. For eksempel må det opprinnelige materialet etter en tid som regel byttes ut på grunn av slitasje. Et kulturminne vil i virkeligheten ha ulike grader av autentisert. Autentisitet blir da et relativt begrep, mens det motsatte vil være en kopi. Når man ser på verdier snakkes det ofte om graden av autentisitet, og i forhold til noe annet.¹²

Begrepet har blant annet blitt utfordret av den australske professoren Laurajane Smith ved Centre of Heritage and Museum Studies i Sydney. Smith mener at autentisitet fører til for overdrevent fokus på originale materialer og andre fysiske forhold. For eksempel mener hun at det vil være greit å skifte gamle vinduer med nye, hvis de nye vinduene er beholdt i den originale stilen.

Autentisk brukes i forbindelse med verdisetting og vektning av kulturminner. Begrepet kan også brukes for å beskrive miljøer og enkeltelementer i et historisk landskap og byområder.¹³

---

¹² Christensen 2011:210-211

¹³ Riksantikvaren. Kulturhistorisk stedsanalyse 2018:46

Kulturminne

Når jeg snakker om kulturminner i teksten, mener jeg i utgangspunktet faste kulturminner, som bygninger, men kulturminner kan også defineres som andre spor etter menneskelig virksomheter i det fysiske miljøet.¹⁴ Andre spor kan blant annet være et spesifikt miljø. Et kulturminne kan også bli sett på som et fysisk historisk dokument, og er dermed en kilde til kunnskap og forståelse av fortiden.

Hva som blir sett på som et kulturminne har forandret seg over tid. Fagfolk gjennom historien har prioritert forskjellig. Hvilke kulturminner som oppleves som spesielt verneverdige har derfor forandret seg. Kulturminne blir dermed et relativt begrep.¹⁵ I denne teksten vil dette komme tydelig frem da en del av det som ble sett på som saneringsklart på 1960-tallet, mest sannsynligvis ikke hadde blitt revet i dag, i alle fall ikke i samme omfang.

Den offentlige forvaltningen har tradisjonelt lagt stor vekt på kulturminner som har symbolverdi for Norge som nasjon. Derimot har de som har arbeidet med kulturminner ofte hatt et mer differensiert syn på hvor viktig det er å ta vare på de mer anonyme sporene etter vanlige folks liv og virke. Ofte forstår man ikke hvor verdifulle slike kulturminner er før de er truet av inngrep eller kanskje er helt ødelagt eller borte.¹⁶

Kulturminner har en særlig betydning som kilde til kunnskap og forståelse av fortiden. Det kan gjelde ulike forhold som kulturminnets opprinnelse, bruk og betydning, menneskers liv, tro, generelle samfunnsforhold, og interaksjonen mellom menneske og natur.¹⁷

Begrepet kulturminner rommer både enkeltminner og kulturmiljøer.

Kulturminneverdier

Kulturminner, kulturmiljøer og landskap har egenskaper som sier noe om hva de kulturhistoriske verdiene betyr for oss. Kulturminneverdier er dokumentasjon av vår felles historie. I kulturminneforvaltningen brukes blant annet kategoriene kunnskapsverdier, opplevelsesverdier og bruksverdier.¹⁸ Når jeg snakker om kulturminneverdier i del 5 er dette verdier som legges til grunn når et kulturminne skal vurderes med henblikk på vern, og retningslinjer for hvordan kulturminner skal behandles. Kulturminner og verdier er ikke bare fysiske objekter, de er også skapt gjennom menneskers opplevelse og fortolkning av dem.

Minne

Forskning på erindring er relativt nytt. I denne oppgaven kommer jeg til å snakke om det å minnes noe. Minne vil være individuelt og variere fra person til person. Fysiske kulturminner kan hjelpe til med å huske noe fra fortiden. Et minne kan være selvopplevde hendelser og inntrykk, men et minne kan også være noe vi har lært oss, som for eksempel et navn, årstall, fakta og historie. Et minne kan være en rekonstruksjon og fortolkning av fortiden. Det kollektive minnet/erindringene kan være med på å farge det individuelle minnet.¹⁹

---

¹⁴ Christensen 2011:13

¹⁵ Ibid 2011:13

¹⁶ NOU 2002:01.s.20

¹⁷ Riksantikvaren. Veileder om verdisetting og verdivekting av kulturminner

¹⁸ Riksantikvaren. Kulturhistorisk stedsanalyse 2018:47

¹⁹ Ekman 2016:361

Del 2

Vaterland slik det en gang var. Historie og utvikling av området.

Målet i denne delen blir å gi leseren en oversikt over områdets utvikling fra opphavet med bebyggelse på 1600-tallet, og fram til saneringen på 1960-tallet. Den historiske utviklingen viser noe av de endringene som har ført fram til det Vaterland vi kjenner i dag, men også hva det lille som er igjen av kulturminner har betydd for utviklingen av Vaterland og Oslo. Følgende spørsmål i denne delen er sentrale:

Hva slags område var Vaterland? Hvilke enkelte karaktertrekk er det viktig å trekke fram som har hatt en samfunnsmessig betydning for området? Hvem bodde på Vaterland, og hvordan bodde de? Hva livnærte de seg av, og hva var bondehandel? Dette er spørsmål jeg blant annet vil besvare i denne delen.

2.1 Lokalisering

I gammel tid kunne man skille mellom området Sagbanken i syd, som i dag er området rundt Jernbanetorget/Oslo S, og forstaden Fjerdingen. På de eldste kartene fra området ligger Vaterland et sted midt i mellom disse to områdene.²⁰

På 1600-tallet og helt frem til begynnelsen av 1800-tallet ble nok Vaterland regnet for å omfatte både Vaterland, Sagbanken og Fjerdingen. Disse tre områdene var alle forsteder vest for Akerselva på byens grunn, og de ble derfor behandlet likt av de som styrte byen og landet. Men for de som bodde her var det nok en viss forskjell på om du kom fra Vaterland, Sagbanken eller Fjerdingen.²¹

2.2 Navnet Vaterland

Etter at vi nå har bestemt Vaterlands beliggenhet, blir neste spørsmål: Hva kommer navnet Vaterland av?

Den gamle forstaden Vaterland som nå er en del av Oslo sentrums indre kjerne ble ofte på 16-1700-tallet skrevet "Watterland". Ordet "Wate" kan knyttes til de nederlandske skutene som la til ved utløpet av Akerselva for å laste tømmer på 16- og 1700-tallet.²² Havnivået var på 1600-tallet høyere enn i dag, og utløpet til Akerselva var både fuktig og leirete. Slam fra sagbrukene lengere opp i Akerselva dannet et langgrunt og bløtt sumplignende landskap som nederlenderne og tyskerne tidlig kalte for "Watterland", som oversatt betyr vannlandet. Ordet

---

²⁰ Müller 1986

²¹ Melvold 1978:97

²² Ibid 1978:98

betegner gjerne et vass-trukket område ved havet eller en innsjø. Dette gjørmete området egnet seg godt for å stable plank fra sagbrukene på de såkalte bordtomtene, og lasteprammer gikk i skytteltrafikk med tømmer ut til skipene som ventet ute i havna i Oslofjorden.²³ Det finnes også en annen teori bak navnet, og det er at "Wate" kan bety fiskebu/fiskenett, og kan spores tilbake til de første fiskebuene og hyttene som engang sto her.²⁴

Bilde 2. Vaterland 1794. Utsnitt av Hirschs kart over Christiania. Det ble i 1794 foretatt en oppmålingsforretning for alle eiendommer i byen og for forstedene.²⁵ Bordtomtene som vi ser på kartet var opplagsplasser/lagerplasser for tømmer som skulle eksporteres ut av landet. Tømmeret ble skipet ut til blant annet de nederlandske og britiske skipene som lå ute i havnebassenget. Bordtomtene skal i en periode ha strekt seg fra der dagens Operaen ligger, og opp til omtrent legevakta. Stablene skal ha vært opp til 7 meter høye. I dag ligger Oslo S på området som kalles Saugbanken på kartet.²⁶

²³ Norsk Teknisk museum

²⁴ Heiestad 1950:54

²⁵ Oslo kommune. Historiske kart

²⁶ Kirkeristen. Oslo havn 1798

Bilde 3. Kart over Oslo 1840. Øst for Christiania på Vaterland ligger fortsatt bordtomtene godt synlig. Kartet viser også at det er kommet forstadsbebyggelse både på Grønland, Enerhaugen og oppover langs Akerselva. Kartet er tegnet av den norske offiseren og kartografen Carl Bonaparte Roosen (1800-1880).

2.3 Trehusforstaden på 16- og 1700-tallet. Husene og befolkningen ved havnen.

Den gamle byen Oslo lå på nedsiden av Ekeberg-skrenten, ved munningen av Alna-elva. På bilde 3 kalles dette området Opslo. Etter en stor bybrann i 1624 ble middelalderbyen Oslo beordret flyttet. Daværende konge Christian IV besluttet da at byen skulle ha brede rette gater i kvadratiske kvartaler, og husene skulle bygges av mur. Kongen håpet nok å unngå nye store bybranner. Byen får navnet Christiania, og blir en by med kvadratur som blir anlagt inntil murene av Akershus festning.

Den gamle middelalderbyen Oslo hadde vokst naturlig utover, mens den nye festningsbyen Christiania med de rette gatene blir nå sperret inne av forstedene og vollene. Rikdom og makt

blir sentralisert innenfor den nye bymuren.²⁷ Det blir nå et klarere skille mellom de som bodde innenfor bymurene, de såkalte byborgerne og forstadsbeboerne som bodde utenfor. Når det gjaldt det fysiske skillet mellom kvadraturen og Vaterland på 16/1700-tallet, lå lille vollport eller Vaterlandsporten der Karl Johans gate i dag krysser Dronningensgate, rett ovenfor Jernbanetorget.²⁸

Det fantes tidlig noe bebyggelse langs nedre del av Akerselva, allerede før anleggelsen av Christiania by i 1624. Christianias lille bykjerne ble etter hvert for liten, så på slutten av 1700-tallet var vollene rundt Christiania borte. Byen var nå i ferd med å vokse sammen med forstedene. Området Vaterland oppstod ved en gradvis oppfylling av Bjørvika/Sagbanken i perioden 1660-1770.²⁹ Denne oppfyllingen var et initiativ fra noen driftige kjøpmenn fra Vaterland.³⁰

En forstad er et historisk begrep på et byområde som ligger utenfor selve bygrensen. Vaterland var en av Christianias første forsteder. Begrepet forutsatte at det var en definert bygrense. Den ytre delen av Christiania hadde tidlig blitt omgitt av voller. Typisk for alle forstedene var at de unngikk murtvengen som var inne i selve byen, og husene ble satt opp uten noen plan. Rundt Christiania fikk vi tidlig forstedene Vaterland, Hammersborg, Fjerdingen og Pipervika. Enerhaugen og Kampen er eksempler på litt yngre forsteder. Felles for alle forstedene var at de fleste som bodde her ikke hadde råd til å bo inne i byen på grunn av murtvengen. I forstedene bodde blant annet fiskere, vanlige arbeidsfolk, fattige enker, håndverkere og handelsmenn. I forstedene fantes det også virksomheter som var nødvendige, men som ikke var spesielt by-vennlige. Disse næringene var ofte avhengig av nærhet til vann, ofte i form av en elv.³¹ På Vaterland var for eksempel garvevirksomhet (skinnmakere) et godt eksempel på en slik virksomhet.

Havnen var porten inn til byen, så etter at byen ble flyttet i 1624 ble også havnen flyttet fra middelalderbyen og vestover. Når du gikk i land i Christiania måtte du først innom tollboden, og lengere inn bak sjøbodene holdt kjøpmennene til. Det ble lagt til rette for et moderne havneanlegg med brygger, boder, kraner og lagringsplasser. Mange av de som bosatte seg omkring havnen, var på en eller annen måte involvert i handel. I tillegg til handelsfolkene med familie og tjenestefolk, bodde det i området også flere offentlige tjenestemenn som særlig var knyttet opp til tollbodene og folk som drev med bevertning. Det skal også ha vært flere militære som var tilknyttet Akershus festning som losjerte i området.³²

Siden forstedene ikke var en del av planen til den nye byen Christiania, ble innbyggerne på Vaterland forsøkt flyttet flere ganger, uten hell. Årsaken til disse flytteordrene skal ha vært at det ble hevdet at det ble drevet ulovlig handel med kjøp og salg av varer her. Borgerne inne i Christiania mente at all handel skulle foregå i ordnede former innenfor byens murer/voller, og borgerne skulle ha enerett til å drive handel.³³ I 1658 hadde den daværende danske stattholder

---

²⁷ Müller 1986

²⁸ Walberg 2018:104-105

²⁹ Tvedt 2010:609

³⁰ Aslaksby 1999:19

³¹ Hellerud og Messel 2000:95-96

³² Kirkeristen. Oslo Havn 1798

³³ Overn 1929:24

i Norge Nils Toller (1592 – 1642) fått nok, og han brant likeså godt ned deler av Vaterland på befaling. Nils Toller gjemte seg bak unnskyldningen om at han var redd for at svenskene skulle innta byen. Svenskene kunne finne tilholdssted på Vaterland, og dette var et område det var vanskelig å forsvare med sine kronglete gater.³⁴

Beboerne på Vaterland hadde ikke råd til å flytte inn til byen der det var murtvang, så det ble raskt bygd opp nye små stuer i tre og plankeboder på de brunsvide tomtene. De første som bosatte seg i forstaden Vaterland var de som arbeidet med trelast på bordtomtene og noen fiskere. Disse jobbet som løsarbeidere og plankekjørere for overklassen inne i kvadraturen i Christiania, og for de rike bøndene i Akerbygdene rundt hovedstaden. De første husene som ble satt opp her skal ha vært lafta, noe vi har lang tradisjon med i Norge.³⁵ De strenge byggeforskriftene inne i selve Christiania var nok en medvirkende grunn til at byen fikk flere og folkerike forsteder enn andre byer i Norge.

Vaterland gikk ikke under murtvungen som var inne i Christiania før i 1839. Å bygge et hus i tre var langt billigere enn å bygge hus i mur. Det var heller ingen regulering på Vaterland, så man satte opp husene hvor man ville, og husene ble dermed tilfeldig plassert i terrenget.³⁶ Siden husene på Vaterland ble tilfeldig satt opp, ble gatene i området krokete. Gatene ble gjerne kalt for ganger og stred.³⁷ Husene som ble bygget var av tre og bindingsverk, og de var som regel panelte. Hvis de var malt var de som regel røde. Først var det vanlig å bygge i en etasje, men det fantes også tidlig noen hus i to etasjer.³⁸ Karakteristisk for hustypen på 1700-tallet i forstedene var hus med en halv overetasje som spant litt ut for veggen i første etasje. Denne halvetasjen var svært vanlig på 1700-tallet, og var et motefenomen i Nord Europa.³⁹

Etter flyttingen av byen i 1624 håpet man på å få bukt på de mange bybrannene, men dette var ikke helt enkelt. Grunnet mye trehusbebyggelse var området Vaterland svært brannfarlig. Området ble rammet av flere større og mindre branner på 16- og 1700-tallet.⁴⁰ På 1700-tallet ble det gjort alvorlige anstrengelser for å forhindre nye brannkatastrofer. Byen fikk nå et fast brannkorps. Fra starten av 1700-tallet finnes det flere eksempler på at byens magistrat (sivil administrasjon) ytret bekymringer for den brannfaren alle sjøbodene representerte. Sjøbodene ved havna var viktige for blant annet oppbevaring av både korn, salt og jern. Disse bodene var bygd av tre og lå tett i tett nede ved havna. I 1708 brant 60 sjøboder ned, og brannen stoppet ikke før den nådde den solide murbebyggelsen i kvadraturen. Denne brannen og et par mindre påfølgende branner førte til at murtvungen ble utvidet til å gjelde to hundre meter rundt bykjernen. En ny stor brann rammet området i 1785, og gikk ut over hele 150 sjøboder.⁴¹ I 1819 var det ennå en ny enorm brann i området som gjorde stor skade. Denne brannen ble kaldt en landsulykke. Brannen ødela først og fremst et stort lastelager på bordtomtene med tre, en reperbane, et tjærelager og noen sjøboder.⁴² Denne brannen gikk først og fremst ut over

---

³⁴ Müller 1986

³⁵ Kirkeristen. Oslo Havn 1798

³⁶ Giørtz 2019

³⁷ Røsjø 2017

³⁸ Hellerud & Messel 2000:127

³⁹ Norsk folkemuseum

⁴⁰ Hellerud & Messel 2000:127

⁴¹ Kirkeristen. Oslo Havn 1798

⁴² Giørtz 2019

den rike "plankeadelen", og mange av disse familiene ble ruinerte. Brannen rammet naturligvis også arbeiderne som hadde sin arbeidsplass på bordtomtene, og de som bodde i området.⁴³

I følge Christianias brannforordning av 1714 var det faktisk lov å bygge i tre i forstedene, men det var bare lov å bygge i en etasje. Hvis man bygde i to etasjer var det nok ingen som brydde seg, så det kom etter hvert en ny lov hvor det var lov å bygge trehus i to etasjer. Etter hvert ble det også lov å sette opp tre etasjes utmurte bindingsverkshus.⁴⁴ Bindingsverk viser til at det er et bærende og avstivende bygningskjelett. Et utmurt bygningsverk vil si at huset er fylt med teglstein. Det utmurte bindingsverket var ofte synlig.⁴⁵ Hus i utmurt bygningsverk ble ansett som murhus. Kongen tillot bindingsverkshus som et kompromiss, fordi han visste at murhus var dyrt. Denne hustypen ble svært vanlig i Christiania på 16- 1700-tallet, og var nesten enerådende for nybygg innenfor bygrensa og for større hus i forstedene.⁴⁶ På slutten av 1700-tallet blir en del av de gamle bindingsverkshusene pusset opp, og bindingsverksfasadene blir nå skjult med murpuss slik at man ikke kunne se de gule og røde mursteinene som nå ble skjult.⁴⁷

I utkanten av det litt sumplignende strøket på Vaterland ble det tidlig bygget noen velstelte murhus med urtehager og gårdsplasser. Disse ble satt opp av skipsredere eller andre velstående borgere.⁴⁸ Selv om folk jevnt over var rikere inne i kvadraturen enn folk i forstedene fantes det unntak fra regelen. Noen av husene som ble bygget på midten av 1700-tallet i forstedene kunne være riktig fornemme. Saging av bord oppover langs Akerselva gjorde at trelasteksporten hadde tatt seg kraftig opp fra Christiania i siste halvdel av 1700-tallet. Denne handelen gjorde noen få Christiania borgere veldig rike.⁴⁹ Tre var på 1600- og 1700-tallet en av de viktigste eksportvarene for byen Christiania. Denne handelen gjorde at vi fikk den såkalte "plankeadelen", som blant annet bestod av den rike familien Anker. Bilde 2 viser blant annet kammerherre Ankers bordtomter og løkker. Etter hvert kommer det også opp noe enklere velstelt bebyggelse hovedsakelig satt opp av en type mellomstand som bestod av håndverkere og høkere rundt innfartsveiene inn til Christiania på Vaterland.⁵⁰ Disse kunne tjene store penger på handel, losji og skjenkesteder, og noen av dem satte opp standsmessige hus i bindingsverk etter dansk stil.⁵¹

Området i og rundt havnen var på slutten av 1700-tallet blant de mest velstående i byen. Bebyggelsen i utkanten av det gamle området Sagbanken, blant annet i Strandgata hadde flere velstelte hus med hager. Velstelt skal også den forvunnede gata Vaterlands Tværgade (senere Rødfyllgata) og Brugata ha vært. En del velstående høkere (kjøpmenn) holdt til i Brugata, og gata var en kontrast til det ellers så fattige omgivelsene rundt. Disse mer velstelte husene hadde ofte en høy grunnmur med en høy kjelleretasje siden bygrunnen var såpass fuktig.⁵²

---

⁴³ Overn 1929:97

⁴⁴ Aslaksby 1999:72-77

⁴⁵ Ibid 1999:279

⁴⁶ Bygg og bevar

⁴⁷ Hellerud og Messel 2000:127

⁴⁸ Paus 1972:46

⁴⁹ Hellerud og Messel 2000:108

⁵⁰ Nyborg 2018

⁵¹ Norsk teknisk museum

⁵² Norsk Folkemuseum

Mange av disse husene ble på slutten av 1700-tallet mer moderne (etter datidens mote), og fikk ny pusset fasade og ble malt i lyse farger.⁵³

Så på slutten av 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet ble Vaterland faktisk regnet som et relativt velstelt strøk, med fine hus, hager, kramboder og sjøboder. Deler av Vaterland ble også brolagt i 1794-95.⁵⁴ Den forvunnede gata Rødfyllgata ble regnet som en av hovedgatene på Vaterland, men også en av de peneste gatene i byen. I denne gata losjerte faktisk kong Karl XII i 1716 under beleiringen av Akershus festning. Denne beleiringen endte opp som et mislykket forsøk på å ta Norge. Huset kong Karl XII losjerte i var eid av en rik garver.⁵⁵ Dette huset skal ha stått omtrent der Oslo Spektrum ligger i dag. At en kongen faktisk ville bo i dette området er et godt bevis på at huset han losjerte i og at deler av Vaterland var fornemt, og en konge verdig.

Bilde 4. Rødfyllgata 1896. Før murgårdenes oppførelse. På 1600-tallet gikk sjøen helt opp hit, og den gang var det i tillegg til noen få boliger også brygger her. Gata var en av hovedgatene på Vaterland på 1700-tallet, med mange fine gårder hvor det blant annet bodde velstående høkere. Området gata befant seg i ble før bebyggelsen fylt opp av rød flis, derav navnet Rødfyllgata. Tomtegata som var en av sidegatene hadde sitt navn etter bordtomtene. Opprinnelig het Tomtegata lille Strandgate.⁵⁶ To gårder fra Rødfyllgata er gjenreist på Norsk Folkemuseum.

Et eksempel på en meget velstående bolig som stod på området Sagbanken var Paleet. Paleet hadde adresse Strandgata, og ble oppført i perioden 1744-1745. Familien Anker hadde blitt ekstremt rike på trehandel. Paleet gikk for å være en av de mest fornemme privatboligene i hele Christiania. Før slottet sto ferdig var Paleet kongebolig når kongen var på besøk i Christiania. Privatboligen var omringet av en stor og fin have, hvor det til og med i en periode ble dyrket appelsiner. Paleet ble totalskadet i en brann i 1942, og ble senere revet. Det er ingen synlige spor igjen etter dette huset i dag, bortsett fra deler av den gamle lindealleen som

⁵³ Kirkeristen. Oslo Havn 1798

⁵⁴ Hellerud & Messel 2000:118

⁵⁵ Muri 2000:47

⁵⁶ Røsjø 2017

fortsatt står på sjøsiden av Oslo S., der "Plata" ligger i dag. Noen av disse lindetrærne har trolig stått her siden 1760-tallet.

En annen velstående familie som bosatte seg i Strandgata var kjøpmannsfamilien Meyer. I Meyergården ble det blant annet drevet krambod. Et annet hus som også lå i Strandgata skal i følge en branntakst ha hatt en innvendig kjeglebane. Dette var en tidlig versjon av bowling. Denne branntaksten forteller også om stukkatur i taket.⁵⁷

Branntakster er en sentral kilde til bygningsopplysninger, og var en type forsikringstakst. Takstene inneholder detaljerte beskrivelser av interiør og eksteriør for nesten alle bygninger i norske byer. Takstene gir også opplysninger om byggemåte og materialvalg og tilbyr et unikt innblikk i norsk interiør- og byggeskikk på 1700-tallet. Sammen med andre kildetyper kan materialet gi spennende innblikk i tidligere tiders byliv.⁵⁸

Leser vi branntakster fra Brugata fra slutten av 1700-tallet, blir det også her bekreftet at det var relativt velstående hus i denne gata. Branntakstene bekrefter også at det var kjøpmenn som bodde i Brugata. Verdien av disse gårdene var relativt høy i forhold til andre bydeler. Gårdene i Brugata bestod hovedsakelig av hovedhus, sidebygning og bakbygninger. Branntakstene forteller at de fleste husene var dels av laft og dels av bindingsverk. De var oppført i en eller to etasjer. Mange av husene hadde tak av sten, svalganger, bryggerhus og bakerovner. De fleste hovedhusene hadde marmortrapper, kakkelovner, doble dører og flere fags vinduer. I en av branntakstene fra Brugata står et av hovedhusene oppført med hele 13 kakkelovner. Vi kan også lese at mange rom var betrukne (med strie) og malte. Alt var i "meget god stand" i denne gata står det skrevet som kommentarer på mange av takstene. En av eierne til et av husene i Brugata deltok selv under taksten i 1797. Det står at eieren Madame Wexsal klagde på taksten hun hadde fått, og mente taksten skulle vært høyere. Det står; "Gaardens Taxt i det heele burde høyere ansættes, men herudi troede Taxationsmænderne sig ikke berettigede til at biefalde hende".⁵⁹

De store ulikhetene var tydelig i en liten by som Christiania var på denne tiden. Fra Paleet som var en herskkelig bolig som nesten tok opp et helt kvartal, til mer falleferdige rønnene av tre bare noen hundre meter unna.

---

⁵⁷ Oslo havn 1798

⁵⁸ Tidvis. Historisk databaser

⁵⁹ Tidvis. Historiske databaser

Bilde 5. Rett over veien for det staselige Paleet lå Meyergården. Fasaden til Meyergården var opprinnelig av laft, men ble senere dekket over. Fasaden var utmurt, det vil si fylt med murverk av teglstein. Senere kalkpusset og hvitmalt. Dette var en billig måte å dekke over laft for at fasaden skulle se ut som mur. Meyer (1745-1801) som ga navn til gården var sønn av en høker, og han drev selv også høkervirksomhet. Meyer solgte blant annet matvarer som saltet torsk og kjøtt, i tillegg drev han gjestehus. Trolig drev han også med innførsel av korn og utførsel av trelast. Hans sønn ble en av de rikeste i Christiania, og drev med trelast på 1820-tallet. Huset ble i 1909 demontert med tanke på gjenoppretting, men ble senere solgt som fyllmasse. Bildet er fra 1905.⁶⁰

Bilde 6. Innerst i havnen ved bordtomtene. Paleet lå på den andre siden av vika, rett i utkanten av bildet. Utsnitt fra den engelske tegneren og maleren Edys skisse fra omtrent 1800.

2.4 Hva førte handelen og trafikken med seg?

Den økonomiske utviklingen på slutten av 1700-tallet og starten av 1800-tallet besto for det meste av handelsvirksomhet spredt på forskjellige ulike typer næringer, hovedsakelig med matvarer. Dette var en næring i vekst siden befolkningen økte, og fordi flere vendte seg bort fra selvberging og gikk mer over til spesialisert produksjon for markedet. Denne handelen

⁶⁰ Hutchisons 2018

foregikk først og fremst innlands. Mens trelasthandelen var en internasjonal handelsvare. Den økonomiske utviklingen ble også drevet fram av folks ønske om finere forbruksvarer.⁶¹

Tidlig ble Vaterland mislikt av Christianias fine borgere, og det oppsto en interessekonflikt mellom borgerne som bodde inne i Christiania og forstadsboerne. Borgerne inne i byen fikk som regel støtte av regjeringen.⁶² En av grunnene til at forstadsbeboerne ikke ble likt var at forstadens befolkning ikke hadde borgerskap i byen, og de hadde derfor blant annet ikke rett til å drive handelsvirksomhet.⁶³ Selv om byens myndigheter og borgere etter hvert måtte godta forstedenes eksistens, forsøkte de stadig å forhindre forstaden i å drive handel og håndverksvirksomhet.⁶⁴

I følge kjøpstadsprivilegiene fra 1662 fikk byborgerne i kjøpstedene tilnærmet enerett på all handel. I paragraf § 3. stod det: "Ingen som fører varer fra landet til markedet i kjøpstedene, skal la seg driste til å selge disse varene andre steder i byene, enn på torget".⁶⁵

Vaterland bru ble bygget i 1654. Før denne brua ble bygget, lå kryssingen over Akerselva litt lengre opp ved Nedre Foss, på nåværende Grünerløkka. Fra nå av blir Vaterland en av de viktigste innfartsårene til Christiania gjennom Brugata fra områdene rundt byen sør og øst fra.⁶⁶ Frem til 1827 er Vaterland bro eneste bro som forbinder Grønland med Christiania.⁶⁷ Den første trafikken over Vaterlandsbrua gikk hovedsakelig ut på kjøring av bord og plank til bordtomtene. Tømmeret ble blant annet hentet fra langt inne i Østerdalen, fløtet ned elveløp og senere saget til planker og bord. Som nevnt var trelast den viktigste eksportvaren gjennom hele 1700-tallet. Senere starter det også blant annet trafikk med levende dyr som slakterne/garverne kjøpte av bøndene rundt hovedstaden.⁶⁸ Handelen med dyr fører til at mange garvere bosatte seg på Vaterland. Trafikken av kuer ble kaldt "kutørje". Denne trafikken førte til at det i 1911 ble bygget en stor moderne kjøtthall på Grønlandstorg.⁶⁹

Byggingen av brua og handelen i området førte åpenbart til at forstaden vokste raskt. Taksasjonsforretningen fra 1661 viser at det var 168 hus på Vaterland. Denne tellingen kan også ha inneholdt området Fjerdingsken. Allerede på et så tidlig tidspunkt ser vi at det er mye bebyggelse i dette området. Inne i selve Christiania var det 330 hus, så det var omtrent dobbelt så mye innenfor vollene. På andre siden av byen, i Piperviken var det registrert 64 hus.⁷⁰

Senere branntakster viser den drivende byutviklingen i området. Branntakstene fra 1797 omtaler alle eiendommer med bygg. Takstene inkluderte også skur og sjøboder. Her står Saugbanken og Vaterland oppført som to forskjellige områder. Under Saugbanken står blant annet gatene Vatterlands torv, Strandgata, Vatterlandsgaden, Pølsesundet og Vognmannsgata,

---

⁶¹ Hutchison 2018

⁶² Overn 1929:21

⁶³ Melvold 1978:101

⁶⁴ Hellerud & Messel 2000:95

⁶⁵ Kjøpstadsprivilegiene. Norgeshistorie.no

⁶⁶ Tvedt 2010:607

⁶⁷ Ibid 2010:610

⁶⁸ Aslaksby 1999:19

⁶⁹ Overn 1929:39

⁷⁰ Ibid 1929:25

det vil si området som senere blir omtalt som Vaterland. Det er registrert 166 eiendommer på Saugbanken/Sagbanken og 47 på Vaterland i 1798. Det vil si en liten økning fra 1661.⁷¹

Vaterland blir stedet de tilreisende bøndene, sjøfolkene, forretningsmenn og handelsreisende kom for å kjøpe og selge varer som korn, fisk, kjøtt og andre daglige varer, men også finere varer som krydder fra Europa. Her passerte alle lassene med jordbruksvarer inn til bondehandelsgårdene. På Vaterland fikk man kjøpt alt fra redskaper og klær til mat- og drikkevarer. Denne handelen blir ofte omtalt som høkervirksomhet. Høkere var kjøpmenn med begrensede handelsrettigheter i forhold til Christianias borgere. Den økende trafikken av mennesker og høkernes handel med bøndene fører også til at det etter hvert blir lønnsomt å starte vertshus og øl-kneiper. Disse vertshusene tilbød losjier med varierende tjenesteytelser, blant annet med bordeller. Inne i selve byen var reguleringene av salg og innkjøp av varer mye strengere og mer kontrollert enn den friere handelen ved byens innfartsport.⁷² Høkervirksomheten var som nevnt til stor irritasjon for Christianiaborgerne, da høkernes på Vaterland trakk til seg mye av den såkalte bondehandelen før bøndene rakk å komme inn til selve byen. Dermed tapte kjøpmennene inne i selve kvadraturen penger på handelen som foregikk på Vaterland.

Motsetningene mellom den egentlige byen (kvadraturen), hvor borgerne hadde kjøpmannsrettigheter, og forstedene med deres uregulerte handel var en av drivkreftene bak den tidlige byutviklingen og utvidelsen av byen. Med bakgrunn i ønsket om mer kontroll av handelen utvider handelsområdet seg i 1784. Nå får Vaterland kjøpmannsrettigheter og blir en del av byens handelsterritorium.⁷³ Disse rettighetene gjaldt i all hovedsak kun Vaterlands Storgate (senere Brugata). Vaterland fikk med kjøpmannsrettighetene en viss status, og selve Brugata fikk dermed litt mer preg og karakter av å være et borgerområde i forhold til resten av Vaterland. De som bosatte seg i denne gata ble også etterhvert relativt velstående mennesker.⁷⁴

Med utvidelsen av handelsområdet fikk innbyggerne på Vaterland del i noen av byens privilegier, men de måtte også innordne seg mer etter byens regler i større grad.⁷⁵ Det kom blant annet tidlig regler på hvilke varer høkernes kunne handle med eller ikke. For eksempel kunne en høker handle med korn, melk, fisk, tobakk, øl og hjemmelaget brennevin. Høkernes kunne også handle med kjøtt, men ikke med ferskt kjøtt.⁷⁶

I 1839 utvider Christianias grenser seg, og det førte til at de som bodde på Vaterland nå blant annet måtte betale skatt.⁷⁷ I virkeligheten kan det ikke ha vært så mange som betalte skatt. I 1875 var det kun registrert 195 skatteyttere på Vaterland. 16 av disse var knyttet til handel, og de resterende 70 var knyttet til håndverk.⁷⁸

---

⁷¹ Tidvis. Historiske databaser

⁷² Norsk teknisk museum

⁷³ Melvold 1978:98

⁷⁴ Müller 1986

⁷⁵ Tvedt 2010:609

⁷⁶ Hellerud & Messel 2000:137

⁷⁷ Müller 1986

⁷⁸ Overn 1929:99

I 1842 vedtok Stortinget en del nye handelslover som brøt Christianias handelsmonopol. Nå mistet kjøpmennene inne i Christiania sine fordeler. Fra nå av kunne hvem som helst drive handel, bare man holdt seg innenfor et område på tre mil fra selve byen. I prinsippet så forsvinner nå de gamle skillene mellom kjøpmenn inne i byen, høkere og vertshusholdere i forstedene, alle blir nå handelsborgere.⁷⁹

Bilde 7. Vaterland bru fra 1654. Mastene bak brua tyder på at vi ser fra Akerselva og ned mot Oslofjorden. Sentralt i bildet ser vi en lasteprem med tømmer, og det ligger trehus langs bredden av elva. Bildet viser hvordan nedre del av Akerselva ble bruk til frakt. Bildet er malt av den engelske tegneren og maleren John W. Edy (1760-1820).⁸⁰ Bildet er den eldste avbildningen vi kjenner av Akerselva. Malt sommeren 1800.⁸¹

2.5 Bondehandel i Brugata

I ytterkant av mitt definerte område ligger Vaterlands Storgate, det vil si Brugata som tidlig ble en av byens travleste gater. En viktig innfartsvei til byen etter åpningen av Vaterlands brua i 1654. Gata beholdt denne posisjonen til langt ut på 1800-tallet. Dette gjorde sitt til at Vaterland ble sett på av mange som "mulighetenes bydel".⁸² I Brugata fikk bøndene fra omlandet omsatt sine varer. Det foregikk handel og håndverk om hverandre. Denne "Bondehandelen" satte sitt preg på hele Vaterland på 17- og 1800-tallet. I Brugata var det spesielt høkervirksomheten som blomstret. Gata var også kjent for å være "garvergata" i byen.⁸³

⁷⁹ Hellerud & Messel 2000:190

⁸⁰ Nyborg 2018

⁸¹ Arbeidermuseet

⁸² Melvold 1978:102

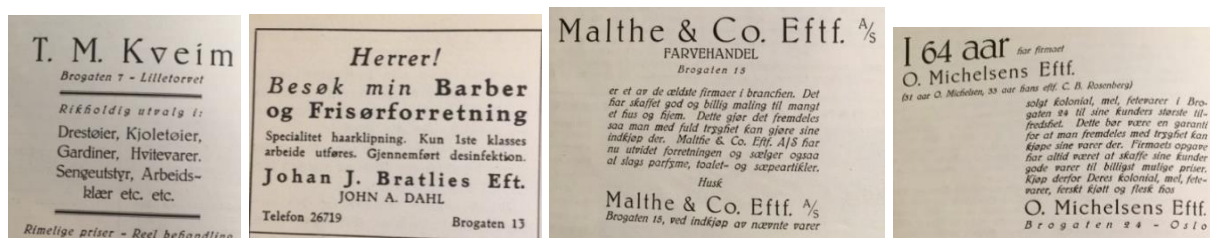
⁸³ Næsheim 2001:39

Kultur og økonomi henger ofte sammen, så endringer skyldes ofte samfunnsutvikling og menneskers behov. Et eksempel på dette er bokbindere som tidlig slo seg ned i Brugata. Denne næringen hang sammen med garvevirksomheten i gata, da bokbinderne krevde tilgang til garvernes skinn. Mange år senere finner man flere trykkerier i Brugata.⁸⁴ De første trykkeriene til både VG og Dagbladet har hatt adresse i Brugata.

Brugata bestod opprinnelig av mange innflyttere, både nordmenn fra bondelandet som flyttet inn til byen for arbeid samt noe innvandring fra utlandet. Folk bosatte seg tidlig langs denne innfartsveien. Allerede i 1743 var det i følge byens skattemanntall totalt 50 hus i Brugata.⁸⁵ Dette tallet er nok ikke helt korrekt. Mest sannsynligvis er dette totalt antall hus for både Storgata og Brugata. Dette tallet har nok også talt med både hovedbygninger, sidebygninger, og eventuelt også boder eller lignende, for i 1797 er det 17 eiendommer registrert i Vaterlands Storgate (dvs. Brugata) alene.⁸⁶ Hvis vi ser på de historiske kartene over byen, får vi også en hvis formening om både Brugatas og Vaterlands tidlige vekst på 16-1700-tallet.⁸⁷

Selv når den tradisjonelle bondehandelen etter hvert forsvant, og Brugata sluttet å være en viktig innfartsåre til Christiania, fortsatte både handel og produksjonen å være livlig her. Vi kan si at gata skiftet kultur mot slutten av 1800-tallet og på begynnelsen av 1900-tallet. Gata fikk nå et mer variert handelsmiljø med familiebedrifter, småbutikker og håndverk. Samtidig ble de eldste husene revet, og leiegårder i mur ble satt opp. Men gata fortsatt å bære preg av en kombinasjon av forretningsvirksomhet samtidig som forretningsmennene fortsatte å ha sin bostedsadresse her.⁸⁸

Det finnes mange eksempler på hvilke virksomheter som ble drevet i gata fra slutten av 1800-tallet og fram til saneringen. Dette kan vi blant annet se av de mange annonsene fra den tiden. Virksomhetene spente seg fra små til større bedrifter. Blant annet er det annonser som viser at her fantes det både konfeksjonsfabrikker, sukkerraffineri, fargerier og en rekke små kafeer.

Bilde 8. Eksempler på annonser og reklame for forretninger i Brogaten. Annonsene er hentet fra boka *En bok om Vaterland*, som kom ut i 1929.

⁸⁴ Munch-Møller 2010

⁸⁵ Overn 1929:79

⁸⁶ Tidvis. Historisk database. Branntakster

⁸⁷ Oslo kommune. Historiske kart

⁸⁸ Nyborg 2018

I 1930-årene holdt også skifabrikken Splittkein til i Brugata. I tillegg fantes det på begynnelsen av 1900-tallet hele tre kinoer i gata. "Kronen" skal ha vært en av byens mest kjente kino i sin tid.⁸⁹

Arbeidsplassen som tok mest plass i Brugata var varemagasinet Gunerius Pettersen på hjørnet av Brugata og Storgata. Magasinet var rundt 1900 et moderne magasin som blant annet var tidlig ute med å ha faste priser på varer, og de var den første bedriften som innførte faste kassadamer. Magasinet produserte også selv mange av varene sine, blant annet ferdigsydde klær. Rundt 1900 var det omtrent 90 ansatte. Bedriften hadde også eget strikkeri, skredderi, skofabrikk og systue. Gunerius var med på å prege hele nabolaget, og bidro med å styrke stedets lokalsamfunn. Folk kom fra alle samfunnsklasser for å besøke og skaffe seg nye varer på Gunerius.⁹⁰

Forfatteren Sigrid Undset (1882-1949) beskrev i 1918 Brugata.

"Hjørnet av Storgaten og Brogaten – hjørnet av Gunerius Pettersen kal-
det – er den plet i byen som har mest storbykarakter. Kan hende jeg
synes det fordi den alltid minder mig om et bestemt sted i Paris, nogen-
steds bakom Gare Montparnasse. Den minder mig forresten om alle
storbyer jeg har set. Det er noget fyktigt som ligger i luften – en anelse
om gater som løper langt utover med
menneskers arbeidspladser og men-
neskers hjem."⁹¹

Her beskriver Undset Brugata som en gate med storbykarakter allerede i 1918, og hun skriver at den ligner andre metropoler ute i Europa. Men Undset skriver videre også om at det i området er skumle strøk, buler og sjapper like ved hjem hvor modige mennesker kjemper hver dag mot fattigdommen. Hun skriver også at barna representerer byens "bærme" og byens overklasse. På Vaterland fantes alt fra de som hadde eget bad i leiligheten og tjenestepiker, til store barnefamilier som bodde på et rom. Klasseforskjellene på Vaterland var på denne tiden store, og folk fra forskjellige samfunnsklasser bodde i samme gate, men også i samme bygård på begynnelsen av 1900-tallet.⁹²

---

⁸⁹ Nyborg 2018

⁹⁰ Munch-Møller 2018:318

⁹¹ Ibid 2018:297

⁹² Ibid 2018:305-309

2.6 Bondefangeri og annen ulovlig handel

Fattigdom og elendighet var utbredt. Det samme var mylderet av skjenkesteder og bondehandelsgårder som tilbød overnatting. Vaterland fikk fort et rykte som en oase for fuktige fristelser, voldskriminalitet, alkohol og prostitusjon. Prostitusjon og skjenkevirkosomhet foregikk i stort omfang.

Kombinasjonen av disse næringene gjorde at "bondefangeri" ble ganske vanlig på Vaterland. Denne typen for kriminalitet viser til blant annet folk som ble ranet etter at de hadde blitt avledet med alkohol og sex. De gamle bondehandelsgårdene på Vaterland tilbød som regel skjenking av brennevin i tillegg til handelsvirkosomheten. Mulighetene fantes visstnok rundt ethvert hjørne på Vaterland på 1700- og ikke minst på 1800-tallet. Noen av de stakkars bøndene som hadde kommet til storbyen ble lett et offer for lokkende og velvillige damer som tilbød diverse tjenester. Bøndene ble frarøvet alt de eide og hadde, eller de ble lurt til å bruke opp de pengene de hadde tjent på handelen. Slik oppstod uttrykket å bli "bondefanget".⁹³

Den kjente redaktøren og forfatteren Theodor Løvstad (1843-1913) beskrev i 1898 bevertningslivet på Vaterland. Han skriver at "Den ene Kneipe ligner den annen nede i Vaterland: vide Halvgardiner med røde Kanter; klissete Borde og Stole; Spytlækker paa Gulverne; hængekjakede Værter og Værtinder; sminkede Opvartningsjomfruer, som allerede i Syttenaarsalderen har gjennomgaat alle Elendighetens Mysterier"⁹⁴

Et eksempel som viste denne ulovlige virkosomheten var en stumfilm som kom ut i 1911. Filmen handlet om en naiv bonde som reiste inn til byen for å selge en gris. Han ble lurt av noen byfolk han møtte etter at han hadde blitt invitert med på en kro hvor han ble skjenka full. Bonden ble frastjålet både grisen og lommeboka. Filmen regnes dessverre som tapt.⁹⁵

Et annet eksempel på denne ulovlige handel og bondefangeri på Vaterland var den omtalte Abelonesaken. Abelone gikk under navnet "Dronningen av Vaterland". Hun fikk dette tilnavnet siden hun var kjent for store flotte hatter med fjær, og flotte kjoler. Abelone ble også kalt en "madame". Hun drev offisielt en delikatesseforretning med værelser hvor tilreisende kunne overnatte på slutten av 1800-tallet.⁹⁶

Sakens kjerne var at mannen til Abelone ble drept av en bonde som hevdet at han hadde blitt bondefanget. Bonden ble frikjent da retten godtok hans påstand om selvforsvar. Kriminaliteten ble ettertrykkelig omtalt i datidens aviser og vekket oppsikt i Christiania i 1893. Under rettsaken kom det fram at forretningen lenge hadde fungert som en bordell der kundene risikerte å bli ranet. Abelone ble tiltalt og dømt for rufferi, det vil si å drive hallikvirkosomhet. I etterkant av Abelonesaken ble det satt i gang tiltak for å komme prostitusjonen og bondefangeri til livs i forstedene. De finere byborgerne ville rydde opp i prostitusjonsmiljøet, og den umoralen det ble hevdet at fantes på Vaterland.⁹⁷

---

⁹³ Gjerland 1979

⁹⁴ Steigan 2019

⁹⁵ Nyborg 2019

⁹⁶ Tolgensbakk 2018

⁹⁷ Ibid 2018

Rundt år 1900 var også laddevinshandelen som ble kaldt gauking beryktet. Gårdeiere organiserte seg for ikke å leie ut til denne handelen. Laddevinen var en type billig sterkvin som ble importert fra Nord-Tyskland.⁹⁸ En del avisoverskrifter og folkeskribentene rundt århundreskiftet var med på å hisse opp ryktene om denne kriminaliteten, men også annen kriminalitet på Vaterland. Totalt var dette med på å gi Vaterland et dårlig rykte. Det sto ofte i avisen om blant annet kriminalitet, usedelighet og drap. Som en konsekvens av disse dårlige omtalene var nok dette med på å gi næring til tankene om sanering av strøket.⁹⁹ Så sent som i 1957 skrev tidsskriftet Byminner i sin leder at Vaterland har til alle tider hatt et dårlig rykte, og vært tilholdssted for lysskye elementer av verste slag. Vaterland var den beste fangstplassen for både ludder og andre menneske-haier.¹⁰⁰

Vi skal ikke stikke under en stol at det fantes kriminalitet på Vaterland. Særlig var de såkalte "bondefangerne" beryktet. En gammel skillingsvise *Bonden i Vaterland* forteller om hvordan det var å være en bonde som ble bondefanget.¹⁰¹

*"Vaterland har bøndene alltid vært glad,
og kommer de til byen de dit ned skal
dra,
med pongen i lomma og hatten på snei,
for at å få seg en liten singdudelidei.*

*Thi Vaterland det vinker med dragende
kraft,
og bonden har både penger og saft,
og derfor han rusler mot Vaterland i vei,
forat få kjøpe seg en liten singdudelidei.*

*Der treffer han alltid en pike så mild,
og da kan De tro at en bonde blir vill,
han river i bayer, ja sangen er grei,
for at få seg en liten singdudelidei.*

*Det tures i bayer og fin laddevin,
bonden han drikker seg full som et svin,
derpå så jenta han trekker i vei
hjem til en liten singdudelidei.*

*De arm i arm vandrer så gladelig hjem,
men før enn de så dit er nået frem
sin elskovstrang kan hun ei holde for seg
hun omfavner bonden singdudelidei.*

*Ja bonden blir het om sin kraftige barm
han svimler og føler seg gruelig varm,
men piken forsvinner ja den sak er grei
med penga og alt hans singdudelidei."*

⁹⁸ Giørtz 2019

⁹⁹ Muri 2000:51

¹⁰⁰ Byminner 1957

¹⁰¹ Nygård 2016

2.7 Leiegårder i mur som løsning på befolkningsvekst.

Christiania blir hovedstad i 1814, og i løpet av kort tid går byen fra en småby til å bli en storby. På slutten av 1800-tallet vokste byen dramatisk, både i areal og befolkning. En av grunnene til den voldsomme befolkningsøkningen i denne perioden er at folk trakk til byen for arbeid. Industrialiseringen i landbruket førte til at en del av de som arbeidet i landbruket ble arbeidsledige, og mange av dem søkte til byene for arbeid. Christiania gikk fort fra å være en småby med beskjeden bebyggelse til å bli en storby med murbebyggelse og moderne industri. Tekstilfabrikker, mekaniske verksteder og andre industriforetak vokser opp langs Akerselva, og med denne industrien kom det arbeidsplasser. Denne utviklingen i samfunnet får selvsagt også konsekvenser for Vaterland. Området gjennomgår store forandringer i siste halvdel av 1800-tallet.

Den store økningen i befolkningen i området kan vi lese ut av folketellingene. Folketellingen fra 1835 viser at innbyggertallet på Vaterland var 2925.¹⁰² Folketellingene et par år senere viser at det har vært en stor befolkningsvekst i området. I 1845 hadde Vaterland 3763 innbyggere alene. I 1855 hadde innbyggertallet økt til hele 4416.¹⁰³ Den store befolkningsøkningen fører til at Vaterland etter hvert får mer preg av slum og fattigdom. Det må påpekes at ikke alle som ble talt opp i disse folketellingene nødvendigvis bodde på adressen, da disse tellingene også talte med losjerende og andre besøkende. Det er også litt usikkert hvilke områder som her er talt som Vaterland. Jeg vil tro at vi snakker om Vaterland og Sagbanken som Vaterland, og at området Fjerdingsken ikke er en del av disse tallene.

Husvære til den økende befolkningen ble en mangelvare i Christiania, og befolkningsveksten fører til at utover på 1800-tallet blir det stor bolignød i Christiania. Bolignøden førte dermed til en byggeboom. I 1839 ble Vaterland mer formeldt innlemmet i Christiania by, og murtvungen fulgte dermed med.¹⁰⁴ Kravet om at nye bygninger skulle bli oppført i mur stanset byggingen av de små trehusene som hadde vært allmuens typiske bolig på Vaterland. Vi kan si at "treperioden" på Vaterland nå er over. De gamle små hagene forsvant gradvis utover på 1800-tallet.¹⁰⁵

I 1859 blir blant annet også områdene Grønland, Grünerløkka og Sagene innlemmet i byen. Fasadene på de mange nye bygårdene som nå ble satt opp i Oslo, ble dekorert med masseproduserte elementer. Murgårder oppført i samme periode er relativt like utvendig over hele byen.¹⁰⁶ Men innvendig var det stor forskjell med tanke på om leilighetene lå vest eller øst i byen. I vest var leilighetene store, mens i øst bestod gjerne leilighetene kun av ett rom og kjøkken. Fra 1870-årene var det vanlig å bygge 3 etasjes murgårder, men fra 1880-årene og utover bygger man som regel murgårder i fire etasjer.¹⁰⁷ Hver av disse murgårdene ble bygget på en tomt som fra gammelt av utgjorde en liten del av et kvarter. Murgårdene ble ofte bygget

---

¹⁰² Overn 1929:102

¹⁰³ Melvold 1978:200

¹⁰⁴ Tvedt 2010:609

¹⁰⁵ Paus 1972:47

¹⁰⁶ Gode råd om hus og stil 2004:20

¹⁰⁷ Aslaksby 1990:22

opp av en entreprenør som eide tomten, og gårdene ble bygget i den hensikt å selge til en fremtidig gårdeier eller leie ut selv og tjene penger.¹⁰⁸

De første leiegårdene kom til hovedstaden på slutten av 1800-tallet. Arbeiderklassen fikk nå tilgang til moderne gårder med blant annet innlagt vann og elektrisitet. Leiegårdenes senere dårlige rykte som mørke og usunne henger sammen med trangboddheten, der barnerike familier bodde på ett eller to rom. Med overbefolkningen kom også epidemier og sosial uro. Som et forsøk på å gjøre noe med dette ble det lagt inn vann til leilighetene, kloakktømming og renovasjon ble organisert fra kommunens side, og gatelys skulle forsøke å gjøre noe med uroen i det offentlige rom.¹⁰⁹

På slutten av 1800-tallet er Oslo på vei til å bli en delt by. Boligstandarden og husleiene var med på å opprettholde og forsterke dette mønsteret. Øst i byen bodde flest arbeidsfolk i trange leiligheter, gjerne i nærheten av Akerselva hvor de arbeidet på en av de nye fabrikkene. I vest bodde nå de mer velstående.¹¹⁰

Når vi kommer til 1880/90-årene har Vaterlands bebyggelse endret karakter. Mange av tomtene ble i denne perioden solgt til byggherrer som satte opp leiegårder der hvor det før hadde stått trehus.¹¹¹ Vaterland ble nå mer trangbodd, og området bærer mer preg av å være fattigslig. De færreste som bodde her hadde råd til å bygge seg noe nytt, og resultatet ble at folk heller stuet seg sammen. De gamle hagene i de bedre stilte områdene av Vaterland ble også utbyggt. Småhusene med en etasje fikk fort påbygd en ekstra etasje eller to. Området blir nå fremover sosialt sett mer preget av kun vanlige arbeidere. Disse flyttet inn i de nye leiegårdene, men det fantes fortsatt også et betydelig innsalg av selvstendige næringsdrivende på Vaterland.¹¹² De nye leiegårdene var en fin måte å skaffe den stadige økende arbeiderklassen bolig på. Det ble sakt at det var bra for arbeiderklassen å komme i murhus med flere etasjer, opp fra den usunne og fuktige bakken.¹¹³

Byggingen av de nye leiegårdene fjernet ikke helt bolig mangelen i Christiania. Til det flyttet det for mange folk inn til byen. Likevel er det nok riktig å si at leiegårdene i mur ble en løsning på Christianias boligproblem. På slutten av 1800-tallet bodde antakeligvis hele to tredjedeler av byens befolkning i leiegårder, som var bygget primært for utleie.¹¹⁴

Mot slutten av århundret ble det også reist en del bygg til industriformål på Vaterland. I Vognmannsgata lå det blant annet et tranraffineri, en såpefabrikk og Norges største lysfabrikk.¹¹⁵ Det ble også bygget en del institusjoner i denne perioden. Økt elevtall skapte behov for større skolebygg, så rett bak dagens Oslo City fikk Vaterland skole en ny skolebygning i 1873. Skolen var i bruk helt fram til 1964.¹¹⁶ Daginstitusjonen Vaterland barneasyl åpnet i 1838, og holdt på fram til 1933. Denne institusjonen var forløperen til

---

¹⁰⁸ Høifødt 2019

¹⁰⁹ Ibid

¹¹⁰ Hellerud og Messel 200:217

¹¹¹ Aslaksby 1999:97

¹¹² Røsjø 2017

¹¹³ Aslaksby 1999:97

¹¹⁴ Ibid 2000:205

¹¹⁵ Røsjø 2017

¹¹⁶ Giørtz 2018

dagens barnehager. Institusjonen flyttet i 1847 fra Vaterlands torv (Lilletorget) inn i lokaler i Tomtegata. Dette lokalet ble meldt revet så sent som 1970.¹¹⁷

Den nye jernbanestasjon som åpnet i 1854 krevde store investeringer. Næringsinteresser ønsket en jernbane til området som kunne erstatte den dyre og sesongbetonte plankekjøringen. Varer som blant annet kom inn med skipene kunne nå lett fraktes videre fra havna og inn i landet med tog. Investorer, Stortinget og regjeringen var med på å realisere at Norge fikk sin første jernbanestasjon (nå Oslo S.).¹¹⁸ Men byggingen av jernbanen ble dessverre sluttet for det gamle området Sagbanken. Mye av den eldste bebyggelsen og bordtomtene som stod her måtte vike plass for det nye stasjonsbygget. Plasseringen av en togstasjon akkurat her bekreftet Vaterlands gunstige beliggenhet i byen. Etableringen av jernbanen i dette området understrekte også betydningen av at området fortsatt ble sett på som et sentralt handelsområde av de som sto bak byutviklingen på den tiden. Med jernbanen fortsatte området å være en av de viktigste innfartsårene til byen Christiania.

Bilde 9. Vaterland skole fra 1873. Skolen lå rett bak det som i dag er Oslo City, der Oslo Spektrum ligger. Skolen var i bruk helt til 1964. Den eldste delen av skolen var tegnet av den norske arkitekten Henrik Thrap – Mayer (1833-1910). Skolen ble rammet av en brann i 1970, og ble revet året etter.¹¹⁹ I 1890 og 1910 hadde skolen de høyeste elevtallene med ca. 1500 elever. Bildet viser nybygget. Tegnet av arkitekt Hans Jacob Sparre (1861-1937). Under krigen ble bygget brukt av tyskerne som kaserne.¹²⁰

---

¹¹⁷ Giørtz 2019

¹¹⁸ Hellerud og Messel 2000:188

¹¹⁹ Tvedt 2010:609

¹²⁰ Oslo Byleksikon

Bilde 10. Vaterland småkirke. Innviet i 1899. Adresse Søberggangen, senere Vognmannsgata. Revet i 1959. Kirken var tegnet av Heinrich Jürgensen (1871-1953). Til 50 års jubileet i 1949 ble kirken pusset opp både innvendig og utvendig.¹²¹

Jeg har til nå vært igjennom historien til Vaterland fra 1600-tallet til starten av 1900-tallet. Området har i denne perioden gått fra å være en trehusforstad til å bli mer eller mindre et område preget av trange leiegårder i mur. Når vi kommer utover på 1900-tallet blir også forslummingen på Vaterland mer og mer synlig. Historier fra protokoller, rapporter og brev forteller om arbeidsløshet, matnød, enslige mødre, gatebarn, tiggere og fyllikere som bodde i trangbeboede trekkfulle små hus og leiligheter. Det ble rapportert inn at det både snødde og regnet gjennom åpninger i veggene.¹²² Vaterland representerte for mange slum og sosial nød på begynnelsen av 1900-tallet, noe en ny og moderne velferdsby ikke kunne være seg bekjent av. Vaterland ble også av mange betraktet som arnestedet for alskens laster og forbrytelser, godt hjulpet av diverse avisoppslag. I en artikkel i Oslo byes Vels blad St. Hallvard fra 1937, sto det at nesten alle hus og rønner på Vaterland besto av simple losjehus, drikkebutler og øl-restauranter. Det skal ha ligget laddevinsjapper på rekke og rad i gater og smug. I følge denne artikkelen het det seg også at selv bordellene på Vaterland hadde lavere rang enn Vikas. St. Hallvard måtte riktignok året etter rykke ut med en beklagelse over denne artikkelen, da påstandene skal ha vært en sterk overdrivelse.¹²³

En liten gutt ifra Vaterland, boken som er skrevet av N. Heiestad (1868-1949) forteller også om fattige og dårlige kår. Faren til Heiestad livnærte seg som skomaker, og i følge boken flyttet familien rundt. De bodde i kjellere og på små kott. Men Heiestad forteller også om at det var en god blanding av en middelstand i området som bestod av diverse håndverkere,

¹²¹ Tvedt 2010:610

¹²² Guhnfeldt 2011

¹²³ Melvold 1978:209

blant annet tømmermestere, høkere, repslagere, smeder, hattemakere, skreddere og kjøpmenn. Med dem fulgte også både svenner og daglønnere. Det var stor forskjell på de som hadde penger, og de som slet hver dag for å få endene til å møtes. *Et år i Vaterland* er en annen fortelling om Vaterland, som er skrevet av læreren Tilla Valstad (1871-1957). Hun var lærer på Vaterland skole i årene 1898-1920. Boka viser tydelig at det var en kamp for tilværelsen på begynnelsen av 1900-tallet, hvor også barna måtte forsøke å tjene noen småpenger på diverse ærender. Barna som vokste opp i familier med dårlig råd kunne blant annet bli glade for noen kakesmuler de fikk av bakeren. Men det som går igjen i disse to bøkene er at de som vokste opp her har et godt samhold hvor alle kjente alle, og de delte livets opp og nedturer. *Et år i Vaterland* beskriver også de små trehusene som skal ha hatt en lun hjemmehygge med smårutete skjeve vinduer, noe som de nye leiekassene og kompleksene i mur ikke hadde. Familiene hadde ofte bodd i disse trehusene i flere generasjoner.¹²⁴ De unge gutta som vokste opp her på begynnelsen av 1900-tallet ville ikke bytta til et finere sted å bo i byen. En av gutta i boka sier: "Dem fine, dem bor på Drammensveien og Karl Johan. Jeg vil ikke bytte om jeg fekk 100 kroner. Dem har inte ælva, dem".¹²⁵ Nedre del av Akerselva var på denne tiden full av liv og røre døgnet rundt. Det skal alltid ha vært noe å følge med på. Her lå det blant annet robåter og store prammer med trelast og kull. I tillegg lå det også større og mindre hjuldampere med navn som Duen, Sara, Christiania og Baldur her. Sistnevnte båter hadde fast plass nederst i Akerselva, og trafikkerte blant annet indre Oslofjord.¹²⁶

Det finnes også andre kilder fra slutten av 1920-årene hvor Vaterland blir omtalt positivt. Disse kildene legger vekt på at Vaterland er et levende handelsområde og forretningsstrøk, og det ble sakt at det nesten ikke var en forretningsbransje som manglet på Vaterland. Forretningene var av alle slag, samt at det også fantes noen store fabrikker som for eksempel to såpefabrikker. Rundt Lilletorget/Brugata skal det ha vært et lite men trivelig forretningsstrøk på 1920-1930-tallet.¹²⁷ På Lilletorget sto det blant annet koner som handlet med både blomster og grønnsaker. I julen var det salg av juletrær og julenek her.¹²⁸ Det er bevart flere annonser fra denne tiden. Alt fra blikkenslagerverksted, pels og buntmakeri, hattemakeri, fargehandel, herrekonfeksjon og skotøymagasin. Men også flere av kafeene i området og koloniale hvor man fikk kjøpt kjøtt, flesk og melk annonserte (se bilde 8).

En anonym Vaterlandsgutt som var født i 1878 bekrefter mye av det jeg allerede har omtalt. Han fortalte om sin oppvekst nederst ved Akerselva, da han ble intervjuet i 1958. Denne Vaterlandsgutten bekrefter også at ikke alt bare var elendighet på Vaterland. Han forteller om mer eller mindre lovlige og ulovlige gledeshus og restauranter. Italienske lirekassemenn, fulle hylende menn og kjerringer, mye drikking, men lite fyll. Barndommen hans skal ha inneholdt mye moro døgnet rundt.¹²⁹

Disse fortellingene forteller oss at det ikke bare var elendighet på Vaterland på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet. Miljøet bestod både av klassiske murgårder, skole, kirke

---

¹²⁴ Valstad 1925:3

¹²⁵ Ibid 1925:1

¹²⁶ Heiestad 1950:51

¹²⁷ Overn 1929:104

¹²⁸ Heiestad 1950:26,52.

¹²⁹ Norsk Folkemuseum. Arbeiderminner

og barneasyl som var bygd av kommunen. Vaterland var nå et utbygd lite levende lokalt bysamfunn. Vaterland hadde også utviklet seg til å bli et viktig handelsstrøk med mange forskjellige butikker på rekke og rad. I tillegg til at området også hadde fått noen lagerbygninger og noe industri. Bondehandelsgårdene lå fortsatt tett, og losjerte fortsatt tilreisende bønder og andre som kom for å handle på samme sted. Befolkningssammensetningen var relativt variert. Her bodde det alt fra bygningsarbeidere, kranførere, maskinister, men også arkitekter, tannteknikere og politikonstabler.

Bilde 11. Elvegata. Datering 1919. Bebyggelse langs Akerselvas nedre del. Nærheten til Akerselva ga gaten sitt navn, men langt tilbake het gata Bolverksgaten, etter bolverket som beskyttet mot flom fra elva. På bildet ser vi bygårder, bindingsverkshus og små trehus. Vi ser også småbåtlivet, som i dag så smått er på vei tilbake gjennom Akerselva trebåtforening.

Del 3

Slum eller idyll?

"Hva skal vi gjøre med forstaden Vaterland"? er et spørsmål som har preget Oslos byhistorie i flere hundre år. Helt siden Niels Toller på 1600-tallet forsøkte å kvitte seg med Vaterland ble Vaterland utsatt for trusler om rivning og tvangsflytting. Spørsmålet ble igjen et aktuelt politisk spørsmål i mellomkrigstiden, og ikke minst etter 2.verdenskrig.

Jeg vil i denne delen ikke komme inn på detaljer i hva som ble diskutert med tanke på hva Vaterland skulle brukes til etter saneringen. Jeg vil primært kun nevne de ideene om vern og byutvikling som var gjeldende i tiden. Hva som var hovedgrunnene til at området ble sanert, samt de viktigste vedtakene som førte fram til saneringen.

3.1 Sanering

Vi kan si at saneringen av det gamle Vaterland startet allerede da de gamle trehusene ble revet på slutten av 1800-tallet for å gi plass til murgårdene. De nye murgårdene ble oppført på eiendommene der det før hadde stått gamle trehus. Men det fantes så sent som på 1960-tallet ennå igjen noe gammel trehusbebyggelse. Disse småhusene hadde fortsatt sine vannposter ute i gården, små trange innganger, svalganger og små vinduer.

Sanere betyr å fjerne for å gi plass til noe nytt. I praksis betyr dette å rive forfallen bebyggelse for å gi plass til nybygg.¹³⁰ Tankene bak saneringene av forstedene var å sette opp hypermoderne bygårder som skulle representere den nye moderne storbyen Oslo.

De store saneringstankene begynte å gjøre seg merkbare allerede fra midten av 1800-tallet. Vi kan da se en økende interesse fra kommunens side for forskjellige reguleringsplaner for Vaterland. Bakgrunnen for denne interessen var blant annet at kommunen ikke ville at det første de tilreisende til Østbanen fikk se var en usymmetrisk og rotete bydel.¹³¹

Fra slutten av 1920-årene prøver myndighetene i langt større grad å styre byutviklingen i Oslo. Daværende reguleringsjef Harald Hals (1876-1959) la i 1929 fram Oslos generalplan. Byen skulle nå bygges opp rundt et livskraftig sentrum, som skulle bli holdt sammen av et godt utbygd kommunikasjonsnett.¹³²

Over hele Europa vokste det fram en byplanleggingsideologi som var basert på moderne ideer utover på 1930-tallet. Det som den gang ble betegnet som slummer skulle vike for en rasjonell inndeling av byene, så tanken om å sanere Vaterland var ikke spesiell i europeisk

---

¹³⁰ Storenorskeleksikon.no

¹³¹ Melvold 1978:205

¹³² Hellerud & Messel 2000:288

sammenheng. Opp fra det gamle Vaterland skulle det nå vokse opp en ny og moderne bydel. På tross av mange sanerings- og gjenoppbygningsplaner ble ikke alle gjennomført i Oslo.¹³³

I starten av 1930-årene kommer de første store saneringsplanene for Vaterland, og de første reguleringene ble vedtatt i bystyret. Det overordnede målet var å gå fra et uregulert til et regulert område. Trafikkforbindelsen øst - vest var i fokus. Senere sto også anlegningen av Grønland t-bane med forbindelse til Jernbanetorget på trappene. Vaterland ble omtalt som et område med eldre og forvirrende gatenett. Det nye planlagte gatenettet måtte tilfredsstillende to krav. De nye kvartalene måtte oppdeles på en hensiktsmessig måte, og de måtte ha en lett adkomst. Den gjennomgående biltrafikken måtte avvikles på en god måte. Bystyret sluttbehandlet og godkjente reguleringsrådets beslutninger for området allerede i 1932. Denne reguleringsplanen la mest vekt på den gjennomgående trafikken, og det er biltrafikken som setter sitt vesentlige preg på reguleringsplanen. Her er blant annet Brugata foreslått lagt ut til 20 meters bredde.¹³⁴

Vaterland blir i denne perioden igjen utsatt for negativ omtale i media, på samme måte som området hadde blitt blant annet i forbindelse med Abelonesaken noen tiår før. I Arbeiderbladet i 1939 sto det at man nå må rydde opp i det gamle rotet som ligger der nede (Vaterland). At man helst må fjerne hele kvartaler, helst flere kvartaler på en gang. Det står også at det er livsviktig for byen å få rasert det gamle og verdiløse Vaterland, og i stede bygge opp et nytt moderne og verdifullt Vaterland.¹³⁵

Okkupasjonen av Norge under andre verdenskrig satte en stopper for saneringen, men saneringsplanene ble tatt opp igjen etter krigen. I et brev fra 1949 fra reguleringsjefen til kommunikasjonsrådmannen i Oslo kan vi lese at det står at den planlagte reguleringen tar sikte på en rasjonell utnyttelse av strøket til butikker og lagre. Det står videre at bebyggelsen som står her i dag er mindreverdig, selv om det allerede er et forretningsstrøk. Rådmannen uttalte seg om forslagene til reguleringen i et brev datert året etter. Her står det at han er enig i at bygningene i strøket Vaterland er av slik forfatning at nær sakt hele strøket burde saneres, bortsett fra skolebygningen.¹³⁶ (Skolebygningen ble ikke sanert, men revet etter en brann i 1970).

Et av målene med den nye byutviklingen var å skape funksjonelle byer som skulle redusere sosial nød og trangboddhet i sentrumsnære områder. Dette skulle oppnås ved at man skapte adskilte soner for de ulike byfunksjonene som bolig, arbeid, handel, rekreasjon og transport. Tiårene etter krigen førte også med seg en enorm økonomisk vekst som la press på byutviklingen.¹³⁷

De nye store saneringsvedtakene for området kommer i 1954 - 1959.¹³⁸ I 1954 vedtok Oslo bystyre å ekspropriere samtlige eiendommer innenfor et regulert område på Vaterland som omfattet et område på omtrentlig 44 mål. Saneringsplanen omfattet 84 eiendommer og 48

---

¹³³ Hoem 2015

¹³⁴ Reguleringen av Vaterland. 1932-1933. Sak 69

¹³⁵ Gann 1939

¹³⁶ Oslo kommune. Forslag til regulering av Vaterland 1949/50

¹³⁷ Brunstad og Seine 2019:88

¹³⁸ Røsjø 2017

forretninger. I følge dette vedtaket kom det til å bli en befolkning på omtrentlig 550 personer som ville bli husløse. I sakspapirene står det videre at bebyggelsen stort sett var saneringsmoden, samt gammel og lite effektivt utnyttet.¹³⁹

Ut i fra disse og tidligere uttalelser kan vi se at det var en generell oppfatning av at bebyggelsen på Vaterland ble sett på som saneringsklar. Det var også enighet om at det nye Vaterland ville bli liggende meget sentralt, rett ved to t-bane stasjoner. Man antok derfor at området ville egne seg meget godt som et helt nytt forretningsstrøk.

Det omtalte vedtaket i 1954 førte ikke fram, men Formannskapet vedtok senere i 1959 at ekspropriasjonen av Vaterland skulle iverksettes.¹⁴⁰ Jf. Sak 102 Sanering av Vaterland, hvor det vedtas at vedtaket om ekspropriasjon av Vaterland iverksettes i samsvar med finansrådmannens innstilling fra 1954.¹⁴¹

I årene rett før saneringen var Vaterland fortsatt et solid arbeiderstrøk med en blanding av noen få pittoreske småhus, leiegårder og enkelte mindre håndverks og industribedrifter. Innbyggerne bodde i små leiligheter, men de led nok aldri noe stor nød. Vaterland var fortsatt et nært og sammenvevd lite lokalsamfunn i byen.

Med saneringsplaner hengende over seg i flere ti-år var det kanskje ikke så rart at leiegårdene og annen bebyggelse på Vaterland ikke ble pusset opp eller vedlikeholde bedre, mye av bebyggelsen ble heller stående å forfalle. I løpet av de neste ti årene etter vedtaket fra 1959 kjøpte Oslo kommune opp eller eksproprieterte tomtene i området for sanering og utvikling. All bebyggelse innenfor et regulert område ble nå etter hvert revet, og Vaterland ble endret til det ugjenkjennelige.

Bilde 12. Vaterland 1962. Byggingen av ny t-bane trase er i gang i forgrunnen av bildet. Fremdeles står små 1700-talls bindingsverkshus sammen med nyere murgårder side om side. Bildet gir et godt inntrykk av hvor trangt det var på Vaterland. Hotell Viking (nå The Hub) ses i bakgrunnen øverst til venstre. Øverste del av Vaterland skole i midten av bildet. Helt til høyre ser vi funksigården med adresse Lilletorget 1. Byggingen står fremdeles.

¹³⁹ Oslo kommune. Sanering av Vaterland. 1954. Sak 171

¹⁴⁰ Oslo kommune. Overenskomst om bortfestelse sanering mv. 1965. Sak 198

¹⁴¹ Oslo kommune. Sanering av Vaterland. 1959. Sak 102

3.2 Modernister og tradisjonister

Generelt var etterkrigstiden i Norge preget av fremtidsoptimisme i det store flertallet av befolkningen, uavhengig av politisk ståsted.¹⁴² Men det var en generell misnøye mot arkitekturen fra 1800-tallet. Arkitektur fra slutten av 1800-tallet ble på denne tiden lite verdsett av fagfolk, det være seg arkitekter eller antikvarer, men også av den vanlige mann i gata.

På Vaterland stod det en del 1800-talls utleiegårder i mur, og disse hadde stått lavt i kurs helt siden mellomkrigstiden, da det funksjonalistiske synet slo igjennom. Kritikken mot disse murgårdene gikk ut på at de var trangbodde og at de hadde dårlige lysforhold. Rett og slett så ble de sett på som usunne boforhold.

Da turen kom for saneringen av Vaterland var det nok mange som mente at det var på tide. De gamle rønnene hadde stått der lenge nok, og tatt opp verdifull plass i altfor lang tid. Nå var det på tide å få dette vekk. Andre syntes at sanering av området var sørgelig. De syntes områdene som ble planlagt sanert var koselige, og minnet dem om det gamle Christiania.

1960-årene var preget av en kamp mellom det en kan kalle modernister og tradisjonister. Forenklet sakt kan vi si at modernistene videreførte tanken og tradisjonen fra mellomkrigstidens funksjonalisme. Idealet deres var lave blokker, gjerne med grønne parker i mellom. Dette ble symbolisert med nyskapninger som motorveier og drabantbyer. Modernistene ville ha et klart skille mellom arbeid og bolig.¹⁴³ For de såkalte modernistene var det viktig å skape en by på byen premisser, med blant annet soneinndeling for arbeid og bosted. Tilpasning mellom nytt og gammelt ble av mange modernister ikke oppfattet som vesentlig viktig, selv om det fantes unntak. Idealet for mange var å gjøre rent bord, det vil si å sanere. Fjerne alt det gamle å bygge nytt.¹⁴⁴ Byplanarbeid som ikke gikk inn for å sanere gamle bydeler var ikke i pakt med tiden.

Selv om det var mange som kalte seg modernister i Norge, var det ikke alle som stilte seg bak funksjonalismen fra mellomkrigstiden. Disse var en helt ny generasjon med arkitekter, med nye ideer. Vi kan si at disse var mer opptatt av en ny form for 1960-talls funksjonalisme. Modernismen i arkitekturen tok ofte utgangspunkt i behovet for lys, luft og hygiene. For mange av de som bodde i gammel trehusbebyggelse eller trange leiegårder var det nok en befrielse å flytte inn i en ny blokk i en drabantby. Her var det økt boligstandard med blant annet eget bad og soverom til barna.

Tradisjonister på den andre siden var mer opptatt av å bevare. De ville gjerne beholde forstadsbebyggelse i tre, men denne bebyggelsen skulle da helst være eldre enn fra 1850. Både modernistene og tradisjonister var enig om at murhus fra 1800-tallet ikke var vært å ta vare på. Denne bebyggelsen kunne bare rives.¹⁴⁵ Den utbredte oppfatningen i tiden var at den gamle bebyggelsen på Vaterland ikke kunne forbedres, og derfor kunne den heller ikke tas vare på. Bedre trafikkavvikling i byen og dermed også bedre kommunikasjonsårer var

---

¹⁴² Christensen 2011:126

¹⁴³ Ibid. 2011:133

¹⁴⁴ Christensen. Urbane drømmer 2011:7

¹⁴⁵ Ibid. 2011:8

viktigere. Dette var argumenter som veide tungt. Generelt sett ble hele indre by sett på som fysisk nedslitt og lite populært av både byplanleggere, politikere og modernistene. Tankene om at gamle trehus er pittoreske idyller, og at murbyen i indre øst er urbane hippe områder er tanker som ikke slår igjennom før på 1980-90 tallet.¹⁴⁶

Det var nok tydelig at Vaterland var klar for sanering, men det er viktig å huske på at mye av den indre by i Oslo så veldig slitent ut på 1960/70-tallet. Andre områder av Oslo ble også i denne perioden revet eller forsøkt revet for å gi plass til ny bebyggelse. Oslo kommune hadde faktisk konkrete planer om å sanere hele 17 områder i indre by, men det var bare tre av disse planene som ble gjennomført. Områdene hvor saneringen ble gjennomført var Vaterland, Enerhaugen og Vika.¹⁴⁷ Saneringen av Enerhaugen på Grønland på 1960-tallet varslet at det ikke lengere var selvsagt at gammel bebyggelse skulle gi plass for noe nytt. Denne saneringen hadde utløst en debatt, og flere tok nå til orde for at minneverdige bygninger måtte bevares. I 1956 hadde Oslo også fått sin første byantikvar, Arno Berg (1890-1974).¹⁴⁸

Det var ikke bare i Oslo at det var diskusjoner om sanering. Blant annet så ble bryggen i Bergen foreslått sanert for å gi plass til boligbebyggelse. Den gamle forstaden Bakklandet i Trondheim ble også foreslått som et område som kunne brukes til en ny motorvei.

Enkelt sagt kan vi si at grunnene til at så og si hele området Vaterland ble sanert i løpet av 1960-åra var de gjeldende visse prinsippene som modernistene sto for. Biltrafikkens nye krav og behov, men også Vaterlands dårlige rykte var en medvirkende grunn til saneringen. Politikerne og utbyggerne på denne tiden hadde også et ønske om å gjøre området sunnere. Vaterland var av mange før saneringen stort sett betegnet som et av byens fattigstrøk som var preget av usanitær og brannfarlig bebyggelse. Helsevesenet hevdet på sin side at det var en høy hyppighet av både tuberkulose, difteri og skarlagensfeber blant de som bodde i de slitte bynære områdene. De mente at områdene var langt derifra i pakt med fremtidens krav om hygiene og rasjonell utnyttelse av byområder.¹⁴⁹

Resultatet av den massive saneringen ble at det gamle Vaterland med sine krumme tilfeldige gateløp med hus ble jevnet med jorden. Samtidig ble også Akerselvas nedre del lagt i kulvert. Akerselvas nedre del som en gang hadde hatt et yrende liv med mange småbåter ble nå glemt og gjemt. Byggingen av Nylandsveien og brua la seg tungt over elvas utløp. Dermed ble det også umulig for båtene å komme seg fra Vaterland og ut på fjorden. Akerselva var i tillegg på denne tiden sterkt forurenset, og ikke akkurat en naturskjønn idyll. Dette var nok også en medvirkende årsak til at elva ble lagt under lokk.¹⁵⁰

---

¹⁴⁶ Hansen 2011:57

¹⁴⁷ Hellerud og Messel 2000:339

¹⁴⁸ Ibid 2000:288

¹⁴⁹ Mauren 2014

¹⁵⁰ Gjerland 2017

Bilde 13. Brugata 15 på hjørnet av Christian Krogs gate, omkring 1910-1920. Brugata 15 er et fint eksempel på tidlig sanering av gammel bebyggelse i 30-åra. På denne adressen holdt det som så mange andre steder opprinnelig til en garver og en høker. I 1900 var det kafevirksomhet og en skobutikk her som het "Lilletorgetts skotøymagasin".¹⁵¹ Etter rivningen tidlig i 30-åra ble det oppført en toppmoderne bygård på adressen (se bilde 14).

Bilde 14. Samme hjørne i dag som på bilde 13. Funkisbygg fra 1933 på 8 etasjer. Tegnet av Ahasverus Munte-Kaas Vejre (1891-1956). Bygget representerer en liten gruppe meget markante sentrumsgårder i funksjonalistisk stil med avrundet hovedform. Bygget er en karakteristisk representant fra den tidlige modernistiske byutviklingsperioden i Oslo på 1930-tallet.¹⁵² Den nye moderne storbyen Oslo var nå i ferd med å bli til. Gården må ha vært en stor kontrast til den omkringliggende bebyggelsen da bygget var nytt.

---

¹⁵¹ Nyborg 2018

¹⁵² Kulturminnesøk

Saneringen av Vaterland pågikk over flere år. Brugata 22. populært kalt "Brogården" ble ikke revet før 1971/72, som en del av det avsluttende leddet i saneringsplanen for Vaterland. Brogården var et populært serveringsted, og var bygd omkring 1800. I 1915 innredet byarkitekten Harald Aars (1875-1945) en kafe i 2.etg. Tidligere hadde det også på denne adressen stått et eldre hus hvor det blant annet ble startet en tobakksfabrikk i 1730-åra. Denne fabrikken var en tidlig forløper til J.L. Tiedemanns Tobakksfabrikk. I dag er tomten en del av Vaterlandsparken.¹⁵³

Bilde 15. Brogården på Lilletorget 1938. Ytterst til venstre står en Narvesenkiosk. En tilsvarende kiosk står i dag på Norsk Folkemuseum i Oslo. På slutten av 1800-tallet var Lilletorget kjent for sin livlige torghandel. Til høyre: Annonse fra 1929.

Vaterland var sikkert et beryktet sted i gamle dager, og mange av historiene fra området var sikkert sanne. Vaterland ble omtalt som fattigslig, men dette var nok bare en side av saken. Vaterland må også ha vært pittoresk med kronglete gater med trehus, og snekker som lå langs Akerselva. Selv om de som bodde her generelt sett levde med dårlige sanitære forhold i årene før saneringen, var det nok også fullt av liv og aktivitet på Vaterland døgnet rundt. Vaterland kan umulig ha vært et sted å bo helt uten glede og trivsel. Sannheten må nok ha ligget et sted i mellom å være både slum og idyll. Jeg vil tro at det ikke hadde vært umulig å modernisere strøket eller deler av Vaterland. En rehabilitering av en del av bebyggelsen slik det senere ble gjort andre steder i indre by ville nok vært mulig. Et godt eksempel er Grünerløkka som ble rehabilitert i forbindelse med byfornyelsen i perioden 1970-1980. Men det var ikke før utover på 1970-tallet at kommunens saneringslyst stoppet opp, og da var det for sent for Vaterland.

Til slutt i denne delen vil jeg dele med dere noe av det Folkebladet skrev i mai 1870 om Vaterland. De skriver at i fremtiden vil det her bli nye boliger langs elven, og de vil bli noen av byens smukkeste. Strøket her er så vakkert at det fortjener en større oppmerksomhet enn

¹⁵³ Gjørtz 2018

det den får i dag.¹⁵⁴ Denne forhåpningsfulle spådommen gikk nok dessverre ikke helt i oppfyllelse.

Bilde 16. Bilsalget i Norge eksploderte da det ble frigjort i oktober 1960. Hvordan skulle man håndtere de økende bilkøene i sentrum? Svaret var gjennom by-motorveier, tvers igjennom sentrum. På Vaterland ble Nylands veien bygget, og nedre del av Akerselva ble lagt i kulvert. Samtidig ble det gamle byområdet Vaterland liggende ferdig revet, og det var uklart hva som ville skje. Imens ble området brukt som en stor parkeringsplass.

---

¹⁵⁴ Overn 1929:45

Del 4

Vaterland sett fra et forvaltningsståsted

Etter saneringen ble Vaterland liggende som en kjempestor parkeringsplass i mange år. Omsider etter mange års uklarheter og diskusjoner ble det vedtatt å bygge bussterminal, hotell og byhall her. Dagens Vaterland domineres av bygningskomplekser som kom opp så sent som på slutten av 1980-tallet, og på begynnelsen av 1990-tallet. Vaterland er i dag preget av betong og glassarkitektur som for eksempel kjøpesenteret Oslo City, Galleri Oslo, Hotell Oslo Plaza og Spektrum. Postgirobygget kom først og sto ferdig i 1975, mens Byporten Shopping ikke kom før i 1999/2000.¹⁵⁵

Saneringen har gjort at det tidligere bylandskapet på Vaterland er veldig vanskelig å lese, og området er blitt noe helt fundamentalt annet enn det var før saneringen. Bylandskapet på Vaterland er blitt karakterisert av Truls Aslaksby i *Ta vare på Byen* som et område som langt på vei er blitt full av meningsløshet. Vaterland er blitt fremmed og fiendtlig med tilsynelatende endeløse avstander som ikke fører deg noe sted. Vaterland er blitt opplevelsesfattig og hjemløst uten noen tilknytningspunkter.¹⁵⁶

Vaterland er definitivt ikke bevart i sin helhet. Men har hele Vaterland mistet sin historie og mistet alle tilknytningspunkter? Generelt så kan vi si at historien er overalt i omgivelsene i form av tidligere generasjoners liv og virke, men i Vaterlands tilfelle er det lite i dagens landskap og miljø som sier noe om Vaterlands opprinnelse, utvikling og karakter. I dag er ikke de historiske sporene så tydelige og mange. Saneringen har gjort at stedets viktige perioder og historiske fortellinger ikke har etterlatt seg mange fattbare eller gode synlige spor i dagens landskap.

Til nå har fokuset vært på selve historien til området Vaterland. Nå vil jeg konsentrere meg mer om forvaltningen. Jeg vil se om jeg kan finne igjen noe av det gamle Vaterland i dagens Oslo. Det finnes faktisk fragmenter igjen etter det gamle Vaterland på tross av saneringen. Jeg vil forsøke å diskutere betydningen av disse historiske sporene i dagens bybilde. Hvordan vi i dag kan forstå disse kulturminnene, og hvilken spesiell verdi de har.

Jeg vil videre i oppgaven ha hovedfokus mot den gamle innfartsåren Brugata. Brugata klarte å sno seg unna saneringen, og er i dag mer eller mindre bevart i den form slik den frastod rundt 1900, med noen unntak. Det er i denne gata det fortsatt finnes fragmenter etter de såkalte bondehandelsgårdene. Jeg vil understreke at murbebyggelsen i Brugata også er definert som kulturminner. De er like viktige som de eldste sporene etter bondehandelen, men jeg har valgt å legge mest vekt på de eldste sporene som er igjen etter det gamle Vaterland. Bondehandelen var med på å definere Vaterland som område, men det er svært lite bebyggelse av denne typen igjen, på tross av at denne typen bebyggelse var vanlig i sin tid. Det er også lite bevart

---

¹⁵⁵ Tvedt 2010:609

¹⁵⁶ Aslaksby 1990:153

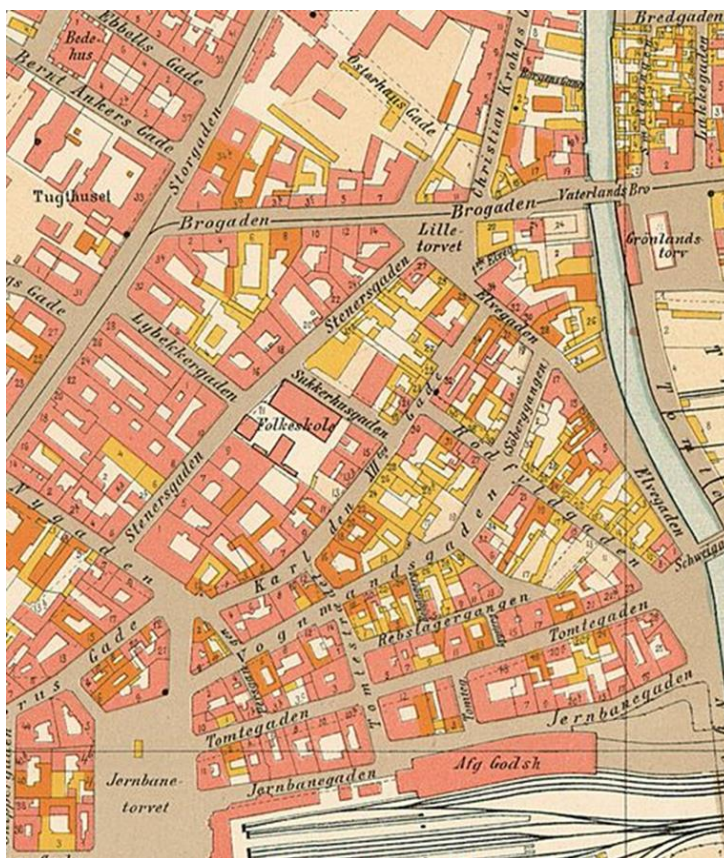
bebyggelse generelt sett i Oslo sentrum fra 1700-tallet. (Se bilde 29). Jeg vil først presentere adressene Brugata 3 og 14 med blant annet vernestatus, før jeg vil konsentrere meg om verneverdiene i del 5.

Bilde 17. Vaterland og Jernbanetorget før saneringen, sett fra den gang Hotell Viking i 1958. Nå The Hub. Den nærmeste husklyngen er også revet, her står i dag Oslo City. Trikken på bildet er på vei inn daværende Vognmannsgata, omtrent der Biskop Gunnerus gate går i dag. Helt til venstre i bildet ser vi Oslo S./Østbanehallen.

Bilde 18. Vaterland og Jernbanetorget sett fra The Hub mai 2020

Bilde 19. Kart over Vaterland 1900. Her ser vi de forvunnede gatene. De gule bygningene er trehusbebyggelse, oransje er bindingsverk, og de rosa er bygninger i mur.

4.1 Bondehandelsgårder i Brugata

Det har skjedd for mange forandringer på Vaterland til at man i dag får et skikkelig inntrykk av strøket slik det engang var. En del av den gamle bebyggelsen ble tidlig brent, og mye måtte vike fordi man ønsket å utnytte tomtene til bygårder fra 1870-årene. Mye av den eldste bebyggelsen ble dessverre allerede revet da. Det eksisterer i dag rester av det gamle Vaterland langs Brugata. I tillegg finnes det noe spredt murbebyggelse i Lybekkerstrømen. Noe av den gamle bebyggelsen fra området ble etter saneringen oppført på Norsk Folkemuseum i Oslo. De få gjenlevende sporene etter den såkalte bondehandels-tiden er kulturminner jeg nå vil se litt nærmere på. Disse kulturminnene finner vi i dag i Brugata.

Brugata het som tidligere nevnt Vaterlands Storgate, men byttet navn i 1827 til Brogaden. Opprinnelig omfattet gata også deler av dagens Storgata.¹⁵⁷ Dagens gate strekker seg fra Storgata i vest til Vaterlands bru i øst.

Hele Brugata fra nummer 3 til 14 besto opprinnelig av såkalte bondehandelsgårder fra slutten av 1700-tallet. Disse gårdene hadde store gårdsrom omgitt av bygninger i utmurt bindingsverk med svalganger. Gårdsrommene besto av flere små bygg og uthus. Disse var beregnet på å skaffe husrom og stallrom til de tilreisende.¹⁵⁸ Byggene lå i en slags sammenhengende firkant,

¹⁵⁷ Tvedt 2010:101

¹⁵⁸ Overn 1929:89

langs tomtens yttergrense. Selve våningshuset hadde ofte to etasjer, gjerne med overbygg som fungerte som et portrom.¹⁵⁹

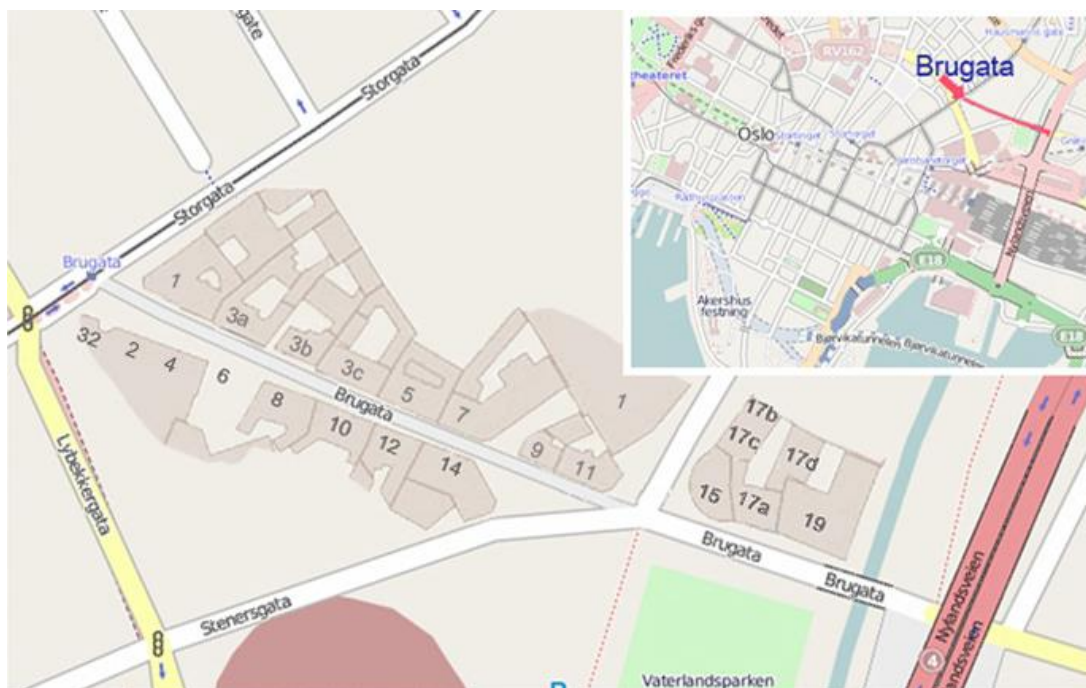
Når jeg nå har valgt å se nærmere på de få gjenværende sporene etter bondehandelsgårdene i Brugata er dette med bakgrunn i at Brugata var en av de tidlige innfartsårene til Christiania. Her var det som nevnt mange høkere som bosatte seg, og gata har en historie som knytter seg spesielt opp mot bondehandelen. Det er ikke mange igjen av de såkalte bondehandelsgårdene etter at Brugata 6 brant ned i 1988. Nå gjenstår bare deler av Brugata 3a og Brugata 14. Det er disse to adressene jeg vil konsentrere meg mest om, samt at jeg også vil nevne gården som brant ned i 1988. Jeg vil blant annet presentere bygningshistorie og hvilken vernestatus adressene har i dag. Når det er snakk om byggets historie vil jeg se på den historiske utvikling, supplert med bilder av bygningen. Den kulturhistoriske analysen er blant annet de spor av husets opprinnelige formål, senere anvendelser og hva bygget blir brukt til i dag. Jeg vil også nevne tidligere eiere. De funksjonelle og sosiale forholdene viser hvilke aktiviteter og hvilken handel som foregikk i byrommet i Brugata. Dette er viktig, da disse aktivitetene var med på å prege miljøet i gata og hele Vaterland.¹⁶⁰ Som nevnt i innledningen vil jeg ikke komme inn på en teknisk analyse av bygningene.

Bilde 20. Brugata sett fra Lilletorget i 1860. I bakgrunnen ser vi Storgata med Tukthuset fra 1740. Okse-skiltene på begge sider av Brugata viser oss at her bodde det garvere.

¹⁵⁹ Aslaksby 1999:27

¹⁶⁰ Vadstrup

Bilde 21. Brugatas plassering i dagens bybilde med dagens husrekke.

I dag består Brugata av en kombinasjon av forskjellige bygninger med flere dateringer med ulike vernestatuser. De fleste gjenværende kulturminnene i Brugata er bygårder/anlegg, satt opp på slutten av 1800-tallet. Brugata som gatemiljø karakteriseres i dag derfor hovedsakelig av en eldre bygningsmasse i mur på 2-4 etasjer. Disse gårdene er enten vernet etter plan- og bygningsloven, eller så er de kommunalt listeført av Byantikvaren og står på Gul liste.¹⁶¹ Gul liste er Byantikvarens egne liste over registrerte kulturminner i Oslo. Hvis et kulturminne er av høy regional eller lokal verdi, kan det tenkes at det er vernet etter plan – og bygningsloven. Men det er ikke så vanlig, som regel må kulturminnet ha en nasjonal verdi.

Forskjellige vernekategorier:

Automatisk fredet gjennom kulturminneloven: Gjenstander eldre enn 1537. Alle stående bygninger eldre enn 1649, og alle samiske kulturminner eldre enn 1917.
Vedtaksfredet med hjemmel i kulturminneloven: Objekter yngre enn 1537, men med nasjonal kulturminneverdi kan få et fredningsvedtak i hvert enkelt tilfelle. Dette kan gjelde bygg og anlegg, områder, kulturmiljøer, men også områder rundt et vernet bygg.
Regulert til bevaring etter Plan – og bygningsloven: Vedtas på kommunalt nivå. Kan også gjelde kulturminner av nasjonal verdi, men som ikke nødvendigvis er i en fredningsklasse. Ofte gjelder dette den ytre fasaden av bygget.
Kommunalt listeført: Gul liste (i Oslo kommune), det vil si at bygget er bevaringsverdig, men verken regulert til bevaring eller fredet. Listen medfører at den lokale kulturminnemyndigheten skal uttale seg i eventuelle byggesaker.

¹⁶¹ Oslo kommune. 2016. Gunerius-kvartalet

4.2 Brugata 3a (b og c)

Dette er et bygårdsanlegg som inneholder en sammensatt bebyggelse organisert rundt to gårdsrom. Her har det blant annet blitt drevet herberge og vertshus.¹⁶² Gjennom et portrom kommer man inn i et dypt gårdsrom oppdelt i to. Her kan man se deler av den opprinnelige bygningen i indre gård fra slutten av 1700-tallet. Den opprinnelige bygningen er et bindingsverkshus i to etasjer med svalganger. Bygningen ligger på tvers og deler dermed gårdsrommet i to. Svalgangsbygningen utgjør siste rest av et sjeldent og viktig 1700-talls anlegg. Svalgangsbygningen og en vinkelformet bakfløy med pulttak ("halvt" tak som skråner i en retning, uten møne)¹⁶³ er også bevart, begge med vegger av utmurt bindingsverk som er pusset. Flere opprinnelige vinduer og dører er bevart på svalgangshuset.¹⁶⁴ Det finnes også et gammelt gittervindu i første etasje. Dette vinduet skal visstnok være en rest etter en gammel fyllearrest.¹⁶⁵

Restene etter bondehandelsgården fra 1700-tallet er den eldste delen på adressen. Denne bygningen er fredet med vedtak 23.4.27, med hjemmel i bygningsfredningsloven fra 1920.¹⁶⁶ Paragrafen § 1 som er brukt er en utgått paragraf.¹⁶⁷

Bygningsfredningsloven fra 1920 var den første norske loven som ga mulighet til å frede bygninger i Norge. Et av kriteriene for å frede en bygning eller deler av en bygning var da at den måtte være over 100 år gammel, og bygningen måtte ha en spesiell kunstnerisk eller historisk verdi. I dette tilfellet er kriteriene oppfylt. Loven åpnet også opp for at man kunne frede bygninger med spesiell lokal betydning. Departementet understreket den gang at fredning neppe ville bli noe påtrengende problem i Norge, i det man mente at denne nye loven ikke ville bli særlig benyttet. Departementet hevdet den gang at det ikke fantes noen overflod av slike interessante byggverk i landet.¹⁶⁸

Da Oslos senere byantikvar Arno Berg (1890-1974) var på befaring på eiendommen i 1931 skrev han i et notat at Brugata 3 var det beste bevarte eksemplet på den typiske bebyggelsen i strøket, og at bøndene fortsatt satte sine hester her. Det gamle stallanlegget med tilhørende boder som Berg her omtaler er dessverre revet.¹⁶⁹

Fra starten av var hele Brugata 3 en krambod/bondehandelsgård hvor bøndene kunne få omsatt sine varer. Senere i 1865 bodde det blant annet en boktrykker og en garver på adressen.¹⁷⁰ Dette kan vi blant annet se på bilde 20, hvor vi ser at det henger et garveskilt og bokhandelskilt på veggen. Det er verdt å merke seg at i Digitalarkivet er Brugata / Brogaden

---

¹⁶² Byantikvaren 2018

¹⁶³ Aslaksby 1999:280

¹⁶⁴ Byantikvaren 1999

¹⁶⁵ Muri 2000:53

¹⁶⁶ Byantikvaren.2018. Vedtak om dispensasjon fra fredning.

¹⁶⁷ Kulturminnesøk

¹⁶⁸ NOU 2002:01 240

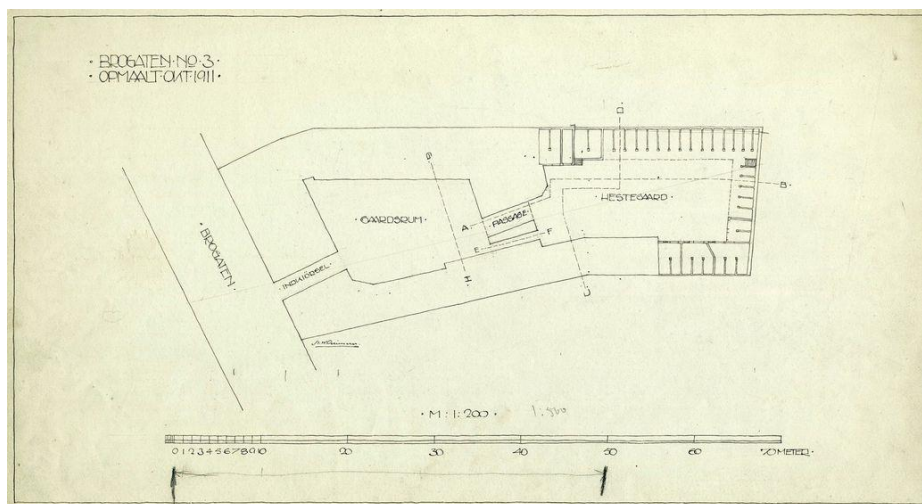
¹⁶⁹ Berg 1931

¹⁷⁰ Nyborg 2018

3a, b og c talt under ett.¹⁷¹ I 1890 ble det innredet et blikkenslagerverksted på loftet i svalgangshuset. Det ble da blant annet satt inn takluker.¹⁷² Svalgangshuset står i dag tomt.

I det indre gårdsrommet står det også en toetasjes sidefløy murbygning/lagerbygning fra omkring 1870. Den nyeste delen på adressen er en verkstedbygning fra 1923 i indre gård.¹⁷³

Frontbygget i Brugata 3a er en toetasjes murgård som er fra 1862/63. Her finner vi i dag baren Teddy`s Softbar. Denne baren åpnet på slutten av 1950-tallet. Opprinnelig fikk man kun servert pølser og is på Teddy`s. En stor del av det opprinnelige interiøret i baren er i dag bevart.¹⁷⁴ Bygningen som huser Teddy`s Softbar er regulert til bevaring etter plan og bygningsloven.¹⁷⁵ De resterende byggene på adressen (b og c) er oppført på gul liste. Det vil si at byggene er kommunalt listeført og bevaringsverdig. Brugata 3b er knyttet til boktrykkerier og forlagsvirksomhet, og Brugata 3c assosieres med at landets største skifabrikk Splitkein holdt til her på 1930-tallet. Brugata 3c er en murgård fra 1891.

Bilde 22. Brogaten/Brugata nr. 3. Oppmålt 1911. Her er fortsatt det gamle stallanlegget godt synlig.

¹⁷¹ Digitalarkivet. Brogaten

¹⁷² Byantikvaren 1999

¹⁷³ Kulturminnesøk

¹⁷⁴ Nyborg 2018

¹⁷⁵ Kulturminnesøk

Bilde 23. Brugata 3 med stallanlegget på to etasjer og svalganger. I første etasje var det eget stallrom til hestene som kunne leies for en liten slant med penger. I andre etasje var det lukkede boder eller krypinn for overnatting. Bondehandelsgårdene tilbød ofte de reisende gjesterom, og gårdene hadde ofte en brennevinsstue hvor bøndene kunne få kjøpt seg litt alkohol.

Bilde 24. Brugata 3. November 2019. Det gamle gittervinduet til fyllearresten.

4.3 Brugata 6.

Er i dag en branntomt og parkeringsplass. Her lå det inntil 1988 en fredet bondehandelsgård fra 1760-årene. Bondelosjiet i Brugata 6 besto av en rekke lave trehus som lå i en halvsirkel omkring en åpen gårds plass. Anlegget skal i sin tid ha minnet om et tun på en landsens gård. Smale svalganger vendte ut mot gården, og innerst lå skur og stallbygninger. Bygningsmassen besto av udmurt bindingsverk med svalganger. Østfløyen ble oppført i 1790 og inneholdt saltbod, vognskur, stall for to hester, fjøs for to kyr og 16 spiltau (bås for hester).¹⁷⁶ I andre etasje var det et værelse, et vedkammer, kornloft og høyloft. Brugata 6 ble også freda allerede

¹⁷⁶ Aslaksby 1999:280

i 1927. Begrunnelsen for fredningen i 1927 var at gården var en særdeles komplett bondehandelsgård.¹⁷⁷

Bilde 25. Den norske maleren Wilhelm O. Peters (1851-1935) malte Brugata 6 i 1906

Bilde 26. Brugata 6 før brannen. Bildet til høyre er samme adresse mai 2020. I bakgrunn ser vi deler av Oslo Spektrum og Postgirobygget.

4.4 Brugata 14.

Den eldste branntaksten på denne adressen nevner at det er en enetasjesbygning i mur mot gaten, og en vinkelbygning i bindingsverk i bakgården.¹⁷⁸ Den indre gården/bakbygningen skal ha blitt bygget i 1790/91 av garvermester Lars Pedersen Holm. Hovedbygningen som blir nevnt i branntaksten mot Brugata ble revet i 1871, og det ble da satt opp en to etasjes murbygning på stedet. I motsetning til Brugata 3 og 6, synes ikke Brugata 14 riktig å ha vært

¹⁷⁷ Nyborg 2018

¹⁷⁸ Næsheim 2001:39

en ren bondehandelsgård, men derimot mer en håndverksgård. Opp i gjennom årene har det vært et mangfoldig næringsliv og handel på denne adressen. I 1822 var det en garver som eide østre del av gården. Det skal visstnok ha vært hans farfar (Lars Pedersen Holm) som bygde gården i sin tid. På begynnelsen av 1800-tallet hadde gården både bryggerhus, bakerovn og stall i 1.etasje, og i 2.etasje var det værelser, matbod og svalganger. I 1827 er det en underfogd som står som eier av hele gården.¹⁷⁹ I 1837 kjøpte kjøpmann Christian Schou (1792-1874) gården. Han drev også høkervirksomhet. Dette er mannen som senere startet Schous bryggeri.¹⁸⁰

På slutten av 1800-tallet var det et gipsmakeri her som ble drevet av en italiener. Det fantes faktisk en liten italiensk "koloni" på Vaterland på 1800-tallet. Disse italienerne skal ha livnært seg blant annet som dyretømmere og gipsmakere.¹⁸¹ Senere har det blant annet holdt til en blikkenslager på adressen.¹⁸²

De som vokste opp på Vaterland/Oslo etter krigen husker godt en pølsebu som sto her. Bua hadde sin faste plass her til omkring 1970.

Mot Brugata ble det i 2010 oppført en forretningsgård.¹⁸³ Den daværende to etasjes murbygningen fra slutten av 1800-tallet ble da revet. Flere år i forkant hadde det vært diskusjoner rundt vernet av denne bygningen, og sterke innsigelser mot rivningen.

Bakbygningen til den opprinnelige bondehandelsgården som en gang lå her er fortsatt bevart. Dette er et bindingsverkshus på to etasjer med svalganger. Bygningen er kommunalt listeført. Det vil si at bygget står på gul liste.¹⁸⁴ Den opprinnelige bakgården er i dag overbygget med et tak av glass, og gården er innredet til en pub med navnet Queens Pub.

Bilde 27. Brugata 14. Queens Pub, musikk og sportsbar

¹⁷⁹ Fortidsminneforeningen 1972

¹⁸⁰ Næsheim 2001:40

¹⁸¹ Nyborg 2018

¹⁸² Arbeiderbladet 1979

¹⁸³ Nyborg 2018

¹⁸⁴ Kulturminnesøk

Del 5

Vaterlands verneverdier

Siden Vaterland ble sanert ligger det få gamle spor igjen etter det historiske området Vaterland, men sporene finnes her fortsatt. De er bare blandet sammen med nyere historiske lag. Vaterlands karakterer er på en måte både konkret og abstrakt. De er blitt et resultat av forskjellige faktorer som politiske, sosiale, økonomiske og arkitektoniske.

Olav Thon eiendomsselskap ASA ønsker å legge til rette for nybygg i hele kvartalet Brugata referert til Gunerius – kvartalet. Målet er at denne utviklingen skal fremme byliv og aktivitet. Selskapet ønsker å utvikle kvartalet med nye næringsformål, herunder kontorlokaler, nytt hotell, konferansehelsesenter og kjøpesenter på størrelse med Oslo City. Med disse planene i tankene er det viktig ikke å miste den historiske identiteten som området har. Det er viktig å ta hensyn til de kulturminnene som står igjen i Brugata ved en fremtidig utvikling av gata. Kulturminnene i gata er viktige og har verdi i seg selv, men de kan også være en resurs for selve området.¹⁸⁵ Det finnes i dag kulturminner av høy kulturhistorisk verdi som ligger tett opp til Thons planer, og en eventuelt ny bebyggelse vil påvirke disse kulturminnene. Det er derfor viktig å kartlegge de verdiene som ligger i den gamle bebyggelsen i Brugata.

Historisk sett har det vært embetsmannsgårder eller liknende som er blitt tatt vare på. Dette har ført til at det er færre bygninger igjen etter de som huset de litt mer dårligere stilte i samfunnet, eller generelt sett kutturminner etter den vanlige arbeider. Det er som sagt nesten ikke noe igjen av den eldste bebyggelsen på Vaterland. De få restene som er igjen etter de såkalte bondehandelsgårdene i Brugata vil jeg nå se nærmere på. Jeg vil forsøke å redegjøre for dem for å se om de ivaretar noen form for verneverdier.

Da planene om saneringen av Vaterland startet ble ikke området sett på som et viktig område med kulturminner, byutviklingen var viktigere. Hvilke verdier som betyr noe for enkeltmennesker og grupper avhenger av mange faktorer, som for eksempel bakgrunn, interesse, kunnskap og erfaringer. Hva man oppfatter som kulturminner og hvilken verdi man legger i dem, har variert både over tid og det er kulturelt betinget.¹⁸⁶

Det er kanskje lett for oss som lever i dag å romantisere de gamle fattige forstedene i Oslo. Hadde vi opplevd Vaterland på begynnelsen av 1900-tallet hadde kanskje de fleste av oss tenkt at sanering ikke var en dum ide. De gamle trehusene og leiegårdene i sentrum av byen var den gang ikke et ideelt bomiljø. Men at prisen for en fornyelse av dette området av Oslo både var fjerning av en kirke, en skole, hele gater, gateløp og alle bygningene er kanskje i dag litt vanskelig å forstå. Det er kanskje også vanskelig å sette seg inn i datidens allmenne tankegang som var med på å la dette skje. I dag tenker vi annerledes, og fragmentene som er igjen etter det gamle Vaterland vitner om forhold som samfunnet den gang helst ville sanere. Fattigdom og sosial ulikhet er i dag blitt en del av kulturminnene våre. Fra og med

---

¹⁸⁵ Oslo kommune. 2016. Gunerius-kvartalet

¹⁸⁶ NOU 2002:01 23

innføringen av begrepet kulturmiljø i kulturminneloven i 1992 har det også vært en utvikling fra vern av kun enkeltobjekter til vern av hele miljøer. Vern av kulturminner har også gått fra kun å representere de høyere sosiale lag av samfunnet til å gjelde alle sosiale lag, i alle fall prinsipielt sett.¹⁸⁷

Jeg vil nå videre se på verneverdiene som er igjen etter det historiske området Vaterland. Hvilke verdier kan vi knytte til kulturminnene, og hva vil disse kulturminnene bety for oss i dag? Hvilke svakheter og styrker har disse verdiene? Jeg vil også i denne delen konsentrere meg spesielt om Brugata, siden det er i denne gata man i dag kan finne igjen spor etter det eldste historiske området Vaterland. Det er kun i denne gata vi fortsatt kan se litt av hvordan Vaterland så ut før saneringen. Samtidig kan vi her også se Vaterland i en større sammenheng med selve utviklingen av byen.

Spørsmålene jeg stiller meg er om det fortsatt finnes noe igjen etter det historiske Vaterland som kan vise stedets spesielle kjennetegn og karaktertrekk? Egenskaper, særpreg og verdier som var spesielt for Vaterland? Er kulturminnene representative for karakteren til hele området, eksempelvis byggeskikk det er verdt å ta vare på?

Allerede på slutten av 1800-tallet ble det viktig for de som var opptatt av kulturminnevernet å få dokumentert deler av den gamle bygningsarven. Samfunnet gikk den gang gjennom store omveltninger med blant annet industrialismen. Allerede da var målet for kulturminnevernet å finne enkelthus og anlegg som var karakteristiske for landsdeler, bygder og byer. Et annet mål var å øke folkeopplysningen og gi folk tilhørighet til sin by og sitt sted. Bygninger man ønsket kunnskap om var blant annet bygninger som var i privat eie, og bygninger som var gamle gjestgiverier eller skysstasjoner.¹⁸⁸

Jeg kommer til å se nærmere på de verdiene som Brugata 3 og Brugata 14 besitter. Hva er det som gjør at fragmentene av disse bondehandelsgårdene er så spesielle? Når det gjelder verneverdier må alle verdiene ses i en sammenheng med hverandre, men også i en sammenheng med Vaterland og Brugata som en helhet. Verdiene henger sammen, og det er vanskelig å sette et klart skille mellom dem. Verdiene er ikke uttømmende, men viser noe av bredden av de verdier som kan være aktuelle for et kulturminne.

5.1 Verdivurderingskriterier

I Norge ble den offentlige kulturminneforvaltningen etablert tidlig på 1900-tallet. Det har vært til dels stor variasjon i hvilke levninger som har blitt oppfattet som kulturminner og hvilke verdier og kriterier det offentlige har lagt vekt på når de har gått inn med tiltak.¹⁸⁹

Kulturminner kan ha mange typer verdier. Hvilke verdier vi velger å legge mest vekt på varierer. Hva som har verdi har også forandret seg opp gjennom tiden. Det som ble sett på som verdiløst i forbindelse med saneringen, har nå fått verdi. Når man ser på verdiene til et kulturminne er disse verdiene også med på å klargjøre motiver for bevaring. Man kan for eksempel ikke bare legge vekt på den historiske verdien alene, da kan man si at alle gamle hus

---

¹⁸⁷ Holme 2001:137

¹⁸⁸ Ibid 2001:62-66

¹⁸⁹ NOU 2002:01 19

har samme verdi. Det må ligge flere verdier til grunn som gjør at et kulturminne blir spesielt. Verdien kan sees på enkeltvis, men de kan også stå litt i motsetning til hverandre som for eksempel at aldersverdien forutsetter kontinuerlig forfall, mens den historiske verdien krever at vi stanser forfallet.

Riksantikvarens verdivurderingskriterier er et system som blant annet er delt inn i de overordnede verdiene, opplevelsesverdi, bruksverdi og kunnskapsverdi. Disse verdiene har igjen flere underordnede verdikriterier som blant annet arkitektonisk verdi. For å identifisere, sette en verdi og forvalte kulturminner kan kulturminneforvaltningen i Norge dele opp kulturminneverdiene i følgende tre hovedkategorier, med underkategorier:

1. Dokumentasjonsverdier/kunnskaps- og kildeverdier.¹⁹⁰ (historiske egenskaper/identifikasjon). Historiske verdier.

- Bygningshistorisk verdi
- Håndverkshistorisk verdi
- Arkitekturhistorisk/stilhistorisk verdi
- Samfunnshistorisk/sosialhistorisk verdi
- Personallhistorisk verdi

Dette er verdier som i stor grad er objektive, og som kan måles. Verdiene finnes i det fysiske objektet eller i arkivmateriale. Disse verdiene er kilde til vår historie.

2. Opplevelsesverdier

- Arkitektonisk verdi
- Kunstnerisk verdi/estetisk verdi
- Aldersverdi (opplevelse av at det virker gammelt). Alderspreget verdi på overflaten/"patina".
- Miljøskapende verdi
- Identitetsskapende verdi
- Forbløffelses - / nysgjerrighetsskapende verdi
- Symbolverdi / Identitets verdi

---

¹⁹⁰ Riksantikvaren. Verdisetting og verdivekting av kulturminner

Disse verdiene er i stor grad ikke målbare, men mer subjektivt og individuelt basert. Disse verdiene kan være farget av personlige preferanser som smak og erfaringer. Verdiene er knyttet til hvordan kulturminnene påvirker oss som enkeltmenneske og som felleskap. Ulike grupper mennesker kan derfor ha ulike opplevelser av et kulturminne.

3. Forsterkende verdier

Kulturminner har også instrumentell verdi i kraft av å være et middel som for eksempel økonomisk verdiskaper, blant annet gjennom å ha en bruksverdi, omsetningsverdi, opplevelsesverdi eller pedagogisk verdi.

- Bruksverdi
- Autentisitet (begrepet er forklart i innledningen)
- Kvalitet
- Sjeldenhet

Det er verdt å legge merke til at ikke alle dokumentasjonsverdiene er like objektive, selv om de i utgangspunktet er det. Verdiene kan gjøres greie for gjennom fakta, men de må uansett kvalifiseres etterpå. Dokumentasjonsverdiene er også avhengig av subjektive vurderinger. På den andre siden kan vi også si at opplevelsesverdier ikke kun er subjektive, men de kan også være målbare.

Riksantikvarens system for verneverdier blir dermed i denne sammenhengen kun et system. Kategoriene blir bare brukt som et utgangspunkt for videre drøfting og vurdering av verneverdiene slik jeg ser de i Brugata.

5.2 Dokumentasjonsverdier/kunnskap- og kildeverdier

Alderen til et bygg kan i seg selv være et avgjørende bevaringsmotiv, og kan være et viktig vitnesbyrd på datidens byggeskikk.¹⁹¹ Men alder alene er ikke nok til at et bygg skal ha verdi. Når det gjelder begge adressene i Brugata er de bevarte eksempler på byggeskikken både i forstedene rundt Oslo, men også innenfor bygrensen på 1700-tallet. Siden begge disse gårdene har adresse Brugata er de også bevarte eksempler etter datidens såkalte bondehandelsgårder. Begge adressene har også en verdi for selve Vaterland, selv om begge adressene kun viser fragmenter av en bondehandelsgård som en gang stod her. Det er i tillegg svært få liknende bygg generelt i Oslo. Dermed har disse to adressene også en høy verdi i form av sin sjeldenhet. Det vil si at begge byggene representerer noe som var vanlig, men som nå har blitt mer sjeldent. Siden begge adressene er de eneste bevarte eksemplene som er igjen

---

¹⁹¹ Unnerbäck 2002:50

etter bondehandelsgårdene på Vaterland, er de av stor interesse med tanke på et lokalt perspektiv.

Begge husene er også levende historiebøker. Kildene forteller om høkere og garvere som har bodd her, endringer og behov over tid. Brugata 14 forteller om at adressen opprinnelig har vært en bondehandelsgård/håndverksgård, og i dag huser adressen en pub. Husenes biografi kan ha en verdi i seg selv. Den gir kunnskap om hvordan huset er blitt endret og reparert opp gjennom tiden, samt de forskjellige/skiftende funksjonene husene har hatt.¹⁹²

Begge byggene har arkitektonisk verdier som tidstypiske anlegg. I tillegg har de høy aldersverdi, da de er bygget på slutten av 1700-tallet.

5.3 Identitet og sosialhistoriske verdier.

Identitet og sosialhistoriske verdier er en blanding av både opplevelsesverdier og dokumentasjonsverdier.

Hvis vi først ser på identitetsverdi, er dette en verdi som mer eller mindre er helt borte fra området. Jeg vil tro at de menneskene som oppsøker Vaterland i dag ikke får en opplevelse av samhørighet eller at noen av de som bor her i dag identifiserer seg med å komme fra Vaterland, ei heller at de føler seg hjemme her. Årsaken til dette kan ligge i mangelen på sammenhengen i bebyggelsen og endringene i løpet av historien. Det er også relativt få eller ingen tradisjonelle identitetskapende faktorer som har hatt samme funksjon over lengre tid i området. Dette står i sterk kontrast til det gode samholdet som har blitt trukket fram i flere av de kilder jeg har referert til. Spørsmålet om identitet er sammensatt, og kan være personavhengig. Menneskers identitet kan knytte seg til både sosial og kulturell tilhørighet. Kleskode, adferd, talemåte og ulike hilseformer. Lokale møteplasser som for eksempel en skole kan legge til rette for sosial omgang i hverdagen. Identitet kan knytte seg til steder og minner kan dermed knytte seg til disse stedene. Rivningen av både Vaterland skole og Vaterland kirke førte til at den naturlige tilknytningen og samhørigheten til et område som for eksempel et skolebygg kan gi forsvant. Etter saneringen er det ingen som sogner til hverken Vaterland skolen eller kirken som en gang sto her, så denne identiteten er borte. Det er heller ikke mange mennesker med bostedsadresse i denne delen av Oslo i dag.

Verdien av identitet henger som regel sammen med den sosialhistoriske verdien som igjen henger sammen med det samfunnshistoriske, så derfor velger jeg å se på disse verdiene sammen. Forskjellen ligger i at sosialverdien er knyttet mer til menneskenes situasjon i samfunnet, det være seg bygg og miljøer som speiler hvordan mennesker har levd, arbeidet og omgått.¹⁹³ I Vaterlands tilfelle er dette et område som i all hovedsak representerer hvordan arbeiderklassen har bodd og arbeidet. Selve begrepet bondehandelsgård har gått ut av tiden, men Brugata er fortsatt en handlegate. Restene etter de to gjenværende bondehandelsgårdene i gata vil dermed representere to tidlige eksempler på hvordan man bodde og arbeidet på samme adresse.

---

¹⁹² Ibid 2002:51

¹⁹³ Ibid 2002:62

Den raske og omfattende utskiftingen av det fysiske miljøet har gjort sitt til at omgivelsene for mange nå kan oppleves litt fremmedgjørende. De som vokste opp i området rett før saneringen må sitte igjen med en følelse av at denne delen av deres identitet er revet bort, bokstavelig talt jevnet med jorden. Det er i dag umulig for disse menneskene å gå i deres barndoms gater, peke ut hvor de vokste opp, lekte, gikk på skole, gjorde guttestreker eller gikk til konfirmasjonsundervisning.

Mennesker er stadig på jakt etter identitet og tilhørighet. Historien kan tas i bruk for å stimulere dette behovet for geografisk forankring. Bygninger utgjør en vesentlig del av vår fysiske kulturarv, og oppfattes dermed uvurderlig for mennesker som bor og har bodd i et område. Bygninger er dermed viktig for tilhørighet og identitet. Kulturminner og kulturmiljøer kan være med på å gi et område identitet. De få kulturminnene som er igjen på Vaterland kan derfor eventuelt være med på å bygge ny identitet. Hvis man klarer å ivareta de få gamle minnene som er igjen og gjøre de mer lesbare, vil jeg tro at allmennheten lettere blir kjent med områdets historie. Denne historien kan ha en innvirkning på stedsidentiteten, på tross av at det er mye som skal til for å bygge opp en ny stedsidentitet. Det hjelper ikke bare å beholde noen gamle bygg og føre videre gamle navn, men det kan hjelpe. Identitet er også noe man skaper hver dag gjennom mennesker, ikke kun noe man har.¹⁹⁴

Hvis vi ser på den samfunnshistorisk og sosialhistoriske verdien etter det gamle Vaterland er dette også nesten helt borte. Når det gjelder Brugata 3 og 14 kan begge disse adressene gi oss noe viktig informasjon om samfunnets utvikling både lokalt for området Vaterland, men også på det regionale planet med tanke på Oslos utvikling. Her representerer de to adressene eksempler på de første husene som ble bygget av vanlige arbeidere i området. Hvis ikke skolen eller kirken som ble bygget på slutten av 1800-tallet hadde blitt sanert, kunne disse byggene vært flotte eksempler på både den samfunnshistoriske og den sosialhistoriske utviklingen i området. Samlet sett var disse bygningene en gang med på å skape et miljø og en tilhørighet for de som bodde på Vaterland.

5.4 Opplevelsesverdier

Det at vi opplever noe som gammelt kan ha sin rot både i dokumentasjonsverdier og i opplevelsesverdier.¹⁹⁵ Den subjektive fornemmelsen av tid og historisk nærvær kan være et bevaringsmotiv, og dermed vil dette også ha en verdi.¹⁹⁶ Personlig vil jeg påstå at opplevelsesverdien er tilstede når du ser både Brugata 3 og 14. Dette kan nok skyldes kunnskapen jeg besitter om disse bygningene, men jeg velger å tro at de fleste som er i nærheten av disse byggene vil få en opplevelse av tid og synlig alder. Fantasien kan lett flytte deg tilbake i historien når du er i nærheten av disse to husene. Brugata 14 er kanskje best egnet til å sette fantasien i gang. Huset kan minne om et gammelt engelsk vertshus, eller få tankene tilbake til H. C. Andersens gamle Danmark. Allikevel er det nok ikke alle som fornemmer følelsen av historisk nærvær. Miljøet ellers i Brugata er fragmentert, og derfor vil det nok være vanskelig for andre enn fagfolk å se sammenhengen med det gamle Vaterland.

---

¹⁹⁴ Christensen 2011:176

¹⁹⁵ Unnerbäck 2002:80

¹⁹⁶ Ibid 2002:85

Når det er snakk om den miljøskapende verdien kan dette både gjelde en spesifikk bygning eller flere bygninger i et miljø.¹⁹⁷ Vi kan si at Brugata 3 og 14 kan ha en miljøskapende verdi for området. Den omkringliggende bebyggelsen er langt yngre, og Brugata 3 og 14 kan minne oss om at området har sett helt annerledes ut enn det gjør i dag. Begge adressene med deres særpreget kan gi oss en opplevelse av gatas og Vaterlands historie. Fragmentene av bondehandelsgårdene kan også gi et glimt av hvordan folk levde her før. Gjennom denne opplevelsesverdien kan disse bygningene være med på å gi et lokalt særpreget og identitet til selve Brugata.

5.5 Symbolverdi

Alt i alt tyder det på at den jevne Vaterlandsbeboer helt fra forstadens oppkomst av og fram til saneringen var en strevsom, men fattig vanlig arbeider.¹⁹⁸ På Vaterland bodde det flest arbeidsfolk, håndverkere, garvere og kremmere, men det er også en del kjente personer som kan knyttes til stedet. Det har ikke skjedd hendelser av stor nasjonal betydning her, men det har bodd noen her som kan ha en viss symbolverdi eller en form for personalhistorisk verdi knyttet til selve bygningen eller stedet.

At man knytter bevaringsverdier opp til bestemte personer har en lang tradisjon, kanskje først og fremst brukt på kontinentet. Han eller hennes tilknytning til et miljø har ofte blitt brukt som en forklaring på personens verk.¹⁹⁹ I følge kriteriene for å velge ut de første bygningene som ble fredet var dette også viktig her til lands. Den kulturhistoriske interessen kunne knytte seg til de berømthetene som hadde bodd i huset.²⁰⁰ Tradisjonelt sett har det vanligvis vært snakk om spesielt viktige historiske personer, av typen Henrik Ibsen og Edvard Grieg.

Det er viktig å bemerke at det ikke kun er å konstatere at noen har bodd eller hatt en tilknytning til en bygning og bruke dette argumentet for bevaring. Denne verdien må suppleres med kvalitativ argumentasjon. Det hjelper ikke bare å konstatere at noen har bodd her, men i et verneperspektiv må man i tillegg presisere hvor viktig det er for spørsmålet om vern at denne bestemte personen bodde akkurat her.

Når det er snakk om fødsel og barndommiljøer kan dette blir en illustrasjon på den sosiale og den fysiske bakgrunnen til personen det er snakk om. Hvis det ikke er noe igjen av bygningens karakter, kan stedet fungere som en form av et minnesmerke.²⁰¹ Her tenker jeg spesielt på forfatteren Knut Hamsun (1859-1952). Hamsun bodde i sin tid før han slo igjennom som forfatter på Vaterland, og skrev en av hans mest kjente roman *Sult* (utgitt første gang 1890) mens han bodde her. Hovedpersonen i romanen bor også på Vaterland. Huset Hamsun bodde i skal ha stått der Østbanehallen står i dag, mer eksakt inne i restauranten med front mot Jernbanetorget.²⁰² Adressen var Tomtegata rett ved siden av barneasylet.²⁰³ At Hamsun skrev romanen da han bodde på Vaterland vil jeg tro har hatt en viss innvirkning på

---

¹⁹⁷ Ibid 2002:85

¹⁹⁸ Melvold 1978:103

¹⁹⁹ Unnerbäck 2002:65

²⁰⁰ Holme 2001:68

²⁰¹ Unnerbäck 2002:69

²⁰² Melby og Hansen 2010

²⁰³ Røsjø 2017

selve innholdet. Deler av filmatiseringen av *Sult* i 1965 ble spilt inn på Vaterland (se bilde 28).

Flere andre kjente forfattere skal også ha hatt en viss tilknytning til Vaterland. Selve Ibsen skal ha gitt ut førsteutgaven av *Kjærlighetens Komedie* (1862) og *Fru Inger fra Østråt* (1857) hos samme trykker i Brugata.²⁰⁴

I Brugata 19 bodde den norske skøytehelten Axel Paulsen (1855-1938). Axel var både hurtigløper og kunsthopper, og han ble verdensmester hele fem ganger. Axelhoppet (for eksempel dobbel Axel) stammer fra denne mannen.²⁰⁵ Skøyteløperen Oskar Mathisen (1888-1954) bodde også en tid som barn på Vaterland.

I Brugata 14 har bryggerieier Christian Schou (1792-1874) bodd en periode. Det samme har en av landets mest berømte kunstmaler Hans Gude (1825-1903). Hans Gude bodde her en tid som barn.²⁰⁶

Abelone Constance Kristensen (1858 – 1920), som jeg nevnte under kapittelet "Bondefangeri og annen ulovlig handel" er en person som er sterkt knyttet til Vaterland. Hun er mest kjent for ettertiden som "Vaterlands dronning". Abelone og mannen startet en delikatesseforretning på Vaterland i kombinasjon med å drive et hotell, som også viste seg å være et skjenkested og utleie til prostituerte. Etter Abelones død oppsto det en del myter omkring henne. Hun er blant annet blitt omtalt i gate- og revyviser, men også i noen romaner. Abelone kan også knyttes til Brugata 14, da det sies at hun går igjen her.²⁰⁷ Abelone ble nok sett på av mange i datidens Christiania som en kjendis av mange grunner. Først og fremst var hun kjent som bordellmamma, samtidig ble hun også sett på av samtiden som både pen og generøs. Men Abelone ble også uglesett i lange tider etter at hun og mannen ble dømt for uredelige virksomheter. Av dem ble hun sett på som et symbol på både synd og fordervelse.

Når vi snakker om verneverdien ved å knytte historiske personer med en tilknytning til Vaterland, finnes det hverken skriftlige informasjon som omtaler noen av de ovenfor omtalte personene, hverken i Brugata eller noe annet sted på Vaterland. Unntaket er bysten av islandske Olafia Johnsdottir (1863 – 1924). Hun er kjent for ettertiden for arbeidet hun gjorde for vanskeligstilte. På begynnelsen av 1900-tallet drev hun et herberge for fattige, alkoholikere og prostituerte på Vaterland. Det finnes i dag en statue av henne ved Vaterlands bru i Vaterlandsparken.²⁰⁸ Bysten ble reist i 1930, og stod først utenfor Vaterland skole. Olafia har i tillegg fått en klinikk oppkalt etter seg med navnet Olafiaklinikken, samt gata Olafiagangen på Grønland.²⁰⁹ Dette stedsnavnet kan vise til at problematikken i Olafiagangen ikke er ny, men kan assosieres med et litt utfordrende byliv. Dette kommer jeg mer inn på i del 6.

---

²⁰⁴ Heiestad 1950:31

²⁰⁵ Munch-Møller 2010

²⁰⁶ Nyborg 2018

²⁰⁷ Tolgensbakk 2018

²⁰⁸ Røsjø 2017

²⁰⁹ Nyborg 2020

Symbolverdier sammen med flere andre verdier, blant annet den pedagogiske verdien kan gi fruktbare resultater med tanke på videreformidling av Vaterlands historie. Med hell vil jeg tro at Brugata 14 kan løfte fram kriminalsaken og personen Abelone. Jeg vil tro at det ikke er mange som har hørt om Abelone i dagens Oslo, men slik jeg ser det kan kriminalsaken og personen vise til mange sider av det Vaterland var kjent for. I dette tilfellet vil dermed en ikke fullt så kjente personer kunne gi utslag i form av personhistorisk verdi.

De få spor og minner som er igjen etter vanlige arbeidsfolk som har bodd i området er minimale. Det var en del jøder som bodde og arbeidet på Vaterland. De jødene som ble ofre for nazistenes holocaust har blitt minnet med noe som blir omtalt som "snublesteiner". Det finnes snublesteiner blant annet utenfor Brugata nummer 19 og 15. Snublesteinene er små minnesmerker av messing plassert i bakken i fortauet som en brostein like utenfor boligen de bodde. Disse snublesteinene kan dermed også være en form av et lite minne etter en vanlige arbeider som bodde på Vaterland, selv om livet til en helt vanlig innbygger ikke helt kan ha en personhistorisk verdi.

Bilde 28. Vognmannsgata nr. 26-30 i 1936. Huset med de to "tårnene" er M. Hansens privathotell. En fasade laget av pappmasje skulle forestille dette hotellet i forbindelse med innspillingen av romanen Sult i 1965.

5.6 Pedagogiske opplevelsesverdier

Jeg velger nå å rette litt fokus mot den pedagogiske verdien og de mange mulighetene som ligger i denne. Den pedagogiske verdien kan være en forsterkende verdi. Det kanskje mest verdifulle ved kulturminner er at de kan gi oss opplevelser. Den pedagogiske verdien er en verdi som forutsetter at også andre verdier foreligger. I den pedagogiske verdien ligger det mye potensiale som blant annet kan gi oss opplevelser og kunnskap. Det er kanskje på tide å rette oppmerksomheten mot kulturminner og kulturmiljøer på en litt annen måte en det man vanligvis gjør. Det er fint mulig å gjøre noe med den litt vanskelige tilgjengelige historiske

informasjonen som finnes i Brugata. Dette vil selvklaart kreve en del, siden denne verdien pr. dags dato er veldig lav.

Det enkleste ville vært å sette opp en felles informasjon som omtaler kulturminnet. Når det gjelder Brugata 3 og 14 kunne dette enkelt ha blitt løst ved å sette opp et informasjonsskriv, for eksempel i form av selskapet Oslo Byes Vels opplysningsskilt. Slike opplysningsskilt henger rundt omkring på andre bygg og steder som har en interessant historie. På denne måten ville en kortfattet historisk informasjon bli lett tilgjengelig for et allment publikum.

Kulturminner kan i nær fremtid bli sett på mer som en opplevelsesresurs som samtidig gir oss kunnskap om historiske fakta. Dette er også en av hovedstrategiene for å nå målene i den nye kulturminnepolitikken. Her åpnes det opp for mer fleksible verdivurderinger som tar hensyn til historiske, sosiale og kulturelle sammenhenger.²¹⁰ I følge den første bygningsfredningsloven fra 1920 la også denne loven stor vekt på å øke folkeopplysningen, kunnskapsformidling og informasjon.²¹¹

Står du i dagens Vaterland og forsøker å forestille deg hvordan det så ut her på slutten av 1700-tallet skal du ha god fantasi. Bebyggelsen og de gamle gatene med deres forløp forsvant under saneringen. Dette har det lille selskapet Tidvis AS gjort noe med. De ønsker å vise oss Oslo havn slik den så ut i 1798 gjennom prosjektet Oslo Havn 1798. Her kan du bruke datamaskinen, nettbrett eller en smarttelefon å gå "inn" i det gamle levende området som en gang fantes her. Du kan gå inn og bevege deg rundt i blant annet bygninger og gater. Med hjelp av VR-briller og en 3D versjon av havneområdet kan du få en virkelighetstro opplevelse ved å se deg rundt i den gangen en moderne havneby. En viktig kilde for prosjektet var gamle branntakster, som har forklart hvordan husene i området så ut.²¹² Prosjektet har også tatt i bruk QR-koder, og luktebokser som står langs havnepromenaden i Oslo. Dette til sammen er perfekte verktøy som kan formidle historie på en mer livlig og moderne måte, for eksempel opp mot skoleklasser. Prosjektet Oslo Havn 1798 viser hovedsakelig det gamle området Sagbanken, men de har ambisjoner og ønsker om å utvide oppover Storgata og opp til Prinds August Minde. Denne formen for digital formidling av historisk kunnskap kan også bli aktuell for selve Brugata. Prosjektet har lyst til å få fram de store forskjellene som lå side om side på Vaterland. Fra de flotte og rike gårdene til de mer fattigslige boligene som også var en stor del av det gamle Vaterland.

Hvis gatestrukturene på Vaterland hadde blitt beholdt kunne de i dag ha vært et vitnesbyrd på hvilke virksomheter som fantes på Vaterland. Navnene på de gamle gatene på Vaterland viste til at her bodde det en viss type yrkesgruppe, som for eksempel vognmenn i Vognmannsgata (en vognmann var en som kjørte hest og vogn) og i Repslagergangen bodde det reperslagere (håndverker som lagde tau og slo rep til skip).²¹³ Navnet på de forvunnede gatene ble ofte til på folkemunne og kunne fort bytte navn. Et eksempel på en slik gate var Pølsesundet og Sukkerhusgata.²¹⁴

---

²¹⁰ NOU 2002:01 9

²¹¹ Holme 2001:66

²¹² Avner 2019:150-151

²¹³ Tvedt 2010

²¹⁴ Müller 1986

Får man til noe av det samme som er gjort med havneområdet Sagbanken/Oslo Havn 1798 på Waterland, kan man vekke til live gatene som har forsvunnet i en virtuell verden. Hvis man i fremtiden blir flinkere til å ta i bruk nyere måter for formidling av historie, vil jeg tro at kunnskap innenfor kulturarvfeltet vil bli mer allemannseie. Prosjektet Oslo havn er også særskilt nevnt i Stortingsmeldingen St.16 (2019-2020) som et godt eksempel på hvordan man interaktivt kan formidle kulturarv).²¹⁵

Budskapet til de to omtalte adressene i Brugata kommer i dag ikke tydelig fram. Jeg tenker da blant annet på bondehandelen. Det er ikke selvsagt at man forstår at det foregikk handel her en gang i tiden når man oppsøker kulturminnet i dag. Men følelsen og atmosfæren av at noe er gammelt kan vi kjenne på i Brugata 14. For eksempel finnes det fortsatt bevarte gamle svalganger, selv om det opprinnelige uterommet er bygget over med et glasstak (se bilde 27). På tross av at bygget er forandret og bygget om, understreker det at et bygg ikke må være totalt bevart i sin opprinnelige versjon for å ha verdi. Her inne kan man lett tenke seg til en form for en kobling mellom de lettkledde kvinnene som en gang i tiden lurte de lettlurte bøndene, og som uheldigvis endte opp med å bli bondefanget, og fram til dagens alkoholserving. Det er kanskje ikke så mange bønder som blir bondefanget her i dag, men det er fortsatt alkoholserving på stedet som viderefører en vanlig inntektskilde fra bondehandel tiden. For at denne historien skal komme tydeligere fram i en form for kunnskapsspredning kan det også her jobbes med å tydeliggjøre den pedagogiske verdien.

Målet med den pedagogiske verdien må være at man skal forstå bedre sammenhengen mellom gammelt og nytt, men også å gi den enkelte en følelse av tilhørighet til et område. Ved at man tar i bruk nyere former for historieformidling vil dette bli det nærmeste man kan komme en tidsmaskin, og en reise tilbake i tid. Ved bruk av VR-briller kan man gi publikum mulighet til å oppleve, sanse og kanskje også reflektere over hvordan folk levde i området, og hvordan de som levde på slutten av 1700-tallet opplevde sine omgivelser. VR-briller kan også gi andre unike muligheter som for eksempel at man kan være med på en 1700-talls duell, ro en båt i havnebassenget, spille spill eller utføre ulike 1700-talls håndverk.²¹⁶

5.7 Forsterkende verdier

Ett eneste bevart hus i et område med mye ny bebyggelse kan kun i form av å representere verdien av å vise en kontinuitet og kobling til tidligere tider være umistelig. I slike tilfeller er den forsterkende verdien autentisitet ikke så viktig.²¹⁷

Ved en eventuelt fremtidig rekonstruksjon av den gamle bondehandelsgården på branntomten i Brugata 6 kan opplevelsesaspektet bli viktig. Bebyggelsen i Brugata 6 er godt dokumentert, og en gjenoppbygging kan bli utført på dokumentert grunnlag. Den forsterkende verdien autentisitet vil ved en slik gjenoppbygging være fraværende. Det er kjent at blant annet Fortidsminneforeningen har ivret etter en slik tilbakeføring/gjenoppbygging.²¹⁸ En tilbakeføring kan gi gata og Oslo et svært særpreget opplevelsesrikt anlegg både for byen og for miljøet i Brugata.

---

²¹⁵ Oslo Havn 1798

²¹⁶ Oslo havn 1798

²¹⁷ Unnerbäck 2002:91

²¹⁸ Byantikvaren.2018. 208/72 Gunerius -kvartalet

Når det gjelder restene av bondehandelsgårdene i Brugata kan graden av autentisitet alltid diskuteres. Det er blitt gjort store inngrep innvendig når det gjelder både Brugata 6 og 14. Men det ytre har i all hovedsak bevart sin gamle opprinnelige karakter, og gir oss i dag informasjon om eldre byggeteknikk. Brugata 3 og 14 er bevarte eksempler på strøkets tidlige typiske bebyggelse, de såkalte bondehandelsgårdene.

Hvis de to omtalte adressene i dag hadde bevart mer av sin opprinnelige funksjon, kunne dette også hatt en bevarings-verdi. Det hadde da kanskje vært lettere å forstå byggene rent pedagogisk. Siden de to byggene jeg snakker om kun er bevart i fragmenter, og har en annen funksjon i dag, er det ikke innlysende at dette har vært steder hvor det har foregått handel med bønder, som i tillegg fikk tilbud om losji for seg selv og sine hester.

At noe er sjeldent har ofte vært med på å argumentere for at noe er bevaringsverdig, men å bevare noe kun for at det er sjeldent holder ikke helt mål, men at sjeldenhet forsterker de andre verdiene er det ingen tvil om.²¹⁹ Brugata 3 og 14 har blant annet en arkitektonisk og miljømessig verdi, og sammen med deres sjeldenhet er denne forsterkende verdien viktig siden det er få tilsvarende hus igjen i Oslo sentrum.

Sjeldenhet har en sammenheng med alder, og i de to adressenes tilfelle er det snakk om nesten 300 år gamle hus. Når bygninger blir så gamle blir de i form av sin alder automatisk sjelden. Brugata 3 og 14 er representative for sin tids byggeskikk, men også sin sosiale tilknytning til området. De er dermed uerstattelig. Selv om bondehandelsgårdene ikke lenger er bevart i sin opprinnelige form, er informasjonen vi får fra de gjenværende fragmentene representative for bondehandel-perioden av stor verdi. Siden det en gang fantes mange slike gårder fyller de to adressene kravet om å være noe som var representativt for det gamle Vaterland, men som nå har blitt veldig sjeldent.

Når det gjelder bruksverdiene er det som regel billigere å bevare enn å bygge nytt. Bruksverdien av kulturhistoriske bygninger gir også et grunnlag for å styrke reiselivet og annen næringsvirksomhet.²²⁰ Det gamle svalgangshuset i Brugata 3 står nå i all hovedsak tomt, og er dessverre i dårlig forfatning. Hvis vi leser tilstandsregistreringen gjort av Byantikvaren fra 2007, får vi bekreftet den dårlige tilstanden allerede da. Her står det at anbefalt tiltak er omfattende istandsettelse av alle bygningselementer, så det haster litt med å sette bygningen i stand.²²¹ Gården har fortsatt noen verdier det er verdt å ta vare på. Klarer man å sette bygget i stand, er det mye å hente på selve bruksverdien. Svalgangshuset er nedslitt, men det er ikke fortapt.

Brugata 14 er en rest etter en bondehandelsgård/håndverksgård, og blir på en måte en tradisjonsbærer i området. Bygningen har hovedsakelig bevart sitt utvendige preg fra 1700-tallet, men er innvendig bygd om til en bar. Selv om bygget er bygd om til en bar har baren innvendig bevart mye av de gamle strukturene. Siden Brugata 14 i dag er en pub er dette et kulturminne som videreføres gjennom bruk. Dette kan være en forsterkende verdi. Bruk kan både ivareta og øke verdien. Når vi snakker om Brugata 14 er dette et godt eksempel på at et

---

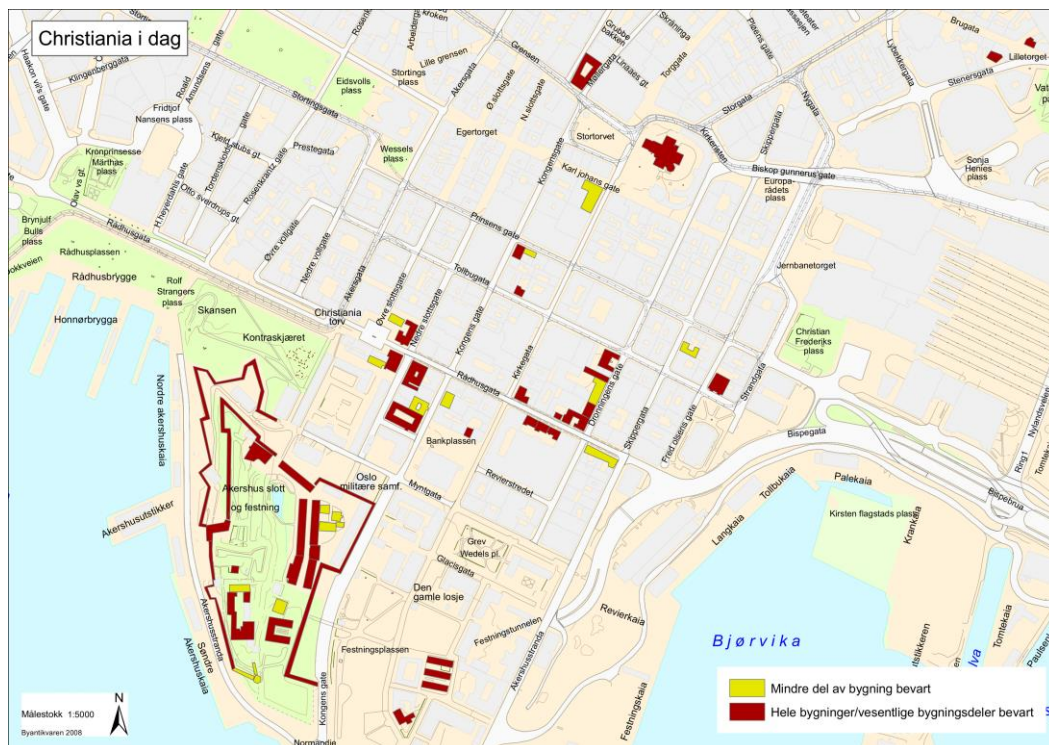
²¹⁹ Ibid 2002:102

²²⁰ Holme 2001:15

²²¹ Byantikvaren 2007

levende miljø kan ha stor betydning gjennom å formidle en annen type levende miljø. Selv om funksjonen av tidligere generasjoners leve og virke på adressen ikke helt er den samme nå, er det en viss kobling tilbake til bondehandelens skjenke-kultur.

De bærende bevaringsvurderingene til dette bygget er at det er et kulturminne av stor historisk, antikvarisk og kulturell verdi. Brugata 14 er et av de få gamle trehus som er igjen i dagens sentrum av Oslo. Huset er en flott representant for datidens byggeskikk i Christiania på 1700-tallet. Bygningen har stor sjeldenhetsverdi, og må sees i en miljømessig sammenheng med resten av Brugata.²²²

Bilde 29. Det gamle Christiania i Oslo. Vi ser av dette kartet at det ikke er mye gammel bebyggelse fra 16/1700-tallet igjen i sentrum av Oslo. Det er noe 1700-talls bebyggelse igjen i Kvadraturen. Brugata ser vi helt øverst i høyre hjørne.

5.8 Brugatas totale verdi

Alt kan ikke tas vare på. Ulike kulturminner og verdier krever ulike former for forvaltning. Kulturminnene etter det gamle Vaterland i Brugata gir og kan gi oss opplevelser og kunnskap som kan være viktig for vår forståelse av oss selv og andre. Kulturminner kan ikke minst gi oss forståelse av andre tider. Målestokken for hvor stor verdi noe har er i tillegg til riksantikvarens verdier knyttet sammen med om kulturminnet samsvarer med betrakterens smak. Som jeg har nevnt kan et kulturminne ha flere verdier som kan oppfattes enkeltvis eller sammen med andre verdier. Disse verdiene kan innbyrdes komme i konflikt med hverandre.

²²² Byantikvaren 1986

Allerede i 1923 står det skrevet i årboken til Fortidsminneforeningen at Vaterland er en av de mest betydeligste forstedene sammen med Fjerdingen og Grønland. Videre står det at her står flere av de for det gamle Kristianias så karakteristiske hus av utmurt bindingsverk. Disse inntar en særstilling i norsk bygningshistorie, da de kun forekommer unntaksvis ellers i landet.²²³ I dag er det nesten ingen rester igjen av de første forstedene (Vaterland, Vika, Hammersborg og Fjerdingen) som en gang omkranset hovedstaden, så i den sammenheng blir Brugatas verdier om ikke ennå viktigere.

Kulturhistoriske bygninger burde være godt dokumentert. Ut i fra tilgjengelig dokumentasjonsverdier er det ingen tvil om at både Brugata 3 og 14 er gjenværende hus som står igjen etter den såkalte bondehandel-virksomheten. Bygningene har dermed en lokal og historisk verdi med sin spennende historie. Kulturminnene er samtidig en viktig historieforteller for området Vaterland. De representerer den første bebyggelsen i området. Den historiske betydningen et bygg kan representere er også et viktig verdikriterium. Når det gjelder de to adressene kan alderen også dokumenteres gjennom kildene jeg har hatt tilgjengelig. En av de mest fremtredende verdiene til Brugata 14, vil jeg si er at den har en svært høy opplevelsesverdi både inne og ute. Den er også en god kilde til kunnskapsverdier. Men siden en opplevelsesverdi er psykologisk basert er opplevelsen av at noe er gammelt en litt vanskelig målbar verdi. Når det gjelder adressen Brugata 3 a (b og c) er dette en mer krevende eiendom, siden den inneholder flere forskjellige typer bygninger. Men de mest fremtredende verdiene til denne adressen er at adressen faktisk inneholder flere bygninger med forskjellig alder, og at bygningene til sammen ivaretar høye kulturminneverdier. Alle eiendommene på adressen er dermed av verdi.

Murhusene i Brugata er som sagt oppført fra omkring 1870-åra, og de er som regel bygget på grunnmuren til de opprinnelige husene som sto her på 1700-tallet. Denne murbebyggelsen har et eksteriør som er bevart i sin opprinnelige miljømessige kontekst. De er ikke ubetydelige, men har også sin verdi. Murhusene kan vise til de mange leiegårdene som ble satt opp for å huse den økende befolkningen. Murbebyggelsen i Oslo er også unik i europeisk sammenheng, men det finnes mange eksempler av slike bygg i Oslo. Dermed blir de eldste kulturminnene i gata desto viktigere, og får her en ekstra verdi.

Jeg har lagt mest vekt på de eldste elementene i Brugata siden jeg mener disse har størst verdi, blant annet på grunn av sin sjeldenhet. De representerer den tidlige forstadsbebyggelsen i området, og dermed også de eldste elementene etter den gamle forstaden Vaterland. Den eldste bebyggelsen er dermed en representant for en viktig del av den historiske utviklingen på Vaterland og selve byutviklingen. Lignende kulturminner er det også svært få igjen av i dagens Oslo, kontra murbebyggelsen i gata som vi generelt sett har mer av i hovedstaden (se bilde 29). Bondehandelsgårdene på Vaterland er også eksempler på bebyggelse som tilpasset seg det miljøet det var en del av, og miljøet det er en del av i dag. Bondehandelsgårdene og de alminnelige håndverksgårdene var alle en del av miljøet i og rundt Brugata. Den kulturhistoriske betydningen de gjenværende bygningene har hatt i tilknytning til miljøet som var i denne gata er viktig, sammen med den sjeldenheten de representerer. At noe har blitt

---

²²³ Foreningen til norsk Fortidsminnesmerkers Bevaring 1923:61-70

sjeldent har ofte vært med på å argumentere for at noe er bevaringsverdig, men som nevnt holder argumentet å bevare noe kun for at det er sjeldent ikke helt mål, men at sjeldenhet forsterker de andre verdiene er det ingen tvil om. Sjeldenhet er sentralt i kulturminnepolitikken, og det blir dermed viktig å bevare et representativt utvalg av bondehandelsgårdene.

Siden mange av de subjektive verdiene jeg har snakket om er vanskelig å måle, fungerer kanskje ikke verdisystemet i dag helt som det skal i praksis. Fortsatt i dag blir det lagt mest vekt på de arkitektoniske verdiene når det er snakk om vern. Opplevelsesverdier er som regel vanskelig å måle, og dermed veier de ikke tyngst når det gjelder vern. Men jeg har forsøkt å få fram at bygninger ikke kan ses på løsrevet fra dens omgivelser. Så totalt har bondehandelsgårdene mange verneverdier. De mest fremtredende er nok de samfunnshistoriske verdiene, de arkitekturhistoriske og de stilhistoriske verdiene. I tillegg kan de gjenværende eldste byggene i Brugata være en unik miljøskapende verdi i området.

Den lokale og den regionale samfunnsutviklingen kan avleses i et enkelt bygg, men det er også viktig å se hele Brugata under ett. Totalt har hele Brugata høy historisk og kulturhistorisk verdi. Dette har betydning for videreutvikling av identiteten og videreformidling av det kulturmiljøet som ble skapt i denne delen av byen. Det finnes knapt noen gatestubb som Brugata med tilsvarende bevart gammel bebyggelse.

Bondehandelsgårdene i Brugata 3 og 14 skiller seg spesielt ut, men totalt utgjør hele gatestubben et lite bygningsmiljø som Oslo burde verdsette og bevare bedre. Til sammen er gata et godt eksempel på tidlig forstadsbebyggelse fra 1700-tallet, og tidlig murbebyggelse i Christiania fra slutten av 1800-tallet. Denne kontinuiteten viser byutviklingen på en fin måte. Hele gatestubben er dermed av god bygningshistorisk verdi. Alt i alt har gata til sammen dermed en fin samling av hus som forteller gatas og områdets historie, men også delvis en del av Oslos historie. Hele gata har også en miljøverdi når vi tenker på at gatestubben er den eneste gata som representerer det gamle Vaterland. Her har vi en tett sammenpakket gammel husrekke med et rikt innhold av samfunnshistorie og sosialhistorie. I dag er funksjonene mer eller mindre annerledes enn før saneringen, selv om det er en viss likhet med eldre tider. Dagens miljø kan fortsatt gi oss kunnskap og opplevelser fra den gangen da dette var en av de første forstedene til Christiania. Gatestubben med sine bygninger er en kulturarv som er blitt en integrert del av dagens fungerende samfunn i Oslo sentrum.

Den sosiale opplevelsen fra bondehandelsgårdens tid eksisterer nå kun i bevarte fragmenter, og følelsen av identitet og samhørighet med det miljøet som en gang var her er naturligvis borte. Hvis noe av verdien i form av kontinuitet skal bli bevart er begge de omtalte adressene i Brugata viktige. Opplevelsesverdien av hele gata kan i fremtiden bli bedre med et bredere fokus på videreformidling av den spesielle historiske verdien gata har. Alt i alt kan alle verdiene være med på å være et avgjørende motiv for bedre bevaring av hele denne gatestubben, men også bedre bevaring av enkeltbyggene i Brugata 3 og 14.

For de fleste er det vanskelig å lese historien i Brugata. Det er i dag vrient å oppfatte at Vaterland har vært et sted hvor land en gang møtte by. Så for at dette alderdommelige miljøet skal bevares må historien til Vaterland komme tydeligere frem. Fremtiden må være mer

bevisst på å bevare de eksisterende bygningene og få fram deres unike karakterer. Det mangler også en del når vi snakker om den pedagogiske verdien til de forskjellige enkelte kulturminnene. Det er vanskelig å lese kulturminnene slik de står i dag, spesielt for en som ikke er vant til å gjøre det.

Avslutningsvis i denne delen vil jeg påpeke at hele Brugata har stor kulturhistorisk verdi. Området Vaterland har en omfattende kulturhistorie, og flere verneverdier det er verdt å ta vare på. Brugata er fortsatt en viktig gjennomfartsgate fra Grønland inn til sentrum. Det finnes fortsatt et bredt spekter av virksomheter her, slik det alltid har gjort helt siden de første handelsfolka bosatte seg i denne forstaden. Det lille som er igjen av det historiske området Vaterland må i fremtiden på en måte reddes for at Vaterlands eldste historie ikke skal forsvinne og bli glemt. Vaterlands gamle historie viser seg først og fremst i Brugata, da gatestubben klarte å sno seg unna saneringen. Brugata kan vise et bruddstykke av hvordan de forvunnede eldste forstedene til Christiania så ut. Selv om gata ikke lengere er i sin opprinnelige versjon, så er hele gata fortsatt verdifull. I Brugatas tilfelle blir det i fremtiden viktigst å bevare helheten, og alle kulturminnene i gata.

Vaterland, bydelen som ble borte

5.9 Hvordan oppleves det å gå rundt på Vaterland i dag? Er det noen minner igjen etter det historiske området Vaterland?

Alle har et forhold til sine fysiske omgivelser, men det er stor forskjell på hvilken informasjon vi mottar ved å gå rundt på Vaterland i dag, i motsetning til for 60 år siden. Den historiske dimensjonen kan enten vise seg som synlige kulturminner og kulturmiljøer, eller i form av erfaringer og hendelser som ikke er like synlige, men som likevel har satt sine spor i et liv.²²⁴ Kulturminner kan få oss til å huske bedre.

Selve navnet Vaterland lever i dag nesten kun videre hovedsakelig gjennom Vaterlands bru og Vaterlandsparken. Når man nevner Vaterland i dag er det vanskelig ikke å forbinde området med noe annet enn høyhusene Postgirobygget, Spektrum og Hotell Plaza.

Hadde vi gått her før saneringen hadde vi opplevd bebyggelse fra omkring 1750 og fram til 1950. Nå kan vi nesten kun oppleve nyere bygg fra 1980 og 1990-tallet. Hvis interessen og bevaringstankene som kom sent på 1960-tallet hadde reddet Vaterland, hadde nok muligens bevisstheten om Vaterlands historie vært mer til stede i dagens Oslo. Faktisk så sent som tidlig på 1970-tallet fantes det fortsatt gamle trehus på Vaterland som ennå ikke var revet.²²⁵

Tiden lar seg ikke skru tilbake. Noen vil sikkert si dessverre, mens andre vil si heldigvis. Noen vil si at mennesker har røtter til et sted og ikke bare føtter. De første vil hevde at vi har en lengsel etter noe som kan binde oss sammen, og dermed også en felles interesse av det gamle. Mens andre igjen vil si at mennesket ikke har røtter, men at vi alltid er i endring og at vi stadig flytter på oss.²²⁶ Sannheten ligger nok et sted midt i mellom.

---

²²⁴ NOU 2002:01 19

²²⁵ Paus 1972:58

²²⁶ Christensen 2011:175

Men hva er det vi vil minnes på Vaterland? Vil kanskje fattigdommen, trangboddheten og arbeidsmiljøet som var her før saneringen kun gi positive assosiasjoner, og vekke hos noen av oss romantiske og nostalgiske følelser? Vil disse kun se den pittoreske skjønnheten i denne type bygningsmiljøer som engang sto her? Slike følelser er nok vanlige når det både har gått en tid, og vi som ser det utenifra ikke har opplevd å bo i slike miljøer selv.

De få gjenværende kulturminnene i Brugata kan være med på å fremskaffe et minne, og dette minnet kan fremskaffe en stemning og opplevelse av en forestilling om tid som har gått. Men et minne kan også endres over tid og gi andre minner enn slik det faktisk var. Når et minne ikke lenger er så tydelig eller fattbart mister det litt av sin karakter, og blir mer abstrakt historisk interesse for de få.²²⁷ Mange kulturhistoriske minner er forsvunnet fra det gamle Vaterland, og miljøet som fantes her i flere generasjoner er definitivt forsvunnet. Det er for eksempel lite eller ingen ting i dag som viser til at dette var et område hvor vanlige arbeidere bodde før saneringen, eller at det på slutten av 1800-tallet var et område som stort sett var preget av hardt slit, usunne bomiljøer og et segregert klasseskille.

Lukta fra Akerselva og lukta av garvevirksomhet som brukte bikkjemøkk er også forsvunnet, noe som kanskje er like greit.²²⁸ Vaterlands kultur hang sammen med historien til området. Kunnskapen, innsikten og historiene som fantes i de gamle gårdene er så og si blitt borte. Det hadde uansett vært vanskelig å fryse et miljø. Det gamle miljøet som fantes på Vaterland er nå nesten bare levende i fantasien, og i minnet til tidsvitner som fortsatt opplevde Vaterland slik det sto før saneringen.

Når mennesker skal huske noe, kan de besøke et sted. Besøket kan hjelpe oss å bevare eller skape nye minner. Jeg tror ikke at de som oppsøker Vaterland i dag eller oppsøker restene etter bondehandelsgården i Brugata 3, eller besøker Queens Pub oppfatter disse stedene som et kulturminne. De fleste som går her hver dag vet vel knapt at det så annerledes ut her før saneringen. Fragmentene av bondehandelsgårdene slik de står i dag gir ikke automatisk en opplevelse av at Vaterland hadde en rik kulturhistorie, både når det gjaldt handel og byutvikling. Ei heller at dette området kunne vært et minne over byens fattige og deres tarvelige boforhold.

Kulturminnene i området er i dag av beskjeden art. Men et besøk på Queens Pub burde vel kanskje gi de fleste noen assosiasjoner? Om ikke vil vel de fleste bli litt nysgjerrig på hvorfor det finnes et slikt hus her, jeg er faktisk veldig usikker. Jeg vil tro at mange av de som oppsøker Queens Pub kan tro at denne puben kun er et artig innslag mellom alle de andre nyere byggene i området. Det er ingen ting som tilsier eller opplyser om at dette er restene etter en gammel bondehandelsgård. Som nevnt før er historien til området lite tilgjengelig for publikum. Man må selv aktivt oppsøke denne informasjonen. Det er hverken skriftlige opplysninger eller bilder som publikum kan lese eller se på hverken i Brugata nr. 3 eller nr. 14. Når det gjelder restene etter bondehandelsgården i Brugata 3, er dette kulturminne i tillegg litt vanskelig tilgjengelig. For å få øye på det, må man gå igjennom Teddy's Pub og ut i en bakgård hvor blant annet toalettene til puben ligger. Det er i dagens Oslo ikke lett å se de

---

²²⁷ Unnerbäck 2002:96

²²⁸ Heiestad 1950: 25-26

forskjellige fasene av Vaterlands historiske utvikling, som jeg skrev om i den første delen. Områdets identitet og historiske dybde er definitivt borte. Vaterland som en gang i tiden inneholdt både boliger, butikker av alle slag og kafeer har gått tapt. Fortidens Vaterland som var et levende bymiljø er det for sent å redde. Området med de krokete gatene og dens bystruktur er definitivt borte, men man må nå forsøke å bevare de få sporene og minnene fra fortiden som er igjen. Bare på den måten vil det bli mulig å lese noe av denne historien i dagens omgivelser. Hvis vi forsøker å forestille oss hvordan det så ut i det gamle Vaterland er det nok vanskelig for de fleste. Selve Vaterland som område er knapt nok kun et svakt minne for noen få. Med bakgrunn i saneringen er det dessverre få som har en forutsetning eller interesse for å kunne forstå Vaterland med sine kulturminner slik det står i dag, selv om lesbarheten er tilstede hvis man ser nærmere etter. Det finnes fortsatt noen logiske koblinger her. Ved hjelp av bilder kan sikkert noen flere av oss klare å fremkalle noen minner i vår fantasi. Men arkitektur kan også være med på å framskaffe minner, så av den grunn er det viktig å bevare bebyggelsen som fortsatt står igjen i Brugata. Uansett om kulturminnene og verdiene i utgangspunktet kan være litt vanskelig å oppfatte.

Det lille som er igjen av det gamle Vaterland viser nå en variasjon over ulike historiske perioder når det er snakk om bygningsmasse. Først og fremst representert med murbebyggelsen som kom opp på slutten av 1800-tallet. Gamle historier om området og generelt historien og minnene etter det gamle Vaterland er på en måte blitt skjult, eller blitt helt borte. Dette er synd, da området rommer så mye spennende og variert historie. Historien og minner kan dog levendegjøres generelt når vi besøker plassen. Men i dette tilfellet tror jeg at man må ha god fantasi, eller på forhånd ha innhentet historisk kunnskap selv. Ut i fra kunnskapen vi da tillærer oss, kan et besøk gi oss minner fra den gang det så helt annerledes ut her.²²⁹

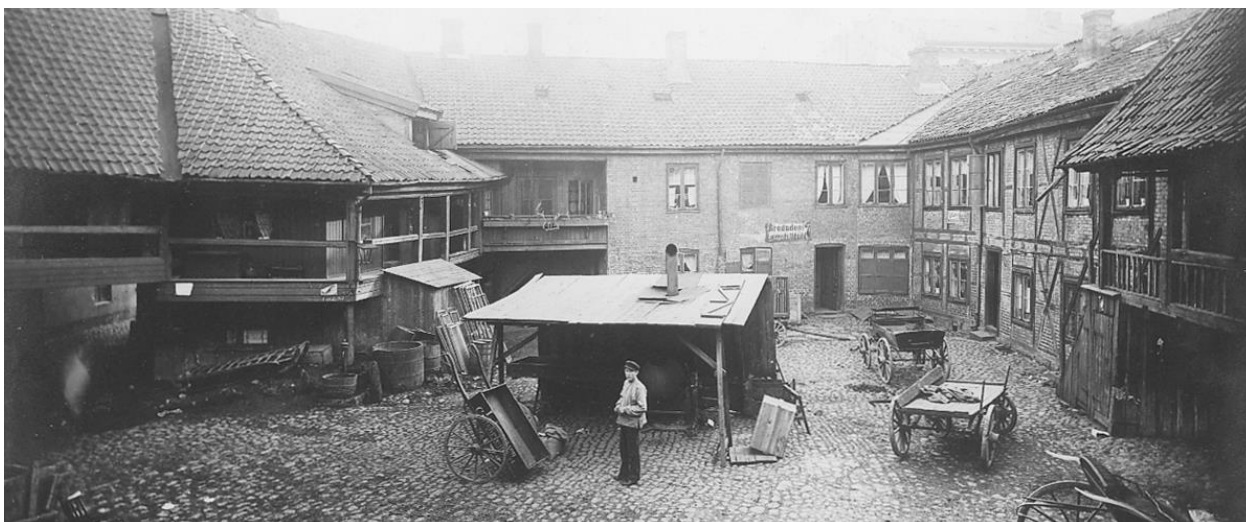
Kunnskap kan formidles på mange måter. For at gamle og nye minner med kunnskap skal få knagger å henge på, tror jeg det er viktig i fremtiden å ta i bruk ny teknologi. Denne teknologien kan gjenskape historiske steder, slik det er blitt gjort for Oslo Havn år 1798. Muligheten til å oppleve mer på kroppen hvordan det så ut i det gamle Vaterland tror jeg vil kunne pirre nysgjerrigheten hos mange. At man tar i bruk mer moderne teknikker, tror jeg også vil øke interessen for de kulturminnene som finnes i Brugata, i tillegg den generelle historiske interessen for området.

Kunnskap er grunnleggende for å kunne ta vare på kulturminner og kulturmiljøer. Det er også viktig for å skape interesse, engasjement og aktivitet i alle aldersgrupper. Kunnskap kan formidles på mange måter. Kunnskap vil i fremtiden være avgjørende for å møte fremtidens utfordringer på kulturminnefeltet. Formidlingen av kulturminner, kulturmiljøer og den verdien de representerer har stor betydning for at folk skal kunne bygge et godt forhold til kulturarven og sin egen identitet.²³⁰

---

²²⁹ Ekman 2016:388-384

²³⁰ NOU 2002:01 158

Bilde 30. Bondehandelsgård i Brugata 7. Bildet er tatt i 1889

5.10 Kan et museum få oss til å huske?

Et museum er etablert på nasjonens ide om en felles nasjonal kultur. Gjennom å velge bort noe har andre ting blitt spart. Av den grunn kan individets minner bli påvirket av det kollektive minne. Eksempelvis kan ikke nasjonen Norge huske, men summen av individuelle minner kan bli nasjonens minner. Samtidig kan hver og en huske lettere når et minne blir kollektivt. Et minne kan derfor bli sterkt preget av gruppens minne.²³¹ Museenes rolle er formidling, og de er en på en måte en felles kunnskapsbank.

På Folkemuseet i Oslo er Vaterland representert ved at noen få bygninger ble reddet fra saneringen. Disse bygningene er satt opp inne på museumsområdet i Gamlebyen. Her finnes det i tillegg flere bygninger fra Christiania, og flere hus fra byens gamle forsteder (Enerhaugen).

Vaterland er representert med et forstadshus fra omtrent 1750. Dette huset sto opprinnelig i Vognmannsgata 9. Huset er oppført i utmurt bindingsverk, men ut mot gata ble det gitt et utseende slik at det skulle se ut som et murhus. Dette huset representerer et typisk eksempel fra Vaterland. Huset har vært bolig, men også brukt både som verksted og forskjellige butikker har hatt tilholdssted her opp gjennom åra. I dag blir bygningen brukt som en kolonialforretning inne på museumsområdet.²³²

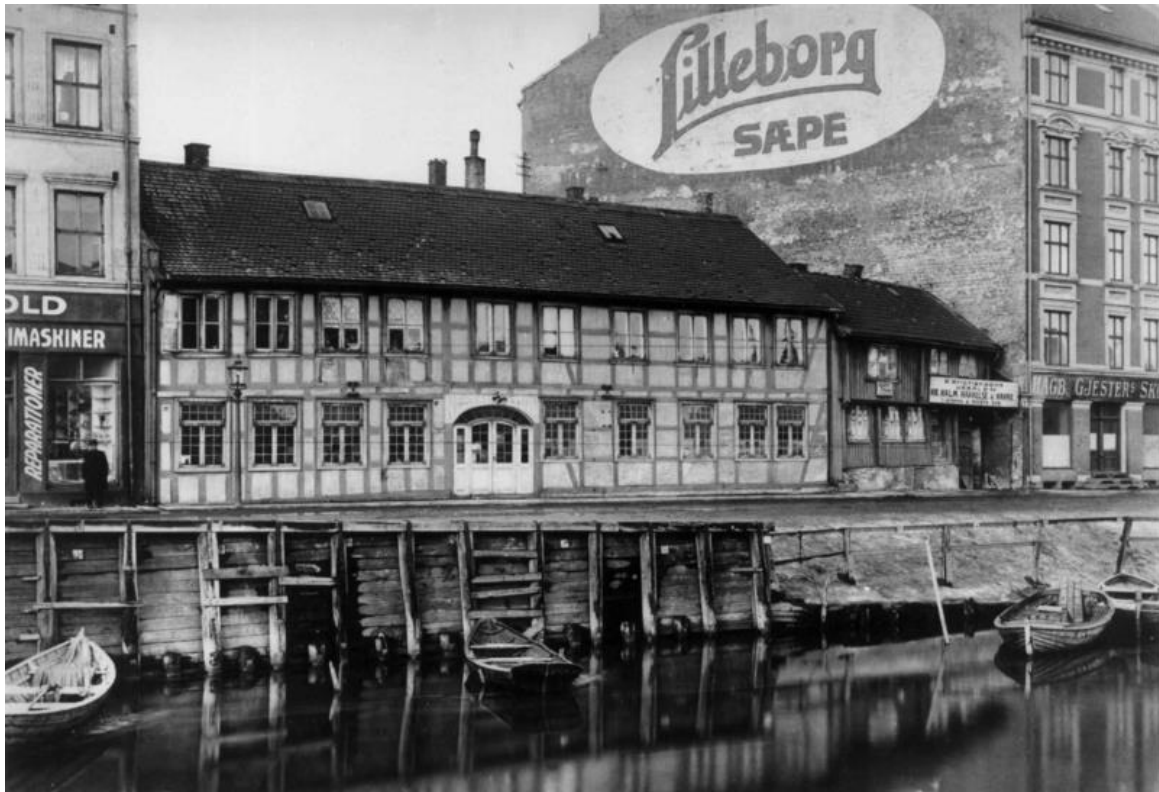
Det finnes også et hus som opprinnelig sto i Rødfyllgata på museet. Dette huset er et fint eksempel som viser den gamle byggeskikken på Vaterland. Rødfyllgata var en av gatene hvor det blant annet holt til en del velstående høkere. Det var også en høker som eide dette huset i 1750. Huset hadde adresse Rødfyllgata 21, og skal ha blitt satt opp på Vaterland antakelig tidlig på 1700-tallet, dels med gamle materialer og i lafteteknikk. Huset har en lav utkraget loftetasje etter datidens mote, og en høy kjelleretasje som skulle sikre en tørr kjeller i det fuktige området nær havna. Det gamle tømret skal ha hatt rester etter rød maling. Dette huset i

²³¹ Ekman 2016:360-361

²³² Norsk folkemuseum

likhet med det forrige ble senere pusset opp slik at det skulle se ut som et murhus. For å få til dette utseende ble husene rappet/dekket med kalkmørtel.

Det siste bygget inne på museet som er fra Vaterland er en stor lagerbygning, som også opprinnelig stod i Rødfyllgata. Dette huset hadde fasade ut mot Elvegata og Akerselva. Bygget er fra omkring 1750, og er i utmurt bindingsverk med svalganger mot bakgården. Denne bygningen var også oppført av en velstående kjøpmann. I annen etasje skal det ha vært bolig, i alle fall på slutten av 1700-tallet. I 1930-åra holdt "De arbeidsløses kafe" til her.²³³

Bilde 31. Rødfyllgata 12. Fasade mot Elvegata og Akerselva. Bildet er muligens fra 1922. Bygningen er i dag oppført på Norsk Folkemuseum i Oslo. Til venstre for lagerbygningen som er i bindingsverk, ser vi en butikk som solgte pølser og slakterimaskiner. Til høyere ser vi et gammelt trehus.

Vaterland var nok for mange kun et negativt ladet minne før saneringen. Men nå når det som representerte det negative har kommet såpass på avstand, er det lille som er igjen av dette området viktige minner å ta vare på slik at blant annet kulturen som var gjeldende på Vaterland ikke blir glemt. Museer kan hjelpe oss å forstå, minnes og reflektere over virkeligheten til by- og arbeidsmiljøer som ikke finnes lenger. Men det som minnes på et museum er likevel kun øyeblikk av fortiden, som er løsrevet ut fra sin opprinnelige sammenheng.

---

²³³ Norsk folkemuseum

Det er viktig å påpeke at dersom man i fremtiden skal forstå noe av sin fortid er det viktig at noe blir bevart på museum. Alle tre bygningene er gode representative eksempler fra området Vaterland. Det er fint at disse husene ble reddet, men ut i fra et kulturfaglig ståsted er det ikke tvil om at jeg hadde foretrukket at bygningene hadde blitt oppført i sitt opprinnelige miljø på Vaterland i stede. Et museum kan gjenreise et hus, men ikke et helt miljø. De tre husene fra Vaterland er plassert inn i et museumsmiljø som skal være med på å skape en form for en fortelling, men et museum kan ikke gjenskape et helt miljø i sin opprinnelige kontekst. På Norsk Folkemuseum har kun bruddstykker av noen få hus fra Vaterland blitt plassert inn i et kunstig bymiljø de ikke opprinnelig var en del av.

Bilde 32. Vognmannsgata 9. Persgangen mot Nygata. Datering omkring 1950

Del 6

Vaterland inn i fremtiden

Denne delen består blant annet av en redegjørelse rundt dagens problematikk med det åpne rusmiljøet i Brugata, men også en refleksjon og noen anbefalinger og ideer til videre tiltak for Brugata og Vaterlands fremtid. Den er ment som en syntese av de foregående delene, en framoverskuende oppsummering av de viktigste poengene i oppgaven.

Siden jeg er ansatt i Oslo politidistrikt kjenner jeg til problematikken med kriminaliteten i området hovedsakelig fra politiets side. Det har den siste tiden blitt aktuelt å se på kriminalitetsforebyggende tiltak i forbindelse med utvikling av nye byrom i Oslo sentrum, spesielt i kriminalitetsutsatte områder. Jeg vil derfor se litt på hvordan man kan forebygge kriminalitet og skape opplevd trygghet på Vaterland.

Vaterland fremstår i dag mer eller mindre som en del av Oslos handelssentrum, men området Vaterland og byen generelt er stadig i forandring, slik det alltid vil være i en by. Et område vil alltid utvikle seg i etapper. Eksterne historiske faktorer som politikk, økonomi og den sosiale sammensetningen av mennesker har vært med på å bestemme endringene på Vaterland opp igjennom historien, og fortsetter å gjøre det i dag. De gamle strukturene er blitt endret og fjernet fra bylivet i takt med tidens verdier og behov.

Nye diskusjoner omkring Vaterlands fremtid er allerede i gang, slik de var på 1930- og 1960-tallet, og ikke minst på 70- og 1980-tallet, da man ikke ble enige om hva området skulle brukes til. Kanskje Vaterland alltid vil være et område som vil bli utsatt for mye kritikk og diskusjoner?

Mange av byggene som ble bygget på Vaterland på 1980/90-tallet har fått mye kritikk. Galleri Oslo/Bussterminalen er blant annet blitt kåret til Norges styggeste bygg, men på den andre siden har bygget også fått en arkitekturpris.²³⁴ Nå blir det kanskje revet, og det vil komme ny bussterminal. På eiendoms- og utviklersiden er det store ambisjoner og planer for området. Det er flere igangsatte og pågående plansaker og prosjekter på Vaterland i dag. Her skal det bygges og investeres, både fra privat og offentlig sektor. Blant annet så ønsker Hotell Plaza å utvide sin kapasitet med 3 etasjer, og det foreligger nye planer for Oslo Spektrum med både kongressenter, kontorplasser og ekstra flerbrukshall. I forbindelse med dette er det foreslått et høyhus på hele 117 meter.²³⁵ På Lilletorget er det planer om ny bebyggelse som hovedsakelig skal inneholde kontorplasser.²³⁶

---

²³⁴ Sætren 2012

²³⁵ Henriksen 2020

²³⁶ Oslo kommune. Forenklet Konseptutredning Olafiagangen

6.1. Thons planer

Olav Thon gruppen er en sterk aktør hva gjelder fremtidig bruk og forvaltning av næringsseiendom i området. Thon Eiendomsselskap planlegger blant annet å bygge hotell, konferansesenter og boliger i kvartalet mellom Brugata, Lybekkergata og Storgata. De nye byggeplanene i forbindelse med Gunerius-kvartalet vil ha en påvirkning på det lille som er igjen av stedets historiske identitet, hvis den ikke blir godt nok ivaretatt. Det har blitt lagt fram forskjellige forslag med varierende grad av bevaring av den eksisterende bebyggelsen, alle forslagene med forskjellige høydealternativer.²³⁷

Brugata ligger i dag midt i Oslo, og er en relativt kort gate. Som nevnt er Brugata nå mer eller mindre dominert av murbebyggelse fra slutten av 1800-tallet. Gateløpet består i dag av flere mindre uavhengige butikker, serveringssteder, og noen få boliger. En fremtidig utbygging av Gunerius-kvartalet vil endre karakteren til hele Brugata, hvis man ikke tar hensyn til de kulturminnene som står igjen her etter det gamle Vaterland. Den bevaringsverdige bebyggelsen innenfor planforslaget til Thon, øvrig bebyggelse i Brugata, men også Prinds Christian August Minde kvartalet øst for Brugata er en del av den historiske konteksten til området.

Strøkene rundt Vaterland som Prindsen – kvartalet og Grønland med sin historie og kulturminner bidrar med forståelse av Vaterlands historie, og derfor må de nye planprosessene som er igangsatt ses på i en sammenheng med hverandre. Det pågår i tillegg til Olav Thons planer, prosesser tett opp til Brugata, som for eksempel Storgata – oppussingen og nye planer for Oslo Spektrum. Nye prosjekter på Grønland er også i anmarsj, blant annet så er konseptet "Super Grønland" vedtatt i bystyret. Sistnevnte skal bli en aktivitetspark for barn i Olafiagangen. Brugata ligger midt i mellom alle disse nye prosjektene. Prosjekter skaper som regel flere prosjekter, så de nye prosjektene i området kan med fordel ses på i sammenheng med hverandre. Den vanlige modellen hvor man ser på en tomt og et prosjekt for en oppdragsgiver (i dette tilfellet Thon) blir i dette tilfellet litt snevert. I Vaterlands tilfelle kan man velge å se på de fysiske omgivelsene som et system som har utspilt seg over tid, og som er litt større enn kun Thons planer for Gunerius- kvartalet.²³⁸

De nye planene til Thon har fått mye kritikk. Blant annet fra byantikvaren og kommunen. Kritikken har gått ut på at den nye bebyggelsen blir for høy, samt at det nye bygningskomplekset vil få et innadvendt og lukket byrom. Thons planer blir også kritisert for at de har tilrettelagt for få boliger. Det er verdt å merke seg at Thon står som eier av alle byggene i Gunerius-kvartalet, men det er kommunen som eier gategrunnen.²³⁹

Olav Thon Eiendomsselskap avventer nå godkjenning av de nye reguleringsplanene for Gunerius-kvartalet hos Plan- og bygningsetaten i Oslo, etter at de blant annet kuttet høyden på byggene. I det reviderte planforslaget er høyden redusert fra 98 til 42 meter.²⁴⁰ Byantikvaren

---

²³⁷ Oslo kommune 2016

²³⁸ Klem 2018

²³⁹ Linstad 2019

²⁴⁰ Bolin 2019

er generelt positiv til endringene som er gjort i det reviderte planforslaget, som også ivaretar bedre den verneverdige bebyggelsen.²⁴¹

Bilde 33. Brugata 8. Pedersengården oppført i 1890. Arkitekt Carl Konopka (1848-1921). Opprinnelig sto det også her en eldre bygning hvor det ble drevet garveri. Senere åpnet Gunerius Pettersen den første utgaven av kjøpesenteret Gunerius her. I 1907 var det kino i denne gule bygningen.²⁴² Gunerius anno 1902. På hjørnet av Storgata og Brugata.

Bilde 34. Gunerius anno 2020 på hjørnet av Storgata og Brugata. Thons forslag til nytt senter med blant annet ny fasade og ekstra etasjer.

6.2 Det åpne rusmiljøet

Brugata bærer i dag preg av en del slitasje og dårlig vedlikehold. Sammen med lite sosial kontroll gjør at Brugata i dag blir av mange sett på som lite attraktiv. De nærliggende områdene Smalgangen, Vaterlandsparken og Olafiagangen er også områder som er preget med mye problematikk knyttet opp mot narkotikasalg og annen uønsket oppførsel.

"Tilbake til livet" er et dikt av Rudolf Nilsen som ble skrevet i 1929. Diktet skildrer det frodige livet ved Akerselva. Mellom småbåtene lå det noen husbåter hvor byens løse fugler

²⁴¹ Oslo kommune. Byantikvaren. 2019

²⁴² Brugata. Lokalhistoriewiki

holdt til. I diktet hygger "Willhelm Tell", "Dokka", noen kvinnfolk og "Keiser'n" seg. "Keiser'n" blir sørpe full og ramler i elva, og med nød og neppe blir han redda opp.²⁴³

"Ombord i en husbåt i ælva kan livet bli tåli bra, når'n bare har dråpan på flaska å smøre med nå og da." Dramatikken i diktet inntreer når "Keiser'n" detter uti vannet i Akerselva, blir halt i land med en båtshake og gulper frem diktets kjente sluttlinje: *Men så fikk vi se 'n inn i synet – du snakker om "navnløs kval", da 'n stønna me aua' på stælker: – Du redda vel flaska, Kal?*²⁴⁴

Det er vel ikke akkurat dette livet langs elva man higer etter å få tilbake, men mer liv og røre langs nedre del av Akerselva og rundt Lilletorget i form av andre typer aktiviteter hadde vært positivt for denne delen av byen. Selve Vaterlandsparken mot Akerselva ble for noen år siden rustet opp, men den gamle problematikken opp mot rusen forsvant ikke.

Det er fortsatt en fare for å bli bondefanget (ranet) i området, og kan hende at den gamle lasaronen "Vat`landsgutten" som kun drev dank, og "Keiseren" som var mest opptatt av å redde flaska i diktet *Tilbake til Livet*, lever videre blant de som kjøper og selger dop i skyggen av Vaterlands høyeste hus. Det samme gjelder for "Køla-Pålsen" og "Luse-Frants", som begge var av de siste originale Vaterlands-skikkelsene før området ble sanert.

Det litt skumle gufset etter bondefangeri-tiden henger fortsatt igjen på Vaterland. Hvilke bakenforliggende grunner til at Vaterland fortsatt er en god fangstplass for "bondefangere" og andre typer av menneskehaier er ikke helt lett å si. På slutten av 1800-tallet og fram til saneringen var den delvise falleferdige bebyggelsen klart en medvirkende årsak, sammen med trange smug hvor man lett kunne gjemme seg bort. At Brugata var en av de viktige innfartsårene til sentrum hadde nok også mye å si. Forsatt er området rundt Brugata et trafikkknutepunkt, og nærheten til Oslo S. gjør at området er sentralt og lett tilgjengelig for tilreisende. Dette er en ypperlig plassering for å forsyne ikke bare nærområdet, men også hele Oslo med narkotiske stoffer.

Stoppestedet for kollektivtrafikk i Brugata blir i dag rustet opp, og skal innen to år bli "ny", med blant annet bredere fortau. Området rundt dette stoppestedet har i de senere årene vært samlingsted for det åpne rusmiljøet i Oslo, og Brugata er derfor blitt preget av å ha et åpent narkotikamarked. Dette miljøet fører en åpenlys narkotikaomsetning som igjen fører til at annen kriminalitet blir vanlig, som for eksempel ordensforstyrrelser grunnet ruset adferd og tyveri. Brugata er ikke nødvendigvis et farlig sted, men mange opplever nok gata som ikke spesielt trivelig. Kundene rømmer Brugata, og for mange kan det oppfattes som utrygt å ferdes her, spesielt etter mørkets frambrudd. Det er fortsatt dårlige opplyste kriker og kroker på Vaterland som i dag blir utnyttet til ulovlig kjøp, salg og oppbevaring av narkotiske stoffer.

I dag kan vi ikke skylde på trangboddhet eller sosioøkonomiske forskjeller som en av grunnene til at det er mye kriminalitet i selve Brugata og generelt på Vaterland. Det er i dag ikke mange boliger igjen i det som engang var forstaden/bydelen Vaterland. På Vaterland er

---

²⁴³ Gjerland 2017

²⁴⁴ Nilsen 1929

det i dag kun registrert 60 innbyggere.²⁴⁵ Dette antallet står i sterk kontrast til innbyggertallet i 1855, som var registrert til å være 4416.

Sosial nød og trangbodddhet kan føre til kriminalitet, men kriminaliteten på Vaterland før saneringen og i dag kan ha flere forklaringer. Kriminaliteten kan også ha en sammenheng med de fysiske omgivelsene, og den sosiale adferden i området. Forfallet av de fysiske omgivelsene før saneringen og tegn på uorden eller mindre lovbrudd som offentlig drikking, prostitusjon og søppel kan akkumulere ved forfall av de fysiske omgivelsene. Det samme gjelder den dag i dag. Det finnes en teori som blir omtalt som "Broken Windows" – teorien. I følge denne teorien vil manglende vedlikehold gi et signal til mennesker om at det er greit å fortsette med kriminalitet i dette område siden skaden allerede har skjedd, og ingen bryr seg.²⁴⁶ Andre tilfeldige årsaker kan også være medvirkende årsak til at et område er preget av mye kriminalitet. Men når det gjelder Vaterland og Brugata må det knuste vinduet repareres, men av hvem og hvordan skal det gjøres?

Etter saneringen og helt fram til 1980-tallet var store deler av Vaterland en stor parkeringsplass (se bilde 16). På denne parkeringsplassen, hvor Spektrum ligger i dag utviklet det seg et kjerneområde for barn- og ungdomsprostitusjon.²⁴⁷ Vaterland er fremdeles preget av mye ungdomskriminalitet i tillegg til utfordringene med det åpne rusmiljøet. Urbane rom kan ha en tiltrekning på uærlige virksomheter. Områdene rundt Brugata og Vaterland er i tillegg preget av komplekse levekårsutfordringer. Bydelen Gamle Oslo som grenser til Vaterland er en bydel med en rekke sosiale utfordringer, med blant annet trangbodde husholdninger. Flere unge personer under 18 år oppholder seg i miljøet rundt Brugata og i Vaterlandsparken. Flere av disse er aktive i kjøp og salg av narkotika. Sentrumsområdene i Oslo har i dag den høyest forekomsten av kriminalitet i Norge.

Det virker som det er vanskelig for Vaterland å bli kvitt sitt dårlige rykte, uansett hvilke tiltak som har blitt satt inn opp igjennom åra. Både Oslo kommune og Oslo politidistrikt har som mål at det skal være trygt å ferdes i byen, og at kriminalitet skal forebygges i området. Bekjempelse av ungdomskriminalitet i området er et av satsningsområdene til politiet, og politiet ønsker å hindre at unge sårbare personer deltar i kjøp og salg av narkotika.

Kriminaliteten i Brugata fører til at det er litt vanskelig å drive utesteder og forretninger her. Det blir brukt mye penger i forsøk på å øke sikkerheten, både fra politiets side og av det private næringslivet i Brugata, men det er tydeligvis ikke nok. Et godt eksempel på at det ikke er lett å drive næringsvirksomhet her var baren Abelone som åpnet i 2017. Initiativtakerne hadde lange erfaringer fra utelivsbransjen, men de måtte stenge etter knapt et år.²⁴⁸ Denne baren var oppkalt etter bordellmammaen Abelone, som jeg har skrevet om tidligere.

Selv om myndighetene har forsøkt å stoppe den illegale narkotika virksomheten i Brugata har resultatet ennå ikke blitt det de har håpet på. Politiet har brukt mye ressurser på patruljering i selve Brugata og på Vaterland generelt, både sivilt og uniformert. Det har i tillegg vært fokus

---

²⁴⁵ Wikipedia 2019

²⁴⁶ McKee

²⁴⁷ Holst 2019

²⁴⁸ Berg 2018

på forebyggende arbeid i området. Tilstedeværelsen av politi i gata og generelt på Vaterland kan gi en opplevd positiv effekt, men det er vanskelig å være konsekvent tilstede i området på grunn av kapasitet. Tilbakemeldinger fra publikum, næringsdrivende og ansatte i sikkerhetsbransjen i området melder om at tilstedeværelse av politi har en positiv effekt. Dette underbygges også av politiets egne observasjoner. Informasjon tyder samtidig på at effekten i stor grad er avhengig av politiets tilstedeværelse. Grupper som tilhører det åpne rusmiljøet som er på stedet når politiet kommer, blir helt eller delvis splittet og forlater stedet i den perioden politiet er til stede, men de kommer fort tilbake igjen når politiet har forsvunnet.²⁴⁹

Byrom skal ideelt sett være for alle. Oslo utreder i disse dager et kontroversielt forslag om opprettelse av et friområde for gatenarkomane. Området som er foreslått ligger bare et steinkast unna Brugata og Vaterlandsparken, på en slette (Elgsletta) ved Akerselva rett ovenfor Vaterlandsbrua. Det finnes allerede en slik type park i Bergen.²⁵⁰ De som taler for opprettelse av en slik park mener at politiet da vil slippe konstante aksjoner opp mot det åpne rusmiljøet, og næringslivet i Brugata vil slippe unna ansamlinger av mennesker med uønsket oppførsel ved inngangene deres. Olav Thon er en av flere som stiller seg positivt bak dette forslaget.²⁵¹ Forslaget vil føre til et nytt og annerledes byromprosjekt, men man vil ikke få bort det åpne rusmiljøet. Det vil bare flytte på seg. Jeg stiller meg også undrende til at det samtidig skal opprettes en lekepark "Super Grønland" ikke langt unna. Lekeplasser kan generelt være steder der det er lett å gjemme bort narkotiske stoffer. Dersom belastede områder er lokalisert i nærheten av hverandre, kan det føre til økt kriminalitet i hele det geografiske området. Det er derfor viktig at prosjektene i dette området ses i en sammenheng.

6.3 Kan Brugata forandres til noe annet enn det gata er i dag?

Det finnes ingen typisk "Gamleby" i Oslo sentrum i dag, slik det gjør i de fleste andre store byer i Europa og Skandinavia. Jeg tenker da blant annet på våre naboland som for eksempel har området Gamla Stan i Stockholm, Nyhavn i København og Haga i Gøteborg. Hadde forstaden Vaterland ikke blitt sanert, ser jeg for meg at dette strøket kunne ha vært et område av Oslo med bilfrie brosteinsbelagte gater med lave hus i tre og bindingsverk, sammen med gammel 1800-talls murbebyggelse i skjønn forening. Her kunne de gamle kafeene og de små butikkene fortsatt vært i drift slik de var i flere generasjoner. Saneringen er et faktum så dette er umulig. Men jeg ser for meg at Brugata en gang i fremtiden kan bli et lite stykke av den koselige "Skomakergata" midt i sentrum av Oslo. I fremtiden må vi forsøke å vekke Vaterlands sjel til live, få den tilbake inn i dagens bybilde. Kanskje vi også kan få tilbake noe av "storbykarakteren" som minnet Sigrid Undset om Paris, da hun skrev om Brugata i 1918 (se side 30).

Innenfor 1960-tallets byplanlegging hadde bruksformål fått godt fotfeste. Forvandlingene i tiden fikk særlig trykk ved funksjonalismens nye herredømme i byggekunst og byutvikling. Tidens løsning var det by-planleggerne kalte sonedeling. Den gode byen, fri for fattigdom og slum skulle ha adskilte funksjoner med næringsliv i sentrum og boliger utenfor byen. Alt skulle være atskilt med åpne plasser og forbundet med veier som først og fremst tjente bilens

---

²⁴⁹ Kilden. Politiets interne nettsider

²⁵⁰ Nilsen 2020

²⁵¹ Olsen 2020

behov. Dette skulle gi oss den moderne byen, men dette medførte også en by som tapte gamle nabolag.²⁵² Hvordan skal vi få tilbake det tapte gamle nabolaget på Vaterland? Og finnes det i dag forbedringspotensial i selve Brugata? Hva skal til for at Brugata igjen skal bli en attraktiv gate?

Brugata har samlet sett alltid vært en travel gate, og deler av Brugata er i dag gågate. Sammen med det sentrale og travle kollektivknutepunktet med stoppested i krysset Storgata / Brugata (som for tiden er under rehabilitering), gjør at Brugata har en fantastisk sentral beliggenhet i Oslo. Brugata er en gjennomfartsgate der folk har hastet forbi i flere generasjoner, men også en gate der det før fantes flere naturlige muligheter til å stoppe opp. Kafeene og bondehandelsgårdene i Brugata, men også Narvesen kiosken som en gang sto på Lilletorget var åpenbart steder der man stoppet opp. Brugata og områdene rundt inviterer i dag ikke i like stor grad til opphold. Den etablerte utstrakte omsetningen av ulovlige rusmidler og forfall over tid bidrar til stor grad av opplevd utrygghet for mange. På tross av dette har både Brugata og de nærliggende områdene en viss upolert sjarm. Spesielt på Grønland er det flerkulturelt og livlig. Her får man kjøpt mat fra alle verdensdelene. Mange liker også det litt røffe og uformelle preget som eksisterer her i dag på de mange populære barene og utestedene.

Vaterland er en del av Oslo indre øst-satsning, og delmålene til denne satsningen omtaler blant annet at området Vaterland skal oppleves som velfungerende og trygg. Bygninger og uteområder skal være vedlikeholdte. Det skal også være gode funksjoner i og utenfor området. Et annet delmål i denne satsningen er at området skal øke sin attraktivitet.²⁵³ Mange av disse målene er høyst relevante mål man må ha mer fokus på i prosjektene i og rundt Brugata. Plan og bygningsloven § 3-1 bokstav f fra 2009, nevner for første gang kriminalforebygging i offentlig rom som et selvstendig hensyn. Loven stiller dermed krav om at slike hensyn blir fulgt i nye planprosesser.²⁵⁴ I følge denne loven har det dermed blitt pålagt at alle utbyggere inkluderer kriminalforebyggende tiltak i alle sine planprosesser. Det vil da dreie seg om blant annet å legge til rette for trygge sosiale miljøer gjennom den fysiske utformingen av omgivelsene. Det er mer hensiktsmessig og effektivt om lovbrudd og ordensforstyrrelser blir hindret, det vil si forebygget.

Alle mennesker har et grunnleggende behov for å føle seg trygg. Kriminalitet påvirker opplevelsen av trygghet og kvaliteten til et nærmiljø. Det kan være en sammenheng mellom utformingen av byrom, kriminalitet og opplevelsen av trygghet. Selv om man ikke kan designe bort kriminalitet, vil det i fremtiden bli viktig at Vaterland oppnår en forbedring av den opplevde trygghetsfølelsen. Det er ikke positivt for Brugata at gata fortsetter å være tilholdssted for det åpne rusmiljøet. Forsvinner dette miljøet vil antakeligvis gata framstå som triveligere. Deler av bebyggelsen i gata bærer også preg av å være nedslitt. I tillegg er det generelt på Vaterland mange mørke kroker og krokar. Disse faktorene er med på å trigge kriminalitet, slik det alltid har gjort på Vaterland, så det er flere tiltak som må fungere for at det skal bli en reell forbedring. Blant annet må det ses nærmere på det fysiske miljøets betydning ved å forebygge kriminalitet og skape trivsel.

---

²⁵² Habitat Norway.2018.

²⁵³ Oslo kommune. Bymiljøetaten. Forenklet Konseptvalgutredning Olafiagangen

²⁵⁴ Klem 2018

En oppgradering av belysningen i området kan være et av flere trygghetsskapende og kriminalitetsforebyggende tiltak. Belysning er et vanlig kriminalforebyggende tiltak. Vaterland fikk allerede på 1800-tallet gatelys. De opplyste gatene ga allerede den gang en mulighet til å drive næringsvirksomhet når det var mørkt. Myndighetene var allerede da overbevist om at gatelys reduserte tyveri og overfall.²⁵⁵ Bevegelse til alle tider av døgnet i et område kan også gi en følelse av opplevd trygghet. Flere aktive fasader med handel i 1.etasje kan derfor være et annet trygghetsskapende tiltak det være seg butikker, restauranter eller barer. Denne næringsvirksomheten vil føre til en jevn strøm av folk som går til og fra, og ut og inn av bygninger også på kveldstid. Denne formen for aktivitet vil videreføre Brugatas historiske betydning som en populær handlegate i byen. Nye formål tilført gata vil være med på å endre brukermønsteret av området i form av økt trafikk kveldstid, og ellers ulik bruk gjennom døgnet. Etablering av flere boliger kan også være med på å gi økt trygghetsfølelse og byliv. Flere boliger i området vil automatisk også gi mer aktivitet gjennom døgnet, som igjen vil være med på å bedre trygghetsfølelsen.

Dette er ikke nye tanker når det kommer til debatt om byplanlegging. Jane Jacobs (1916-2006) mente for eksempel at byen hadde andre behov enn de idealene som var gjeldende for 1960-tallets byplanlegging. De kreftene hun kjempet mot er like aktuelle i dag. Hun kritiserte de brede by-motorveiene, skyskraperne og forsvarte de naboskapspregede bydelene. Hun mente at det urbane mangfoldet ble ødelagt av grådige arkitekter og byplanleggere.²⁵⁶ Jacobs var først og fremst opptatt av å dekke de menneskelige behovene i byene. Det å skape en grobunn for en lokal forankret økonomisk utvikling var viktig for henne. Forskjellige funksjoner burde blandes sammen, som for eksempel bolig og offentlig uterom med næringsliv i gangavstand. Jacobs mente at et velfungerende nabolag var et sted der variasjon av aktiviteter til ulike tider på døgnet ville være med å gi et mer levende og tryggere nabolag, i motsetning til ensidig bruk som kan føre til at gatene blir tomme og utrygge lange perioder av døgnet.²⁵⁷

Målet med den nye byutviklingen i Jacobs tid var å skape funksjonelle byer. Gjennom adskilte soner hvor mennesker kunne arbeid, jobbe og handle. Mye av handelen ble dermed flyttet ut av sentrum. Disse nye sone- og trafikkplanene har nok skapt noen problemer i visse områder i ettertid. Mangel på blandede funksjoner kan føre til døde sentrumsområder, som igjen kan føre til manglende eierskap og tilhørighet til et område. Ved tapet av bydelen Vaterland forsvant det sterke lokalsamfunnet som engang fantes der. Dette igjen førte til svekket sosial kontroll. Byutvikling må ses på i sammenheng med de sosiale strukturene, så Jacobs vektla tilstedeværelsen av folk som viktig for opplevd trygghet. Jeg vil understreke at det er politiet som har hovedansvar for å opprettholde offentlig ro og orden, men Jacobs teori "Eyes upon the streets" kan være effektiv og viktig med tanke på kriminalitetsforebygging i det offentlige rom.²⁵⁸ Et godt nabolag er et sted som er tilstrekkelig opptatt av sine problemer, slik at området ikke blir ødelagt av dem. Det motsatte vil være et område som blir overveldet av sine

---

²⁵⁵ Høifødt 2019:60

²⁵⁶ Jacobs 1961:7-8

²⁵⁷ Ibid 1961:198

²⁵⁸ Brunstad og Steine 2019:88-89

problemer og mangler og står igjen hjelpeløs.²⁵⁹ Disse øynene på gaten som Jacobs snakker om tilhører brukerne av byrommet og gatene. Desto flere øyne som følger med på gata vil til slutt føre til at behovet av politi og vektere vil bli mindre. Alle kan bidra med sine øyne, ikke bare de som føler en spesiell tilhørighet til ei gate eller et område, men også de som for eksempel går igjennom gata på vei til et annet sted. Alle disse øynene vil føre til en form for naturlig overvåkning.²⁶⁰ Aktive fasader vendt ut mot gaten kan også bidra til ennå flere "øyne på gaten". Øynene kan også overvåke andre uønskede hendelser. Dersom man i tillegg klarer å styrke folks eierskap til et område, kan den sosiale kontrollen bli ennå sterkere, og på den måten fordribe kriminalitet fra et område. Dette vil bli forsterket ved varierte aktiviteter og funksjoner som tiltrekker seg flere typer folk gjennom hele døgnet.

Jacobs mente at trygghet og sikkerhet er viktige elementer som må være tilstede for at et område skal fungere, men trygghet behøver ikke nødvendigvis å være totalt fravær av kriminalitet. Jacobs mente at følelsen av å være personlig trygg var viktigst, og at denne tryggheten kan oppnås gjennom økt identitet og naturlig overvåkning. Jacobs mente dermed at folk føler seg tryggere i gater når andre mennesker er tilstede. Samfunn med et godt sosialt samhold kan gi en sterk følelse av identitet. Dette vil igjen føre til at det blir flere øyne på gaten som overvåker og overværer eventuelle tegn på farer og kriminalitet.²⁶¹ Dermed blir det sosiale samholdet og kulturen viktig i et lokalsamfunn. Et godt sosialt samhold innebærer ofte gjensidig respekt, der man kan se verdien av å ta vare på hverandre. Det gode sosiale samholdet kan føre til at tilhørigheten til et sted blir sterkere, og dermed vil man bry seg mer om stedet. Denne tilhørigheten kan også være med å bidra til redusert uønsket oppførsel, og dermed minsker risikoen for kriminalitet ved at det er mange som passer på og tar vare på et område. Et område vil også kunne styrkes gjennom kulturelle (historiske) møtesteder og arrangementer slik som forskjellige typer festivaler.²⁶²

Hvis målet er at et område skal oppleves tryggere må man tenke nytt og helhetlig. For å etablere steder der folk ønsker å oppholde seg og føle seg trygge vil det bli viktig at flere aktører spiller på lag. Arkitektene som er involvert i de nye planene på Vaterland kan spille en viktig rolle i det kriminalforebyggende arbeidet gjennom trygghetsskapende tiltak. Her er det viktig at alle de involverte finner felles verdier for et godt offentlig rom. Allerede i 2011 åpnet Plan – og bygningsloven opp for at flere aktører ble pålagt å jobbe kriminalitetsforebyggende i det offentlige rom, så tanken bak et slikt samarbeid er ikke nytt.²⁶³ Skal Vaterland og Brugata endres må det igangsettes et omfattende og bredere samarbeid mellom de ulike bidragsyterne. En tett dialog med Oslo kommune, utbyggere og arkitekter, men også politiet må på banen. Politiet er i dag ikke automatisk involvert i byutviklingsprosjekter av kriminalforebyggende karakter, men politiet vil være en naturlig samarbeidspartner i dette området, da de har en unik kunnskap om det lokale kriminalitetsbildet i og rundt Brugata.

---

²⁵⁹ Jacobs 1961:146

²⁶⁰ Ibid 1961:45

²⁶¹ Brunstad og Steine 2019:98

²⁶² Ibid 2019:105

²⁶³ Woltmann 2019

I følge politiets virksomhetsstrategi mot 2025 skal forebygging av kriminalitet også inkludere arkitektur og byutvikling.²⁶⁴ Situasjonelle og strakstiltak fra politiets side kan bidra med å løse noe av problematikken opp mot det åpne rusmiljøet i Brugata, men ingen kan forebygge kriminalitet og endre dette område alene. De nye og gamle fysiske omgivelsene i Brugata og på Vaterland må spille på lag for å motvirke kriminaliteten. Det hjelper ikke kun at politiet er fysisk til stede. Å skape et godt og trygt område er ikke en oppgave forbeholdt politiet alene. Derfor er det viktig at flere bli delaktige i de pågående planprosjektene. Samarbeidet må gå på tvers av både arkitekter, politi, Oslo kommune, gårdeiere og det private næringslivet. Involvering av både yngre og eldre er også viktig. Nye prosjekter må i tillegg jobbe sammen med verneinteressene, ikke i mot. Siden det finnes lite norsk forskning og få eller ingen gjennomførte prosjekter i Norge som sier noe om det kriminalforebyggende arbeidet i kombinasjon med byutvikling og verneinteresser, vil dette mer eller mindre være nybrottsarbeid. Fra politiets side har det manglet en helhetlig strategi på hvilken rolle de skal ha i byutviklingsprosjekter. I Follo pågår det nå et pilot-prosjekt, Fjordbyen-prosjektet. Dette er et unikt samarbeid mellom politi og næringsliv, og målet er styrket samarbeid mellom politi og lokalsamfunn. Med fokus på forebygging av kriminalitet gjennom planlegging og tiltak.²⁶⁵ Politidirektoratet er i disse dager i gang med å utarbeide en veileder som skal tydeliggjøre hvilken rolle politiet skal ha i by- og kommuneplanlegging knyttet til fysisk utforming og kriminalitetsforebyggende tiltak. Veilederen vil forhåpentligvis lette noe av forvirringen politiet har hatt med tanke på hvilken rolle de skal ha. Politiet kan for eksempel gi råd til en byggeledelse i en plansak. Politiet kan gi innspill på temaer som kan ha en innvirkning på kriminalitet i et område. Dette kan være alt fra ny utforming av fasade, belysning, adgangskontroll, plassering av varelevering, sykkelparkeringer, underganger, gangveier, og generell utforming av utearealet. Politiet kan være med på en gjennomgang av nrområdet og gi tidlig innsikt i kriminalitet og avdekke eventuelle trusler. Dette vil være ekstra viktig i kriminalutsatte områder. Kanskje den nye veilederen vil kunne sette fart på det i dag lite eksisterende tverrfaglige samarbeidet. Forhåpentligvis vil det fremover bli mer systematikk og bevissthet rundt dette.

Trygghet kan nok ikke bygges kun ved hjelp av det fysiske rommet. Trygghet må også utvikles mer indirekte gjennom flere forskjellige strategier mellom rom og mennesker.²⁶⁶ Kriminaliteten kan reflektere kvaliteten på det sosiale og det fysiske miljøet. Dette er delvis overførbart til Vaterland i dag, så det er viktig at ikke kun sosiale tiltak blir satt i gang. Det er viktig at man ser på det i en kombinasjon med det fysiske miljøet. For eksempel vil det ikke bli fravær av kriminalitet kun ved at man setter opp mer gatelys i for eksempel en folketom bakgård, hvis ikke øynene som Jacobs snakket om er der, og disse kan avverge eller se kriminaliteten.²⁶⁷ Samtidig er stedets identitet og hva Brugata kan tilby nærmiljøet viktig. Identitet kan som nevnt øke eierskapet til et område ved at en gate får en tydeligere identitet.

---

²⁶⁴ Politiet mot 2025

²⁶⁵ Brekke 2020

²⁶⁶ Klem 2018

²⁶⁷ Jacobs 1961:54

Sammen med indre by, huser Brugata flere viktige kulturminner. Viktige deler av Oslos historie har foregått på Vaterland, og strøket er sterkt knyttet til byens historie og utvikling. Den historiske byen er en del av vår felles kulturarv. Samtidig er den også en del av vår kollektive hukommelse. Det er viktig å huske på hva Vaterland og Brugata var kjent for. Selve gata inneholder viktige spor etter de særegne bondehandelsgårdene som var spesielle for selve analyseområdet mitt. For de fleste er det vanskelig å trekke de historiske linjene helt tilbake til bondehandelstiden i Brugata. Det er lite igjen av disse gårdene i dag, men noen få rester finnes fortsatt, hvis man ser godt nok etter. Disse kulturminnene kan være en ressurs for videre byutvikling på Vaterland. Vern handler om å fortelle historier gjennom bevaring slik at kulturminner kan oppleves og brukes.

Spenningen mellom nytt og gammelt er spennende. Brugata er fortsatt et sentralt historisk gateløp i Oslo, og gata er et unikt byrom midt i Oslo sentrum. Kulturminnene i Brugata vil i dag ha særlig betydning som ressurs for lokal utvikling og verdiskapning. Alle byggene i Brugata burde derfor sikres som selvstendige bygg i en videreutvikling av gata.

Kulturarv og utvikling av et område har nok et dobbelt gjensidig avhengighetsforhold. På den ene siden har de gamle byggene en historie og en kulturarv. På den andre siden er det også nødvendig å skape noe nytt, en ny arv til de som kommer etter oss. De som bruker tilbudene i Brugata i dag, og de som blir brukere i fremtiden kan skape en ny identitet til området. Samtidig kan disse brukerne få et nytt eierskap til selve Vaterland. Det er dermed viktig at det tilrettelegges for opphold og bruk av området. Det er viktig at verneverdig bebyggelse bevares i størst mulig grad, og fremheves i et samspill med en eventuelt ny bebyggelse i Brugata. Det vil være viktig å vise særlig hensyn til dette med tanke på videre forvaltning. Med de nye planene for området, er det uansett viktig å beholde så mye som mulig av det gamle fysiske miljø i Brugata. Først og fremst er dette viktig blant annet fordi gjenbruk av de gamle bygårdene vil øke verdien av det kollektive minnet etter det historiske området Vaterland.

Som følge av de allerede eksisterende verneverdiene i Brugata, vil en bedre utnytting av disse verdiene være med å tilføre en økt opplevd identitet til området. På den måten vil jeg tro at stedets identitet og den lokale egenheten vil bli sterkere. Samtidig vil eierskapet til området også bli styrket. Som Jacobs mente vil styrking av eierskap til et område også være et kriminalforebyggende tiltak, da innbyggerne automatisk vil ta mer vare på sine omgivelser. Kulturhistoriske anlegg og steder er av erfaring identitetsskapende, og slike steder kan bli gode møteplasser på Vaterland. Her vil også de fysiske omgivelsene spille inn, og opplevelsen hver og en har av det enkelte kulturminnet. Her kan man spille på flere av de verneverdiene som Brugata besitter.

Hva de få gjenværende bygningene etter det gamle Vaterland kan bli brukt til i fremtiden, og hva de kan være best egnet til i en videre utvikling av Brugata er så mangt. I en venediskusjon kan man legge vekt på flere verdier, som for eksempel at kulturminnet kan være med på å utvikle identitet, og at kulturminnene kan ha en positiv innvirkning på miljøet. Siden det meste av bebyggelsen i Brugata er under en form av vern, hovedsakelig vern etter plan og bygningsloven er denne delen kommunens ansvar.

Jane Jacobs var også opptatt av verdien av å ta vare på eksisterende bygninger. Hun mente at byer trengte bevaring, vedlikehold og gjenbruk fremfor å fjerne og erstatte de gamle byggene med dyrere boliger og næringsbygg. Dette for å beholde diversiteten og mangfoldet av muligheter.²⁶⁸ Et område er ikke alene effektivt og selvgående økonomisk, politisk eller sosialt. Et interessant område må ha en karakter som er deres egen, som tiltrekker seg folk, og som igjen kan gi økonomisk gevinst.²⁶⁹

Det finnes en unik mulighet til å gjenskape noe av det Brugata var kjent for før saneringen. Uten inngående kunnskap kan man lett tro at noe er gammelt, så det kan være en god ide å bygge opp igjen Brugata 6 som en kopi. I dag ligger Brugata 6 som et "hull" i gata (Se bilde 26). Adressen er en branttomt som til daglig blir brukt som parkeringsplass. Denne branttomta står i dag i fare for å bli slukt av planene til Thon, og vil da bli en del av hans massive omregulering. En eventuell gjenoppbygging av en bondehandelsgård her vil naturligvis ikke ha en aldersverdi, men denne verdien tror jeg kun et fåtall av de som besøker et slikt sted vil være opptatt av. En gjenoppbygging av bondehandelsgården som en gang lå her ville uten tvil ha gitt en bedre referanse tilbake til de mange bondehandelsgårdene som engang fantes i gata. På denne måten vill også den historiske egenarten og identiteten til Brugata styrkes.

I fremtiden kan de viktige kulturhistoriske bygninger i Brugata 3 og 14 fungere som identitetsmarkører for Vaterland, og de bør være med som premissleverandører for videre byutvikling av området. Ved å gjenskape mer av det gamle kulturmiljøet som fantes i gata vil dette føre til at historien til det gamle Vaterland kommer tydeligere frem. Queens Pub kan med fordel tydeliggjøre mer av historien til Vaterland som et sted som viderefører ånden fra bondehandelsgårdene, og bevisstgjøre mer av Vaterlands gamle skjenkekultur. Den lukkede bakgården i Brugata 3 kan for eksempel bli gjort om til uteservering i sommerhalvåret. På den måten vil det gamle bindingsverkshuset bidra med å skape en hyggelig bakgårdsstemning, men også kanskje gi assosiasjoner til det å bli bondefanget. Ved å gjenskape noe av det Brugata og Vaterland en gang var så kjent for, vil jeg tro vil bidra med på å forsterke Brugatas popularitet i fremtiden. Jeg vil tro at slike steder vil trekke til seg folk og dermed også gi økonomisk vekst til området.

Samtidig er det også viktig at hele Brugatas autentisitet og integritet som et historisk objekt blir bevart best mulig. Kulturminnevernet må bli en større del av hele området Vaterland, slik at alle kulturminnene bli mer synlige og relevante opp mot en mer allmenn kulturhistorisk formidling av området. Hvis Brugata i fremtiden skal være et bevart eksempel på forstaden Vaterland som kan forteller om alt fra bondehandel, trangboddhet og lav standard, må kunnskapsformidlingen om denne historien ut til det allmenne publikumet bli bedre. Den pedagogiske funksjonen må dermed løfte fram konkrete fakta. Gjerne med hjelp av den digitale verden som i tillegg kan gi oss visuelle sanselige inntrykk. I fremtiden kan man åpenbart forsøke å tydeliggjøre viktigheten av å bevare hele gatestubben. Som følge av dette

---

²⁶⁸ Jacobs 1961:244-245

²⁶⁹ Ibid 1961:173

vil man da kanskje ikke måtte legge vekt på at alt skal være like autentisk. Gata kan uansett fremheves som et sosialhistorisk vitnesbyrd fra den gang Vaterland var en forstad. Områdets historiske betydning og verneverdien av denne gata burde definitivt spille på lag med aktørene i de nye utviklingsprosjektene. Hvis dette lykkes vil nok også flere av bevaringsmotivene og verneverdiene generelt stille sterkere.

Sett fra et verneperspektiv er det uansett viktig at det gamle kulturmiljøet i og rundt Brugata trer tydeligere frem nå når blant annet Thons planer i fremtiden vil bli en realitet. Det må være legitimt å forsøke å motvirke utviklingsprosjekter som bryter med stedets karakter, og som forsøker å fjerne kulturminner med høye verneverdier. Derfor må man forsøke å hindre at ny bebyggelse blir enda mer dominerende i forhold til den allerede bevaringsverdige bebyggelsen i området.

Bilde 35. Lilletorget og Brugata sett fra Lilletorget. Mai 2020

Sammenhengen mellom det fysiske og funksjonelle uterommet påvirker det sosiale livet, og må ikke undervurderes. Funksjonelle kvaliteter og bærekraftsmål som trygge, inkluderende, robuste og bærekraftige byer er viktig. For Jacobs var dette også viktig. Hun la vekt på tetthet med en miks av funksjoner, og aktiviteter gjennom hele døgnet samt tilgang til offentlige torg og felles møterom.²⁷⁰ Gode møtepunkter vil bidra til å fremme mer trivsel og tilhørighet.

Lilletorget ligger omtrent der hvor Brugata starter. Tidligere var dette et sted med tradisjonell torghandel, men også fiskehandel fra båtene langs Akerselva. Lilletorget har i dag mistet sitt historiske preg som torg, da de bygningene som en gang definerte torget er borte. Det gamle torget er i dag i tillegg splittet av Stenersgata, og er lite tilrettelagt for opphold. Men Lilletorget har åpenbart et potensiale til å bli utnyttet på en annen måte enn i dag. Kanskje kan man gjenskape og tilbakeføre det gamle torget til en handels- og møteplass.

²⁷⁰ Habitat Norway 2018

Det handler ikke alltid om å bevege seg forrest mulig gjennom et område, men å få en opplevelse av møteplasser. Hastigheten bør senkes, slik at man opplever omgivelsene på veien fra A til Å. Derfor burde det i fremtiden legges mer til rette for at man kan oppholde seg lengere her, med for eksempel benker og uteservering ned mot Akerselva. Dette vil jeg tro ville ført til økt bruk og det ville forlenge oppholdstiden. Samtidig ville dette styrke den sosiale kontrollen i området. Plan og bygningsetaten anbefaler også at Lilletorget / Vaterlandsparken i fremtiden utformes på en slik måte at det oppleves mer som et samlet torg på begge sider av Stenersgata.²⁷¹

Nedre del av Akerselva oppleves kanskje i dag ikke som et særlig positivt innslag i området, men området kan selvfølgelig være med å bidra til økt positivt byliv i området. Tilrettelegging for ulike typer aktivitet gjennom døgnet kan skape dynamikk og balanse her. Dette fører også til en sosial kontroll og en naturlig overvåkning, som igjen kan føre til mindre sjanger for at kriminelle (kjøp og salg av narkotika) bruker av området delvis tar over kontrollen her.

Rett nedenfor Vaterlandsbrua finner vi i dag den nystiftede Akerselva Trebåtforening. Denne foreningen ønsker å reetablere båtplasser i elva. Da det ikke fantes biler var båten et naturlig fremkomstmiddel på Akerselva. Nederste delen av elva hadde før et yrende liv med mange småbåter, snekker og prammer fortøyd oppover langs hele elvebredden. Trebåtforeningen vil at denne delen av Akerselva skal bli en museumshavn. Ved å gjenskape dette levende miljøet ønsker foreningen å fortelle en liten bit av Oslo og Vaterlands historie som er blitt borte. En slik museumshavn kan også bidra til å gi Lilletorget, den gamle Vaterlandsbrua og Brugata en fin ramme. Deler av historien til området vil på denne måten også bli videreformidlet. Sammen med flere grønne kvaliteter langs nedre del av Akerselva i form av benker og beplantning kan også være tiltak som vil være med på å forbedre trivselen og den opplevde tryggheten.

Bilde 36. Akerselva 1950/Akerselva 2019. Kan vi få tilbake noe av det livet som var her før saneringen?

²⁷¹ Oslo kommune. Plan – og bygningsetaten 2018

Torggata som ligger kun noen kvartal fra Brugata har de siste årene gjennomgått en "fresh up". Gata har blitt pusset opp og fått et annet innhold, og i 2014 ble gata miljøgate. Torggata har de siste årene utviklet seg til å bli en av byens livligste gater. Den har blitt en populær gate verdt et besøk både for å handle og spise. Her er det et yrende liv, både på dagtid og kveldstid. Hvis vi sammenlikner Brugata med Torggata er sistnevnte innfartsåren fra Grünerløkka til sentrum, mens Brugata fortsatt er innfartsåren fra Grønland til sentrum. Torggata inneholder hovedsakelig murbebyggelse fra midten av 1800-tallet, og i likhet med Brugata har denne gata også vært et forretningsstrøk.

Jeg er usikker på om det bevisst er gjort noen kriminalitetsforebyggende tiltak i Torggata, men det er en nedgang i kriminalitetsbildet her. Å gi Brugata tilsvarende "fresh up" kan derfor være en god ide. Men slike typer "fresh up" kan også kritiseres. Det kan være et forsøk på en fortrenging eller utskifting av de opprinnelige brukerne av gatas funksjoner, med en helt ny befolkning og nye funksjoner. Eldre bygninger i sentrumsnære områder hadde før generelt lave husleier slik at det ble rom for kreative og uetablerte virksomheter.²⁷² Nye brukerne av en slik gate kan holde tritt med en økt prisutvikling, men det kan kanskje i mindre grad de gamle brukerne. Derfor er det også viktig å ta hensyn til den jordnære, folkelige karakteren som preger Brugata i dag. Den litt røffe karakteren som finnes her kan man ikke kun ved et pennestrøk fjerne, slik at hele klientellet som holder liv i gata og resten av Vaterland i dag forsvinner. De eksisterende tilbakelente skjenkestedene som Queens Pub og Teddy's har også en verdi slik de fremstår i dag. Det er derfor viktig å legge vekt på at Brugata og de nærliggende omkringliggende områder ikke mister det litt røffe preget, slik at priser på både mat og alkohol forblir lavere her enn inne i sentrumskjernen.

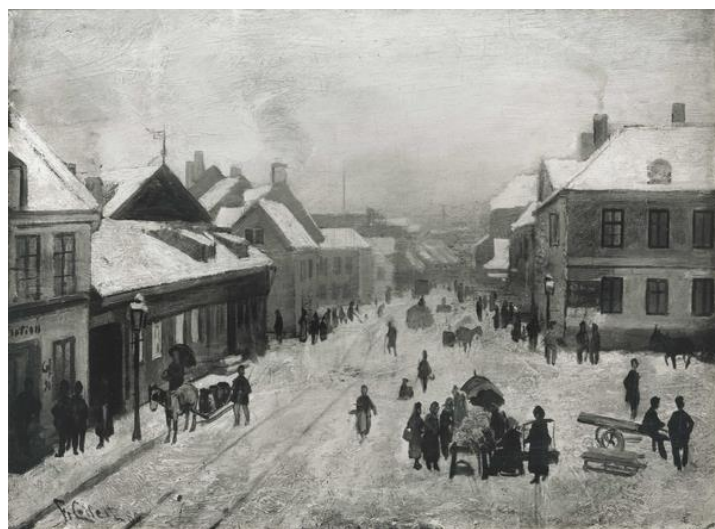
Det er vanskelig å komme med en eksakt konklusjon på hva som skal til for å få Vaterland som i dag er et sammensatte byområde til å fungere. I Vaterlands tilfellet tror jeg at løsningen ligger i den fysiske utformingen og et bredt samarbeid mellom flere aktører med ulik lokal kunnskap, kompetanse og ståsted. Det må jobbes for at alle de involverte får en felles forståelse for den situasjonen Brugata og Vaterland befinner seg i. Skal vi forsøke å få tilbake noe av det tapte nabolaget, må vi blant annet få til en bedre utnyttelse av stedets- og gatas spesielle særpreg, og bygge videre på dette. Gatas egenart må løftes fram. Det primære forbedringspotensialet vil være at den opplevde tryggheten i området må bli bedre. For at Vaterland skal forbedres er det viktig at folk tar i bruk området gjennom hele døgnet, året rundt. Boliger, forretninger, kontorer, belyste fasader i 1. etasje og tilrettelegging av aktivitet på gateplan året rundt vil i fremtiden bli vesentlig. For å få til dette må det være fokus både på den fysiske utformingen, den sosiale identiteten til området og det kulturelle særpreg som fantes her og som finnes her i dag.

---

²⁷² Jacobs 2011. Hvordan byer blomstrer og ødelegges

Målet for fremtiden til Brugata må være å skape ny identitet til selve området. Med et bredt samarbeid og medvirkning fra flere aktører vil man få til dette. Brugata må igjen bli en attraktiv gate for alle som oppholder seg i eller går gjennom den. Samtidig er det viktig ikke å miste det folkelige preget og den by-dynamikken som allerede finnes i området. Et sted vil alltid være en blanding av fornyelse og bevaring. Men blir endringene for store, vil man lett miste identiteten og tryggheten. Så for at Vaterland skal oppleves som tryggere i fremtiden er det viktig at utviklingen går mer i retning av å legge vekt på menneskeliv på gatenivå. På den måten vil man få tilbake noe av det gamle nabolaget som var her før saneringen. Mer bevegelse av mennesker gjennom hele døgnet vil naturligvis føre til en høyere sosial kontroll, som igjen automatisk styrker opplevelsen av opplevd trygghet. Nye omfattende utviklingsprosjekter må ta hensyn til dette, samtidig må de nye prosjektene være med å bidra til gode møteplasser og fellesrom. De må spille på lag med vernemyndighetene, og ikke minst på lag med Vaterlands spennende historie. Den gamle bondehandelskulturen kan med fordel løftes mer fram for å skape en ny identitet til området. Brugata kan dermed få tilbake mer av sitt historiske preg ved å tilby et allsidig handels- og kulturtilbud.

De få kulturminnene som er igjen etter det gamle Vaterland utgjør en vesentlig del av den fysiske kulturarven vår. De nye planene for Brugata og området rundt må på best mulig måte videreformidle disse kulturminnene, og det spesielle kulturmiljøet som en gang ble skapt her. Ved en eventuelt fremtidig utbygging av Brugata er det også viktig å ha med seg hvilken sammenheng forstaden Vaterland hadde med byen Christiania. Det lille som er igjen av Vaterlands gamle identitet i dag, kan med fordel fremheves i større grad kun ved å rendyrke dette særpreget. På den måten kan stedets historiske egenart og kulturminner være med å legge premissene for de nye planene. Dette er i tråd med Oslo kommunes strategier mot 2030, som vil at befolkningen i Oslo skal møtes med et helhetlig byplangrep som blant annet ivaretar både historiske og arkitektoniske verdier.²⁷³

Bilde 37. Brugata og Lilletorget. Malt av Frederik Collet (1839-1914)

²⁷³ Oslo kommune.2013. Byutvikling i Oslo.

6.3 Sluttord

Jeg har holdt meg til et relativt lite område i Oslo, og vi kan si at Vaterland er en fortelling om byutvikling, i den forstand at Vaterland avspeiler noe av byens utvikling. Området har en spesiell og verdifull historie som de færreste kjenner til, og som er lite synlig i dagens Oslo. Det spesielle var nok Vaterland som helhet, slik området var før saneringen. Et særegent trekk ved denne forstaden var bondehandelen.

Vaterland ble igjennom historien beordret fraflyttet, brent og revet. Samtidig med at området hele tiden ble kritisert og utskjelt. Men det gamle Vaterland fortsatte å eksistere helt fram til slutten av 1960-årene, da folk måtte flyttet herifra. Saneringen var en langvarig prosess som tok flere tiår. Husene og de krokete gatene forsvant. Etter saneringen sto kun Vaterlands bru og deler rundt Brugata igjen. Den røde tråden bakover ble nå så og si borte.

Det er få spor igjen etter det gamle Vaterland. Står du i dagens Vaterland og forsøker å forestille deg hvordan det så ut her før saneringen, skal du ha god fantasi. Bymiljøet som fantes her har vi mistet, og det lar seg ikke erstatte.

De sosiale og økonomiske forholdene på Vaterland kunne man før saneringen se gjennom endret bebyggelsen helt tilbake til begynnelsen av 1700-tallet. Omstendighetene rundt bebyggelsens tilkomst og utforming på Vaterland var fra starten av et produkt av spesielle behov og ressurser i en historisk/kulturell sammenheng. Senere ble området mer et produkt av generelle omstendigheter, som for eksempel den store befolkningsveksten i Norge på slutten av 1800-tallet. Den førte blant annet til at det ble bygget mange leiegårder i mur på Vaterland.

Før jeg startet på denne oppgaven trodde jeg primært at området ble sanert med bakgrunn i at all bebyggelse var falleferdig, og at man ville ha bort fattigdommen. Selv om jeg fortsatt har vanskeligheter med å forstå at dette område ikke ble tatt bedre vare på, har jeg fått en bredere forståelse for at saneringen skjedde. Det var sammensatte grunner til at området ble sanert. Blant annet var det en sosial forbedring i tiden som ville gi arbeiderklassen bedre boforhold. Saneringen generelt var et komplekst spørsmål. Synet på gammel trehusbebyggelse og murbebyggelse oppført på 1800-tallet var en av grunnene til saneringen. Strømninger og generelle tanker om samfunnsutvikling og byutvikling i mellomkrigstiden, og ikke minst etter andre verdenskrig var også en av grunnene til saneringen. Oslo skulle bygge nytt og tenke stort. Denne massive saneringen av et område hadde nok ikke skjedd i dag, så historien kan noen ganger vise en form for etterpåklokskap.

Endringene i samfunnet gjør at noe blir bevaringsverdig og får en verdi. Menneskesynet og tankene om vern har forandret seg med tiden. Måten mennesker har valgt å se på hva som er verneverdig har hele tiden vært i endring. Vi tenker annerledes om vern nå enn de som bestemte at Vaterland skulle saneres. Under saneringen var kvalitetene til Vaterland lite anerkjent, eller de ble tillagt liten vekt.

Brugata er i dag en fin kontrast til resten av den relativt nye bebyggelsen på Vaterland. Brugata alene er i dag en blanding av nyere og historiske bygg. En fin variasjon av eldre og nyere byrom innenfor den historiske gatestrukturen. Som motvekt mot alt det nye som er planlagt på Vaterland kan historien tas i bruk. Nå er det viktig at det lille som er igjen etter det

historiske området Vaterland ikke blir borte. Selv om deler av Brugata er bevart, er det vanskelig for allmennheten å forstå kulturminnene som finnes her slik de står i dag. Målet må bli at sporene etter historien får en større plass i fremtidens planer i området. Dermed vil bondehandelsgårdene som en gang var med på å definere Brugata og Vaterland få en mer naturlig plass. Enkelt-minnene i Brugata 3 og 14 kan levendegjøre minnene fra den tiden da hele Vaterland så annerledes ut. De gjenværende kulturminnene i Brugata forteller en viktig kulturhistorie, og de besitter verneverdier. Brugata kan i dag til en viss grad vise Vaterlands historie, og en form for kontinuitet fra fortiden, som forstad, til nåtid. Vel å merke for den med tid og interesse av å forske nærmere på saken, slik disse kulturminnene står i dag.

Hva som er verdt å ta vare på kan alltid diskuteres. Jeg har forsøkt å vise hvilken betydning bondehandelsgårdene og kulturmiljøet på Vaterland hadde for utviklingen av området, og hvilken betydning de kan ha for videre byutvikling i fremtiden. Den høye historiske og kulturhistoriske verdien som fragmentene etter bondehandelsgårdene besitter, kan i fremtiden være med å skape et fremtidig attraktivt bymiljø i denne delen av byen. Gjenbruk av de gamle byggene kan være positivt for området. De kan fremme det kollektive minnet, og de kan være med å gi området særpreg. Egenverdien til de enkelte kulturminnene i Brugata er kanskje ikke spesielt høy, men samlet sett kan man gjøre mye for å bedre kulturformidlingen av Brugata.

Når det gjelder restene etter bondehandelsgårdene i Brugata er disse helt klart ikke ubetydelige som premissleverandører for videreutvikling av området. Både som verdi i seg selv, men også som en ressurs for fremtidig byutvikling. Men for at dette skal tydeliggjøres, må den historiske betydningen Brugata og Vaterland har hatt i Oslo i fremtiden løftes frem. Den historiske byen kan bidra til opplevelser og gi tilhørighet. Dette kan være med på å vise en tydeligere link tilbake til det historiske området Vaterland. Med bakgrunn i dette må de som står bak de nye planene for området få et mer bevisst forhold til fragmentene av de kulturminnene som er igjen på Vaterland. De må derfor samarbeide bedre med vernemyndigheter. Det vil fremover også være viktig å få til et samarbeid med de som ikke allerede har en etablert rolle i slike utviklingsprosjekter. Siden Vaterland er utsatt for en del kriminalitet, er det i tillegg viktig at også politiet fremover blir mer involvert i utformingen av dette offentlige rommet. Politiet kan være med som bidragsyter for å forebygge fremtidig kriminalitet i området. Kanskje kan også helt nye former for medvirkning, samhandling og partnerskap mellom innbyggere, offentlige beslutningstakere, sivilsamfunnet og det private næringslivet få fram en helt ny aktiv mobilisering for Vaterland. Et slikt samarbeid kan føre til at ulike aktører i fremtiden formidler kulturhistorien til Vaterland på en ny kreativ måte, gjerne gjennom en virtuell verden.

Det finnes ingen delete-knapp som kan gjøre om på de endringene som allerede er blitt gjort på Vaterland. Gamle malerier og fotografier fra Vaterland kan i dag se malerisk ut. Jeg tror definitivt ikke at det bare var romantisk å bo her, eller at alt var bedre før. Verdien av historisk kunnskap er viktig, men det er viktig at man ikke blir for nostalgisk. Mange med meg stiller seg sikkert spørsmålet "Hvordan kunne de sanere dette?". Kanskje vi bare er et

offer for en form for "rønne romantikk"? At noe av denne "idyllen" havnet på museum, og at noe er bevart i Brugata er kanskje bare en liten trøst for de som tenker som meg.

Men kan vi si at vi har lært noe av historien til Vaterland? Mennesker innenfor alle kulturer trenger å ha litt av fortiden nærværende for å forstå sin egen samtid og sine omgivelser.²⁷⁴ Vi er alle hver dag en del av en pågående historie, men vi har alle et ønske om å identifisere oss med noe eller noen. På den måten kan vi knytte oss til noe som er større enn oss selv. Når hendelsene i fortiden og det gamle miljøet ikke finnes lenger, er det desto viktigere å skape egne steder som kan forbinde oss med denne fortiden. Stedets historiske kvaliteter og den spennende historien som finnes på Vaterland er viktig for området. Den gamle kulturen og de gjenværende restene etter bondehandelsgårdene i Brugata kan definitivt være med å knytte oss til tidligere tider. Det er viktig å forstå områdets historie hvis man skal forstå Brugatas særegne karakter og verdier. På den måten kan disse minnene få en plass i fremtidens byutvikling og historieformidling.

Jeg er optimistisk med tanke på fremtiden til Vaterland. Dette er et område som igjen skal endres i et hurtig tempo, men fragmentene etter bondehandelsgårdene og de resterende kulturminnene i Brugata kan allikevel være med å definere selve Vaterland. Brugata kan vise til et viktig kulturmiljø og verneverdier. Både gaterom, eldre bebyggelse og gamle gårdsrom kan bli en fin del av et helhetlig nytt bymiljø.

Brugata og området rundt trenger i dag en oppgradering, men den må ikke bli eksponert for altfor mye ny-eksponering. Det er ikke flere nye høyhus vi trenger. Vi trenger en arkitektur som er mer tilpasset nærområdet. En oppgradering av gata må gjelde all eldre bebyggelse, slik at både fragmentene etter bondehandelsgårdene, men også resten av kulturhistorien og verneverdiene i tiden etter blir bevart. Kultur og historie kan gi en forankring i en tid med raske forandringer. Verneverdier og kulturminner i et område handler til syvende og sist mest om hva som betyr noe for oss, og hvilke omgivelser vi ønsker oss i fremtiden.

---

²⁷⁴ Aslaksby 1999:256

Litteratur/kilder

- Aslaksby Truls. (1999). *Grønland og nedre Tøyens bebyggelsehistorie*. Oslo; Grønlands bydelshus.
- Aslaksby, Truls og Krogstad, Morten. (1990). *Ta vare på Oslo. Byen vår i tekst og bilder*. Universitetsforlaget 1990.
- Brunstad, Kristine og Steine, Sandra. (2019). Masteroppgave. *Tryggere byrom*. Fakultet for landskap og samfunn. Norges Miljø og Biovitenskapelige Universitet 2019. 1. opplag Vegdirektoratet.
- Christensen, Arne Lie. (2011). *Kunsten å bevare. Om kulturminnevern og fortidsinteresse i Norge*. Pax Forlag A/S, Oslo 2011.
- Ekman, Mattias. (2016). Jubileumsutstillingarnas historiske topografi. *Arkitektur som minneskultur for Norges förflutna: 1814,2004*. Historienes hemvist III: Minne, medier och materialitet. Redigert av Johan Hegardt og Trond Lundemo. Makadam Förlag, Göteborg & Stockholm 2016.
- Heiestad, Nicolai. (1950). *En liten gutt i fra Vaterland: minner fra 80-årenes Christiania*. Tiden Norske Forlag, Oslo 1950.
- Hellerud, Synnøve Veinan og Jan Messel. (2000). *Oslo. Tusen års historie*. Aschehoug & Co. Oslo 2000.
- Holme, Jørn. (red). (2001). *Kulturminnevern – lov, forvaltning og håndhevelse. Bind 1*. Økokrim 2001
- Jacobs, Jane. (1961). *The death and life of great American cities*. 1993 The modern Library Edition. New York.
- Müller, Helge. (1986). *Vaterland - før Postgirohuset*. Oslo 1986.
- Muri Beate. (2000). *Oslo – byen slik den var. Vandring i Oslo og det gamle Christiania*. Schibsted Forlag AS. Oslo 2000.
- Overn, Ole Martin. (1929). *En bok om Vaterland*. Oslo 1929.
- Tvedt, Knut Are (red.) (2010). *Oslo Byleksikon*. Femte utgave. Kunnskapsforlaget. H. Aschoug & Co AS og Gyldendal ASA. Oslo 2010.
- Unnerbäck, Axel. (2002). *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*. Riksantikvarieämbetet forlag, Stockholm.
- Vadstrup, Søren. (2015). *Analyse – og Verdisætnings – Metoden*. Kunstakademiets Arkitektskole. København, Danmark.
- Valstad, Tilla. (1925). *Et år i Vaterland*. Gyldendal Norske Forlag, Oslo 1925.
- NOU Norges offentlige utredninger 2002:01 *Fortid former fremtid*. Utredning i ny kulturminnepolitikk. Utredning fra kulturminneutvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon 9.april 1999. Avgitt til miljødepartementet 21.desember 2001. Statens forvaltningstjeneste Informasjonsforvaltningen. Oslo 2000.
- Norsk Folkemuseum. (1958). *Intervju med en anonym Vaterlandsgutt*. Intervjuer Olaf Grønlien. Arbeiderminner, NF.2018. Oslo 18.3.1958.
- Norsk Folkemuseum. *Rødfyllgata 12*. NF.218 og *Vognmannsgata 9*. NF.223.
- Oslo kommune. Byantikvaren. (2019). *Guneriuskvartalet-Uttalelse ved begrenset høring*. Deres ref. 201500904-26. Arkivkode:512 208/615. Saksbehandler. Torkildsen.
- Oslo kommune. Byantikvaren. (2018). *Brugata 3a – Vedtak om dispensasjon fra fredning*. Til Alliance Arkitekter AS. 13.7.2018. Arkivkode: A208/68. Saksbehandler Trædal. 208/68.
- Oslo kommune. Byantikvaren. (2018). *208/72 Guneriuskvartalet, Vaterland – forslag til detaljregulering med konsekvensutredning – uttalelse ved offentlig ettersyn*. Deres ref; 201500904-18. Arkivkode 512 208/615. Saksbehandler H. Torkildsen.
- Oslo kommune. Byantikvaren. (2007). *208/68 Brugata 3a. Tilstandsregistrering av fredete bygninger*. Til Stormgård AS. Arkivkode: A-208/68. Deres ref. 1999/445-4. Saksbehandler Siri Hoem.
- Oslo kommune. Byantikvaren. (1999). *Notat. Brugata 3a. Historikk, fredning og rivning – behov for korrigering av lister*. Arkivnr.474.A.16.

- Oslo kommune. Byantikvaren. (1986). *Ved. Brugata 14. Bevaring av svalgangshus*
- Oslo kommune. Byantikvaren. (1931). Berg, Arno. Brogaten nr.3. Notat. Oslo 1931.
- Oslo kommune. Byarkivet. Oslo Bystyre. (1965). *Overenskomst om bortfeste, sanering samt regulerings – og bebyggelsesplan for Vaterland*. Forhandlinger II 1965. Sak nr. 198/1965 Sak nr. 278/1965 Aktstrykker. Oslo kommune 1965. J. Chr. Gundersen. Oslo 1965.
- Oslo kommune. Byarkivet. Oslo Bystyre. (1959). *Sanering av Vaterland*. Sak nr.102./1959-1960. Aktstrykker. Oslo kommune.
- Oslo kommune. Byarkivet. Oslo Bystyre. (1954). *Sanering av Vaterland*. Sak 171/1954-1955. Oslo.
- Oslo kommune. Byarkivet. Oslo Bystyre. (1954). *Regulering av Vaterland*. Forhandlinger. Sak nr. 170/1954-1955. Aktstrykker Oslo kommune. 1954-1955. J. Chr. Gundersen. Oslo 1955.
- Oslo kommune. Byarkivet. Oslo Bystyre. (1932-1933). *Regulering av Vaterland. Omtaler Vaterland i sin helhet*. Forhandlinger. Sak nr. 69/1932-1933. Aktstrykker. Oslo kommune. 1932-1933 1 b.
- Oslo kommune. Byarkivet. Brev fra rådmannen til reguleringsjefen. *Uttalelse forslag til regulering av Vaterland*. Oslo 18.8.1950.
- Oslo kommune. Byarkivet. Brev fra reguleringsjefen. *Forslag til regulering av Vaterland*. Oslo 5.7.1949.
- Oslo kommune. Bymiljøetaten. (2019). *Forenklet Konseptvalgutredning Olafiagangen*. Oslo juni 2019
- Oslo kommune. Plan og bygningsetaten. (2018). *Gumeriuskvartalet. Vaterland*. Planforslag til offentlig ettersyn. Detaljregulering med konsekvensutredning.
- Oslo kommune. Plan og bygningsetaten. (2016). *Gumerius-kvartalet*. Detaljregulering med konsekvensutredning. Fortsatt planprogram 12.5.2016.
- Oslo kommune. Plan- og bygningsetaten. (2013). *Byutvikling i Oslo*. Fokustrykk Oslo 2013.
- Riksantikvaren. *Kulturhistorisk stedsanalyse. En veileder i bruk av DIVE*. Revidert utgave 2018. Oslo. Riksantikvaren 2018. Trykk: Asplan Viak AS.

Tidsskrifter/Artikler

- Avner, Terje. (2019). Aftenposten historie. *Se gammel historie med ny teknologi*. Nr. 9, 2019. Et magasin fra Aftenposten forlag. Utgiver: Schibsted Magasiner AS. Trykk: Kroonpress, Estland.
- Christensen, Arne Lie. (2011). Fortidsminneforeningen Oslo og Akershus avdeling. Urbane drømmer. Byutvikling i Oslo og Akershus fra 1960 til i dag. *I forandringens tegn*. Fremtid for fortiden. 2/3. 2011.
- Gann, Sverre. Arbeiderbladet. *Vaterland*. Oslo 30.november 1939.
- Gjerland, Leif. (1979). Aftenposten. *Tradisjonsbærer*.
- Hansen, Lars Emil.(2011). Fortidsminneforeningen Oslo og Akershus avdeling. Urbane drømmer. Byutvikling i Oslo og Akershus fra 1960 til i dag. *Gjenoppdagelsen av indre by på 1970– og 1980 tallet*. Fremtid for fortiden. 2/3. 2011.
- Hansteen, Hans Jacob. (2011). Fortidsminneforeningen Oslo og Akershus avdeling. Urbane drømmer. Byutvikling i Oslo og Akershus fra 1960 til i dag. *Nytt møter gammelt – om tilpasningsarkitektur i Oslo*. Fremtid for fortiden. 2/3. 2011.
- Holst, Inga Ragnhild. = Oslo. *Jentene i Stenersgata*. Oktober 2019.
- Høifødt, Helge. (2019). Oslo Byes Vel. *Murbyen tar form*. St. Hallvard nr. 3/2019.
- Høifødt, Helge. (2019). Oslo Byes Vel. *Kristianias leiegarder – moderne og trangbebodde*. St. Hallvard 4/2019. 97.årgang.
- Mathismoen, Ole. (1986). Aftenposten 15.1.1986. *Brogaten 14 vil bli revet likevel*.
- Mauren, Arnfinn. (2014). Aftenposten historie. *Alt dette kunne ha forsvunnet*. Et magasin fra Aftenposten forlag. Utgiver: Schibsted Magasiner AS. Trykk: Kroonpress, Estland.
- Melvold, Erik Oluf. (1978). Oslo Byes Vel. *Det gamle Vaterland - 1800 tallet*. St. Hallvard nr. 3.
- Melvold, Erik Oluf. (1978). Oslo Byes Vel. *Det gamle Vaterland - 1800 tallet*. St. Hallvard nr. 4.

Munch-Møller, Marthe Glad (med Ida Vedeld). (2018). I dørtrekken fra Europa, festskrift til Knut Sprauten. *Brugata: Et nabolag?* Nasjonalbiblioteket, Oslo 2018.

Munch-Møller, Marthe Glad (med Ida Vedeld). (2010). *Brugata i Oslo*. Lokalhistorisk magasin 2/10. Oslo 2010.

Næsheim, Alf. (2001). Oslo Byes Vel. *Ærverdig bygning med fargerik fortid*. St. Hallvard 2001, 3. hefte.

Paus, Tor. (1972). Oslo Byes Vel. *Streiftog i Vaterland med Nicolai Heiestad*. St. Hallvard 1972, 1. hefte.

Steigan, Geir Tandberg. (2019). Aftenposten Historie. *Vaterlands fuktige fristelser*. Nr. 7, 2019. Et magasin fra Aftenposten forlag. Utgiver: Schibsted Magasiner AS. Trykk: Kroonpress, Estland.

Walberg, Ole. (2018). Aftenposten Historie. *Alle veier førte fra Stortorget*. Et magasin fra Aftenposten forlag. Utgiver: Schibsted Magasiner AS. Trykk: Kroonpress, Estland.

Fortidsminneforeningen. Gode Råd. *Gode råd om Hus og stil*. Revidert opplag 2004. Trykk: Hagen Offset AS. Brumunddal.

Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkers Bevaring.(1923). *Indberetning fra Den antikvariske bygningsnevnd*. Årsberetning 1923. 79. Aargang.

Oslo Museum.(1957). *Vaterland*. Byminner 1957, nr. 2.

Nettsteder

Berg, Cecilie. (2018). Dagbladet. *Kundene rømmer en av Norges mest beryktede handlegater. Nå tar politiet nytt grep*. Hentet fra: <https://www.dagbladet.no/mat/kundene-rommer-en-av-norges-mest-berykede-handlegater-na-tar-politiet-nytt-grep/70344702>

Bolin, Therese. (2019). Bygg Fakta. *Hvor høyt blir Guneriuskvaralet?* Hentet fra: <https://www.byggfakta.no/hvor-hoyt-blir-guneriuskvaralet-156600/nyhet.html>

Brekke, Per-Jan.(2020). *Unikt samarbeid mellom politi og næringsliv*. Hentet fra:<https://www.vikenvest.no/unikt-samarbeid-mellom-politi-og-naeringsliv/>

Giørtz, Pål. Lokalhistoriewiki. (2019). *Bordtomtebrannen i Christiania 1819*. Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/Bordtomtbrannen_i_Christiania_1819

Giørtz, Pål. Lokalhistoriewiki. (2019). *Vaterland (Oslo)*. Hentet fra: [https://lokalhistoriewiki.no/Vaterland_\(Oslo\)](https://lokalhistoriewiki.no/Vaterland_(Oslo))

Giørtz, Pål. Lokalhistoriewiki. (2019) *Vaterland børneasyll*. Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/Vaterland_b%C3%B8rneasyll

Giørtz, Pål. Lokalhistoriewiki. (2018). *Vaterland skole*. Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/Vaterland_skole

Giørtz, Pål. Lokalhistoriewiki. (2017). *Rødfyllgata*. Hentet fra: <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/R%C3%B8dfyllgata>

Gjerland, Leif. (2017). Aftenposten. *Oslo før: "Nye gamle båter i elva"*. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/osloby/i/6O4ge/Oslo-for-Nye-gamle-bater-i-alva>

Guhnfeldt. (2011). Aftenposten. *Christiania. De elendiges hovedstad*. Hentet fra; <https://www.aftenposten.no/norge/i/16kJQ/Christiania-De-elendiges-hovedstad>

Hansen, Anette og Melby, Andrea. (2010). *Hamsund bodde på Burger King*. Hentet fra: <https://www.nrk.no/ostlandssendingen/hamsun-bodde-pa-burger-king-1.6973793>

Henriksen, Arve. (2020). *Kommunen sier nei til 117 meter ved Oslo Spektrum*. <https://www.aftenposten.no/osloby/i/LAwO4V/kommunen-sier-nei-til-117-meter-ved-oslo-spektrum>

Hoem, Jon. (2015). Arkitekturmytt. *Hovedstadens gamle forsteder*. Arkitekturmytt. Hentet fra: <http://www.arkitekturmytt.no/2015/04/hovedstadens-gamle-forsteder.html>

Hutchison, Ragnhild. (2018). *Meyergården: Hvordan var det å besøke et hjem i Oslo i 1798?* Hentet fra: <https://blogg.forskning.no/ragnhild-hutchisons-blogg-historie-arkeologi/meyergarden-hvordan-var-det-a-besoke-et-hjem-i-oslo-i-1798/1246980>

Hvattum, Mari. (2005). *Arkitekturens historiografi: To Perspektiver*. Kunst og Kultur 04/2005. Hentet fra: https://www.idunn.no/kk/2005/04/arkitekturens-historiografi_to-perspektiver

Hvattum, Mari & Lending, Mari. (2012). *Architecture and archive*. *Nordic Journal of Architecture*. Hentet fra: https://aho.brage.unit.no/aho-xmlui/bitstream/handle/11250/2498958/Architecture_and_the_archive.pdf?sequence=2

Iversen, Vidar. (2016). Lokalhistoriewiki. *Lilletorget* (Oslo). Hentet fra: [https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Lilletorget_\(Oslo\)](https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Lilletorget_(Oslo))

Jacobs, Jane. (2011). *Hvordan byer blomstrer og ødelegges*. Audun Engh. Naboskap-Neighbourhood. Hentet fra: <http://naboskap.blogspot.com/2011/10/jane-jacobs-hvordan-byer-blomstrer-og.html>

Jacobs, Jane. (2018). Habitat Norway. Contemporary urban challenges in cities, informal settlements. *Hvordan vite hva byen kan bli*. Hente fra: <http://habitat-norge.org/jane-jacobs-hvordan-vite-hva-byen-kan-bli/>

Klem, Cecilie. (2018). Arkitektturnytt. Arkitektur mot kriminalitet. Hentet fra: <https://www.arkitektnytt.no/tema/arkitektur-mot-kriminalitet>

Linstad, Arnstein. (2019). Vårt Oslo. *Olav Thons plan om stjerneformet gigantbygg i Gunerius – kvartalet slaktes av kommunen*. Hentet fra: <https://www.vartoslo.no/olav-thons-plan-om-stjerneformet-gigantbygg-i-gunerius-kvartalet-slaktes-av-kommunen/>

McKee, Adam. *The broken Windows theory*. Hentet fra: <https://www.britannica.com/topic/broken-windows-theory>

Nilsen, Torbjørn. (2020). Arkitektnytt. *Forsvarer ruspark i Bergen*. Hentet fra: <https://www.arkitektnytt.no/nyheter/forsvarer-uteplass>

Nyborg, Chris. (2020). Lokalhistoriewiki. *Olafia Johannsdottir*. Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/wiki/%C3%93lafia_%C3%B3hannsd%C3%B3ttir

Nyborg, Chris. (2019). Lokalhistoriewiki. *Bondefangeri i Vaterland (film)*. Hentet fra: [https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Bondefangeri_i_Vaterland_\(film\)](https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Bondefangeri_i_Vaterland_(film))

Nyborg, Chris. Lokalhistoriewiki. (2019). *Hansens privat hotell*. Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/wiki/M._Hansens_privat-hotell

Nyborg, Chris. Lokalhistoriewiki. (2018). *Brugata (Oslo)*. Hentet fra: [https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Brugata_\(Oslo\)](https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Brugata_(Oslo))

Nyborg, Chris. Lokalhistoriewiki. (2018). *John William Edy*. Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/wiki/John_William_Edy

Olsen, Thomas. (2020). Aftenposten. *Oslo utreder eget friområde for gatenarkomane. Men uteseksjonens leder advarer mot forslaget*. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/osloby/i/XgL4MB/oslo-utreder-eget-friomraade-for-gatenarkomane-men-uteseksjonens-leder-advare-mot-forslaget>

Røsjø, Ellen. (2017). Oslo byarkiv. *Det gamle Vaterland*. Hentet fra: <https://blogg.oslobyarkiv.no/blog/2017/04/11/det-gamle-vaterland/>

Sætren, Lars. (2012). Dagbladet. *Vil rive "Norges styggeste bygg"*. Hentet fra: <https://www.dagbladet.no/nyheter/vil-rive-norges-styggeste-bygg/63345543>

Teigen, Espen. (2019). Nettavisen. *Den nygifte Olav Thon (95) reagerer på at KLP får bygge Oslos høyeste bygg mens hans nabobygg får blankt nei av kommunen*. Hentet fra: <https://www.nettavisen.no/okonomi/olav-thon-i-eiendomskrangel--dette-er-en-saerdeles-darlig-bryllupspresang/3423806700.html>

Tolgensbakk, Ida. Lokalhistoriewiki. (2018). *Abelone Constanse Kristensen*. Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Abelone_Constance_Kristensen

Velle, Vegard. (2019). Vårt Oslo. *Eieren ønsker at nye Oslo spektrum blir like høyt som Oslo Plaza og Posthuset*. Hentet fra: <https://vartoslo.no/eieren-onsker-at-nye-oslo-spektrum-blir-like-hoy-som-oslo-plaza-og-posthuset/>

Wiig, Marianne. (2020). Lokalhistoriewiki. *Historiografi*. Hentet fra: <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Historiografi>

Woltmann, Ando. (2019). *Politi og arkitekter*. Hentet fra: https://www.idunn.no/plan/2019/04/politi_og_arkitekter

Bygg og Bevar. *Hus i tungt bindingsverk*. Hentet fra: <https://www.byggogbevar.no/pusse-opp/tre/artikler/hus-i-tungt-bindingsverk>

Kildekompasset. Hentet fra: <http://kildekompasset.no/kildekritikk/boeker.aspx>

Norgeshistorie. *Kjøpstadprivilegiene*. Hentet fra: <https://www.norgeshistorie.no/kilder/enevelde/K1201-kjopstadsprivilegiene.html>

Norsk Folkemuseum. *Grønland og Vaterland*. Hentet fra: <https://norskfolkemuseum.no/vaterland>

Norsk Teknisk museum. Industrimuseum. *Vaterland – en beryktet bydel*. Hentet fra: http://industrimuseum.no/103vaterland_intro_tekst

Oslo havn 1798. Hentet fra: <https://oslohavn1798.no/prosjektet.php>

Oslo kommune. *Gårdeiere 1787*. Hentet fra: <https://www.oslo.kommune.no/OBA/borgerbok/1787.htm>

Oslo kommune. *Historiske kart*. Hentet fra: <https://www.oslo.kommune.no/OBA/kart/>

Oslo politidistrikt. Hentet fra: <https://kilden/grupper/enhet-sentrum/ny-kuba-periode-pa-ens/>

Oslo politidistrikt. Kilden. Politiets interne nett kommunikasjon. *Politiet mot 2025 – politiets virksomhetsstrategi*. Hentet fra: <https://kilden/ledelse-og-styring/virksomhetsstyring/politiet-mot-2025-strategier/politiet-mot-2025-virksomhetsstrategien/?accordions=forebygge-malrettet-og-i-samarbeid-med-andre, styrke-evnen-til-digitalisering, forbedre-respons-og-beredskap>

Riksantikvaren. *Bygningsfredningsloven*. Hentet fra: <https://www.riksantikvaren.no/Fredning/Fredningsgjennomgangen/Bygningsfredningsloven>

Riksantikvaren. *Gul liste-Byantikvaren i Oslo*. Hentet fra: <http://riksantikvaren.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=545b8e996b6e4e1fbc65f69299a7167>

Riksantikvaren. Kulturminnesøk. *Brugata*. Hentet fra: <https://www.kulturminnesok.no/search?queryString=brugata&size=20>

Riksantikvaren. Kulturminnesøk. *Vaterlands bru*. Hentet fra: <https://www.kulturminnesok.no/minne/?queryString=https%3A%2F%2Fdata.kulturminne.no%2Faskeladden%2Flokaltit%2F164310>

Riksantikvaren. *Veileder om verdisetting og verdivektning av kulturminner*. Hentet fra: https://ra.brage.unit.no/raxmlui/bitstream/handle/11250/175723/Veileder_verdisetting.pdf?sequence=6&isAllowed=y

Store Norske Leksikon. (2019). *Sanere*. Hentet fra: <https://snl.no/sanere>

Tidvis. Historiske databaser. *Branntakster*. Hentet fra: https://tidvis.no/historiske_databaser/branntakster/

Wikipedia. (2019). *Vaterland*.(Oslo). Hentet fra: [https://no.wikipedia.org/wiki/Vaterland_\(Oslo\)](https://no.wikipedia.org/wiki/Vaterland_(Oslo))

Wikipedia. (2019). *Vaterlands bro*. Hentet fra: https://no.wikipedia.org/wiki/Vaterlands_bro

Wikipedia. (2018). *Vaterland småkirke*. Hentet fra: https://no.wikipedia.org/wiki/Vaterland_sm%C3%A5kirke

Museum

Arbeidermuseet. 24.april 2019. Utstilling: Kunstnerblikk på Akerselva

Norsk Folkemuseum. 27.6.19

Kirkeristen. 9.juli 2019. Utstilling: Oslo havn 1798.

Film

Oslobyarkiv. *Hovedstadens gamle forsteder*. Filmarkivet 1953. Hentet fra: <https://www.youtube.com/watch?v=Kiq9Tqv7ILg>

Tidvis AS. Oslo Havn 1798. Promovideo. *Visualisering av Oslo Havn*. Hentet fra: <https://www.youtube.com/watch?v=uYR3rV0NKFs>

Dikt

Skillingstrykk. *Bonden i Vaterland*. Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Bonden_i_Vaterland

Rudolf Nilsen.(1929). Hverdagen. *Tilbake til hverdagen*. Hentet fra: <http://www-bib.hive.no/tekster/ekstern/rudolf-nilsen/hverdagen/tilbake-til-livet.html>

Illustrasjon

Forside. Brugata sett fra Vaterland bru. Oslobilder.no. Lastet ned 14.6.2019. Fotograf Ukjent. Hentet fra:http://oslobilder.no/OMU/OB.F03064A?query=vaterland+bru&count=388&search_context=1&pos=14

Bilde 1. Byantikvaren. Flyfoto 2019. Lastet ned 3.2.20. Hentet fra: <https://byantikvaren.no/page/1/>

Bilde 2: Kart over Vaterland 1794. Oslobyarkiv. Utsnitt av Patroclus von Hirsch. Lastet ned 17.01.19 Hentet fra: <https://blogg.oslobyarkiv.no/blog/2017/04/11/det-gamle-vaterland/> // <https://www.oslo.kommune.no/OBA/kart/1794/index.html>

Bilde 3. Kart Oslo 1840. Lokalhistoriewiki. Lastet ned 17.01.19 Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Fil:Oslo_kart_1840.jpg

Bilde 4. Rødfyllgata. Oslobilder.no. Foto: Kielland-Torkildsen. Lastet ned 22.01.20 Hentet fra: http://oslobilder.no/OMU/OB.F03153B?query=r%C3%B8dfyllgata+12&count=76&search_context=1&pos=12

Bilde 5. Meyergården 1905. Oslobilder.no. Lastet ned 02.10.19. Hentet fra: http://oslobilder.no/OMU/OB.F00977?query=meyerg%C3%A5rden&count=30&search_context=1&pos=7

Bilde 6. Oslo havn på 1700-tallet. Lastet ned 4.6.2019. Hentet fra: <https://blogg.forskning.no/ragnhild-hutchisons-blogg/sagspon-i-oslo-havn-pa-1700-tallet-plage-og-mulighet/1092694>

Bilde 7. Vaterlands bru. Oslobilder.no. Lastet ned 21.02.19. Hentet fra: http://oslobilder.no/OMU/OB.01599?query=%22Vaterlands+bru%22&count=112&search_context=1&pos=0

Bilde 8. Overn, Ole Martin.(1929). Annonser Brugata. Hentet fra: En bok om Vaterland

Bilde 9. Vaterland skole. Lokalhistoriewiki. Lastet ned 11.03.19. Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Fil:2785_Vaterlands_skole_-_no-nb_digifoto_20151014_00111_blds_a_PK11815.jpg

Bilde 10. Vaterland småkirke 1899. Oslobilder.no. Foto: Oskar Hvalbye. Lastet ned 11.3.2019. Hentet fra: http://oslobilder.no/OMU/OB.Z11426?query=vaterland+kirke&count=23&search_context=1&pos=6

Bilde 11. Elvegata. Oslobilder.no. Foto: Munch, Inger Marie. Lastet ned 31.01.20 Hentet fra: http://oslobilder.no/OMU/OB.Z00984?query=inger+marie+munch&count=265&search_context=1&pos=31

Bilde 12. Vaterland, 1962. Oslo museum. Foto: Ukjent. Lastet ned 22.01.20. Hentet fra: <https://digitaltmuseum.no/021018019326/vaterland-1962>

Bilde 13. Brugata 15. Lokalhistoriewiki. Lastet ned 21.2.219 Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Fil:Brugata_15,_1920_Oslo_museum.jpg

Bilde 14. Funkisbygg i Brugata 1933. November 2019. Foto: Hege Sand

Bilde 15. Brogården. Lokalhistoriewiki. Lastet ned 03.10.19. Hentet fra: <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Fil:Brogården.jpg>

Bilde 16. Nybygde Nylandsveien. Aftenposten. Lastet ned 04.03.20 Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/osloby/i/OnGraq/oslo-foer-et-galleri-til-besvaer>

Bilde 17. Vaterland sett fra hotell Viking 1958. Lokalhistoriewiki. Lastet ned 17.01.19. Hentet fra https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Fil:Vaterland_sett_fra_hotell_Viking_1958.jpg

Bilde 18. Vaterland og Jernbanetorget sett fra The Hub. Mai 2020. Foto: Hege Sand

Bilde 19. Kart. Vaterland 1900. Lokalhistoriewiki. Lastet ned 17.01.19. Hentet fra. <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Fil:Vaterland1900.jpg>)))

Bilde 20. Brugata 1860. Lokalhistoriewiki. Lastet ned 21.01.19. Hentet fra: <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Fil:Brugata1860.jpg>

Bilde 21. Brugata. Dagens husrekke. Lokalhistoriewiki. Lastet ned 21.01.19. Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/images/Brugata_%28Oslo%29.jpg

Bilde 22. Brogaten 3. Oppmålt 1911. Kulturminnesøk. Foto: Niels Winge Grimnes. Lastet ned. 24.4.19 Hentet fra: <https://www.kulturminnesok.no/minne/?queryString=https%3A%2F%2Fdata.kulturminne.no%2Faskeladden%2Flokaltit%2F86137>

Bilde 23. Brugata 3a. Kulturminnesøk. Fotograf ukjent. Lastet ned 21.08.19. Hentet fra: <https://kulturminnesok.no/minne/?queryString=https%3A%2F%2Fdata.kulturminne.no%2Faskeladden%2Flokaltit%2F86137>

Bilde 24. Brugata 3. November 2019. Foto: Hege Sand

Bilde 25. Brugata 6. Maleri 1906. Lokalhistoriewiki. Lastet ned 21.02.19. Hentet fra: [https://lokalhistoriewiki.no/Brugata_6_\(Oslo\)](https://lokalhistoriewiki.no/Brugata_6_(Oslo))

Bilde 26. Brugata 6. Før brannen i 1988. Wikipedia. Lastet ned 21.02.19. Hentet fra: https://no.wikipedia.org/wiki/Fil:Brugata_6_OB.%C3%9862_3171.jpg. Brugata 6. Mai 2020. Foto: Hege Sand

Bilde 27. Brugata 14. Queens Pub. November 2019. Foto: Hege Sand

Bilde 28. Vognmannsgata 26-30. Oslobilder.no Lastet ned 22.11.2019. Hentet fra: http://oslobilder.no/OMU/OB.Z01776?query=%22Vognmannsgata%22&count=236&search_context=1&pos=7

Bilde 29. Kart. Kristiania i dag. Lastet ned 31.01.20 Hentet fra: http://kvadraturen.no/content/ressurser/kartogbilder/kart_1_16-1700-tall.pdf

Bilde 30. Brugata 7. Lastet ned 15.4.20. Foto: Væring, Olaf. Hentet fra: <https://digitaltmuseum.no/011014324581/bygard-bindingsverkgardsinterior-svalgang-brostein-bindingsverk-kjerrer>

Bilde 31. Rødfyllgata 12. Norsk Folkemuseum. Lastet ned 17.6.19. Hentet fra: <https://norskfolkemuseum.no/rodfyllgata-12>

Bilde 32. Vognmannsgata 9. Persgangen mot Nygata. Oslobilder.no. Datering 1950. Fotograf: ukjent. Lastet ned 16.6.20. Hentet fra: http://oslobilder.no/OMU/OB.A0035?query=vognmannsgata+9&count=182&search_context=1&pos=6

Bilde 33. Pedersengården. Mai 2020. Foto: Hege Sand. Gunerius 1902. Hentet fra: <https://gunerius.no/artikler/historien-om-gunerius/>

Bilde 34. Thons nye Gunerius. Lastet ned 17.3.20. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/osloby/i/zGVKgr/alle-gode-ting-er-tre-thon-har-tegnet-nytt-gunerius-kvartal-for-tredje-gang>. Gunerius. Mai 2020. Foto: Hege Sand

Bilde 35. Lilletorget og Brugata. Mai 2020. Foto: Hege Sand

Bilde 36. Akerselva 1950. Fotograf ukjent. Hentet fra: Oslo Bymuseum. Akerselva 2019.

Bilde 37. Lilletorget og Brugata. Oslobilder.no. Olje på lerret. Kunstner Collet, Frederik. Lastet ned 16.6.20. Hentet fra: http://oslobilder.no/OMU/UTG%C3%85TT%20OB.01078?query=brugata&count=270&search_context=1&pos=8